

Η ΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΧΡΙΣΤΟΣ Ι. ΣΟΥΛΗΣ
Κ. Δ. ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ
Δ. Β. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΗΜ. Σ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ
Α. Ι. ΠΑΠΑΒΡΑΝΟΥΣΗΣ

ΓΙΑΝΝΙΝΑ
ΣΕΠΤΕΜ. - ΟΚΤΩΒΡΗΣ 1944

ΧΡΟΝΙΑ Α'.
ΤΕΥΧΟΣ 9-10

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Συνδρομές, συνεργασία καὶ ἀλληλογραφία στὸν ΔΗΜΗΤΡΙΟΝ ΣΑΛΑ-
ΜΑΓΚΑ, Γραμματέα τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς, ὁδὸς Δωδώνης 29
Ἰωάννινα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Νίκος Σημηριώτης	Τὸ Μήνυμα (ποίημα)
Δ. Παπαβρανούσης	Ὁ Παλαμᾶς καὶ ἡ Ἥπειρος (μελέτη)
Ἡπειρωτικὸ Δημοτικὸ Τραγούδι	
Josè Maria de Herédia (μετάφρ. Ἄρ. Γερωντικός)	Μάχη Κενταύρων καὶ Λαπίθων (ποίημα)
Λάκης Κέκησης	Φτωχὴ μου κιθάρα (ποίημα)
Κωνστ. Ἀγνάντης	Ὁ Μητρονικόλας (διήγημα)
Ντόλης Ζαγόρης	Ἡ κριτικὴ πεζογραφία τοῦ μεσοπόλεμου (σχεδιάσμα)
Φοῖξος Τζιόβας	Ἑλληνικὸ χρονικὸ (ποίημα)
Δ. Σαλαμάγκας	Περίπατοι στὰ Γιάννινα (μελέτη)
Γαλάτεια Σαντοριναίου	Τὸ 612 τὸ ὕψωμα μιλεῖ (ποίημα)
Νίκος Γραικὸς	Ἡ Ἄνθω (διήγημα)
Δ. Σαλαμάγκας	Ἀκούω τὰ πεῦκα ποῦ βροντοῦν (ποίημα)
Χρῖστος Ι. Σούλης	Λορέντσος Μαβίλης (μελέτη)
Filippo Pananti (μετ. Δ. Σαλαμάγκας)	Πλούσιος ποιητὴς (σατυρικὸ ποίημα)
Ἄγγελος Σημηριώτης	Μεσονύχτι (ποίημα)
Φοῖξος Τζιόβας	Κώστας Καρυωτάκης (μελέτη)
Θάλεια Ἰωάννου	Πλήξη (ποίημα)

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ

Ἔνας ἀπολογισμὸς.— Ἄγγελος Σημηριώτης: Ν.Σ.Σ.— Τέλλος Ἄγρας:
Νίκος Λεβέτσιος.— Ἦρθαν τ' ἀδέφια μας: Δ.Σ.Σ.— Κάθε μῆνα.
Ἀναρχερισμοὶ: Π.Φ.— Σημείωμα.—

Οἱ εὐλογραφίαι τοῦ τεύχους αὐτοῦ φιλοτεχνήθηκαν ἀπὸ τοὺς Ν. Ση-
μηριώτη καὶ Π. Βρέλλη.

Τυπώθηκε στὸ Καλλιτεχνικὸ Τυπογραφεῖο Γεωργίου Ρουσσᾶ
Λόρδου Βύρωνος 51 — Γιάννινα

Ν. ΣΗΜΗΡΙΩΤΗ

Η ΛΕΥΤΕΡΙΑ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ

Μήνεστε Γιάννινα, έλαφρά νά κοιμηθήτε τώρα
 Μή παραδείσια όνειράτα, χωρίς σκλαβιάς θραχνά!
 Τ' όγιο φτερότης Λευτεριάς, μέ τάλλα του Θεού δώρα.
 Μή ρόδογ ραίνει πέταλα τόν ύπνο σας άχνά.

Γ. ΣΤΡΑΤΙΓΗΣ

Η ΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΧΡΟΝΙΑ ΠΡΩΤΗ | ΓΙΑΝΝΙΝΑ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΗΣ-ΟΧΤΩΒΡΗΣ 1944 | ΤΕΥΧΟΣ 9-10

ΤΟ ΜΗΝΥΜΑ

Έλατε, άστροποσύγνεφα! Οί βροντόλαλοι
 κεραύνιοι άχοί, ξεσπάστε άπ' άκρη σ' άκρη,
 τό Μήνυμα ή φωνή σας ή μυριόλαλη
 νά φέρει ως τ' άκραχτα του 'Απειρου μάκρη!

Ν' άχολογήσουν οί βαθειές σπηλιές
 κι οί φάραγγες βοερά ν' άποκριθούνε,
 κι άπό της Πίνδος τις τρανές κορφές
 ως τόν Ταύγετο οί βροντές νά ειπούνε:

«Ξυπνάτε, ω τάφοι άρχαίοι, καινούργια μνήματα,
 του Λυτρωμού πάλι φωτά ή λαμπάδα!
 Τών 'Υπερβόρειων διάβηκαν τά βήματα,
 φύγανε οί βάρβαροι άπ' τη γη σου, 'Ελλάδα!

Κι άπ' τό Βοζάντιο, κι άπ' την 'Επανάσταση,
 κι άπ' τών 'Αλβανικών βουνών τά χιόνια,
 ξύπνάτε, νά χαρήτε την 'Ανάσταση,
 ήρωες νεκροί άπό δυό χιλιάδες χρόνια!»

Τό μήνυμα της Λευτεριάς, μυριόλαλη
 νά πάει φωνή, ως τ' άχνά του 'Απειρου μάκρη,
 έλατε, άστροποσύγνεφα! Οί βροντόλαλοι
 κεραύνιοι άχοί, ξεσπάστε άπ' άκρη σ' άκρη!

ΝΙΚΟΣ ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

Λ. ΠΑΠΑΒΡΑΝΟΥΣΗ

Ο ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΑΙ Η ΗΠΕΙΡΟΣ

[Ὁμιλία στὸ φιλολογικὸ μνημόσυνο τοῦ Παλαμά που ἐδόθη ἀπὸ τοὺς φοιτητὲς καὶ σπουδαστὲς τῶν Γιαννίνων, στίς 8 Αὐγούστου 1943]

Α. ΟΙ ΠΡΟΓΟΝΟΙ ΤΟΥ

ΠΑΛΑΜΑ ΚΑΙ Η ΗΠΕΙΡΟΣ

Πρὶν ἀκόμα μπούμε στὸ ἔργο τοῦ Ποιητῆ, κάποιοι ἄλλοι δεσμοὶ τῆς οἰκογένειάς τῶν Παλαμάδων μετὴν Ἡπειρο πρέπει νὰ τονιστοῦν.

Ὁ Παναγιώτης Παλαμάρης ἢ Παλαμάς, πρόπαππος τοῦ Ποιητῆ, εἶναι ὁ γενάρχης τῆς μεσολογγίτικης οἰκογένειας τῶν Παλαμάδων. Ἀλλὰ εἶναι ὄχι μόνο ὁ γενεαλογικὸς, ἀλλὰ καὶ ὁ πνευματικὸς τῶν γενάρχης καὶ κληροδότησε στοὺς ἀπογόνους του ὄχι μόνο τὸ ὄνομα Παλαμάς (1) ἀλλὰ καὶ μιὰ ἀξιόλογο πνευματικὴ παράδοση μέσα στὴν οἰκογένεια. Εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς φημισμένους διδασκάλους τοῦ Γένους που ἀναδείχτηκαν στὸν προπερασμένο αἰῶνα.

Γεννημένος στὸ Μεσολόγγι στὰ 1722, μετὰ τὰ πρῶτα γράμματα τῆς πατρίδας του, ἐπιθυμοῦσε ἄνωτερες σπουδές. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη που ἄλλοι μποροῦσε ὁ φιλόμαθος μεσολογγίτης νὰ ικανοποιήσῃ τὸν πόθο που εἶχε γι' ἄνωτερη μάθηση, που ἄλλοι, παρὰ στὴν πνευματικὴ πρωτεύουσα τοῦ καιροῦ ἐκείνου, στὰ Γιάννινα; Στὰ Γιάννινα, που κατεῖχαν τὰ πρωτεῖα «στὰ γρόσια καὶ στὰ γράμματα», που ἦταν τότε «Νεά

(1) Ὁ Παναγιώτης Παλαμάρης ἀπὸ θαυμασμό πρὸς τὸν ἅγιο Γρηγόριο τὸν Παλαμά, που ἔζησε τὸ 14 αἰ., μετωνομάστηκε σὲ Παλαμάς. Βλ. Κ. Σάθα Νεοελληνικὴ φιλολογία, τομ. Α'. 1868, σελ. 573, σὴμ. 1. Πρβλ. καὶ τοῦ σεβαστοῦ μου Ν. Α. Βέη. Ἡ καταγωγή καὶ ἡ οἰκογένεια

Ἀθηναί» καὶ λαμπρόφωτη ἐστία τῶν γραμμάτων. Ἦρθε λοιπὸν ἐδῶ ὁ Παναγιώτης Παλαμάς ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι, νὰ φοιτήσῃ στίς σχολές τῆς πόλης μας, ν' ἀκούσῃ τὸν ρόλο τῆς Βούλγαρης, καὶ ἄλλους μεγάλους διδασκάλους τῆς ἐποχῆς γιὰ νὰ ἀναδειχθῆ ἀργότερα καὶ αὐτὸς πρωτοδιδάσκαλος στὴν Ἀθωνιάδα Ἀκαδημία καὶ νὰ κατασταλάξῃ στὸ Μεσολόγγι πάλι, ὅπου ἴδρυσε τὴν περίφημη Παλαμαία Σχολή.

Νὰ λοιπὸν οἱ πρῶτες σχέσεις τῶν Παλαμάδων μετὰ Γιάννινα. Στὴν πνευματικὴ παράδοση τῆς οἰκογένειας τοῦ Ποιητῆ ἔπαιξε τὸ ρόλο τῆς καὶ ἡ Ἡπειρος. Ἀπὸ τὰ Γιάννινα παίρνει τὰ πρῶτα φῶτα ὁ διδάσκαλος τοῦ Γένους Παναγιώτης Παλαμάς, ἀλλὰ οἱ δεσμοὶ δὲ τῶν Παλαμάδων μετὴν Ἡπειρο δὲ σταματοῦν ἐδῶ. Στὴν Παλαμαία Σχολή τοῦ Μεσολογγίου πολλοὶ ἠπειρώτες διδάχτηκαν ἀπὸ τὸν Παναγιώτη Παλαμά καὶ ἀπὸ τὸ γιό του Γρηγόριο.

Ἔτσι ὁ διδάσκαλος αὐτὸς ἀνταπέδωσε στὴν Ἡπειρο, που ὑπῆρξε ἡ πρώτη του πνευματικὴ τροφός, ἀρκετοὺς μαθητὲς του που ἦρθαν καὶ δίδαξαν ἀργότερα στὰ Γιάννινα, στὴν Αὐλή τοῦ Ἀλήπασα, στὴν Ἄρτα, στὴν Πρέβεζα καὶ σ' ἄλλα μέρη τῆς Ἡπείρου. (2)

τοῦ Παλαμά, ἐφημ. «Πρωτὰ» ἀριθ. 18—123 28 Μαρτίου 1943 σελ. 1γ.

(2) Βλ. Σάθα, Νεοελλ. Φιλολ. σ. 578 καὶ Χ. Γ. Εὐαγγελάτου, Παλαμαϊκὴ Σχολή, ἀρθρο στὴ Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαίδεια, τόμ. 10' (1922) σ. 443.

Β. Η ΗΠΕΙΡΟΣ

ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

Μετὰ τὴν εἰσαγωγικὴ αὐτὴ παρέκβαση, που ἔδειξε, ὅπως εἴπαμε, τίς πρῶτες πνευματικὲς σχέσεις τῶν Παλαμάδων μετὴν Ἡπειρο, ἄς ἐντοπίσουμε τὴν ἐξέτασή μας στὸν ποιητὴ Παλαμά καὶ ἄς προσπαθήσουμε νὰ σκύψουμε στὸ πολύτομο ἔργο του καὶ νὰ δοῦμε πὼς εἶδε ὁ Ποιητῆς τὴν Ἡπειρο καὶ πὼς τὴν ἐτραγούδησε. Εἶναι κάτι που μᾶς ἐνδιαφέρει εἰδικώτερα καὶ ἀμεσώτερα φυσικά, ὅταν ἠπειρώτες καὶ θὰ μᾶς κάνει νάμαστε ὄχι μονάχα θαυμαστὲς τοῦ μεγάλου του ἔργου, μὰ θὰ τραβήξῃ κ' εὐγνώμονη τὴν καρδιά μας κοντὰ του, κοντὰ στὴ μεγάλη του ἀγάπη γιὰ τὴν ἰδιαίτερή μας πατρίδα.

Ὁ Κωστής Παλαμάς εἶναι ἀναμφισβήτητα, ὁ ποιητῆς που ἄπλωσε τὴν ἔμπνευσή του σ' ὅλα σχεδὸν τὰ θέματα. Μὰ στὸ πολύμορφο ἔργο του ξεχωρίζει πάντα ὁ πατριδολάτρης καὶ θεσμοφύλακας, ὁ προφήτης καὶ ἀναγεννητῆς τῆς φυλῆς του. Λυρικός, ἐπικός καὶ στοχαστικὸς στὸ ἔργο του, Σολωμὸς καὶ Βαλαωρίτης μαζί, ἔσκυψε ν' ἀφουγκραστῆ τὴν θερμὴν ἀνάσα τοῦ λαοῦ του καὶ ἔδωσε με πρωτόφαντο βᾶθος τὸ καρδιοχτύπι τοῦ ἔθνους του, «τὸ ποιητικὸ χρονικὸ», ὅπως χαρακτηριστικὰ ὁ ἴδιος τ' ὀνομάζει. (3) «Δὲ μπορεῖ νὰ εἶμαι μονάχα ὁ ποιητῆς τοῦ ἑαυτοῦ μου», ἔγραψε κάπου. «Εἶμαι ποιητῆς τοῦ καιροῦ μου καὶ τοῦ γένους μου!» (4)

Ἀγκάλιασε ἔτσι σ' ὀλόκληρη τὴ χρονικὴ καὶ τοπικὴ του ἔκταση τὸν ἑλληνισμό καὶ φυσικά, δὲ λείπει ἀπὸ τὸ ἔργο του καὶ ἡ Ἡπειρος. Ἡ ἠπειρωτικὴ ἱστορία, οἱ θρύλοι, ἡ ὄρει-

(3) Τὰ χρόνια μου καὶ τὰ χαρτιά μου. Ἡ ποιητικὴ μου, τόμ. Α', 1933 σ. 9.

(4) Ὁ Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου, ἐκδ. β', 1921, στὸν πρόλογο, σ. 12.

νὴ καὶ καὶ μεγαλόπρεπη ἠπειρωτικὴ χώρα καὶ τέλος ἡ ἠπειρωτικὴ λογοτεχνία ἔδωσαν θέματα στὸν ποιητὴ καὶ στὸ μελετητὴ Παλαμά.

Ἀπὸ τὴν ἱστορία μας ἀρχαιότερο σημαντικὸ γεγονός εἶναι, βέβαια, ἡ Δωδώνη καὶ τὸ μαντεῖο τῆς. Στὰ «Μάτια τῆς ψυχῆς μου», ἀπὸ τὰ πρῶτα βιβλία τοῦ Παλαμά, ὑπάρχει ἕνα ποίημα, «Τὰ περισσότερα». (5) Ἀρχίζει μετὰ τὸ στίχο:

Τὰ περισσότερα εἶμαστ' ἐμεῖς τ' ἄγνα
[καὶ τὰ παρθένα

καὶ συνεχίζει:

.... Σὲ χρόνους πανάρχαιους
στὸ δέντρο ἐμεῖς φωλιάσαμε τοῦ Δωδωναίου Διὸς
[δωναίου Διὸς
κ' ἔστελν' ἐμᾶς χρησμούς του ἕνας
θεός....

Τὰ περισσότερα που «φώλιασαν στὸ δέντρο τοῦ Δία στὴ Δωδώνη» εἶναι ἀρχαία ἠπειρωτικὴ παράδοση που τὴν ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος στὸ Β' Βιβλίον τῆς ἱστορίας του (κεφ. 55). «... τὰδε δὲ Δωδωναίων φαοὶ αἱ προμάντιδες, δύο πελειάδας μελαίνας ἐκ Θηβέων τῶν Αἰγυπτίων ἀνιπταμένους τὴν μὲν αὐτέων εἰς Λιβύην, τὴν δὲ παρὰ σφέας ἐπικέσθαι. ἰζομένην δὲ μιν ἐπὶ φηγὸν αὐδάξασθαι φωνῆ ἀνθρωπινή, ὡς χρεῶν εἶη μαντήιον αὐτόθι Διὸς γενέσθαι...».

(... Καὶ νὰ τί λένε οἱ ἱερεῖες τῆς Δωδώνης: πὼς δύο μαῦρες περιστέρους πετάξαν ἀπ' τὴ Θήβα τῆς Αἰγύπτου κ' ἡμᾶς τους πῆγε στὴ Λιβύη, ἐνῶ ἡ ἄλλη ἦρθε στὸν τόπο τους. Κάθησε ἐπάνω σ' ἕνα ἡμερόδεντρο καὶ λένε πὼς εἶπε μετὰ φωνῆν ἀνθρώπινη, ὅτι ἔπρεπε μαντεῖο τοῦ Δία ἐδῶ νὰ γίνῃ...).

Σ' αὐτὸν τὸν ἀρχαῖο ἠπειρωτικὸ θρύλο ἀναφέρονται οἱ στίχοι τοῦ

(5) Ὁ ὕμνος τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τὰ Μάτια τῆς ψυχῆς μου, ἐκδ. β', 1920 σελ. 115.

Παλαμᾶ καὶ δὲν πρέπει, βέβαια, νὰ μᾶς παραξενεῦει ἢ τόσο λεπτομερειακὴ γνῶση τῆς ἱστορίας καὶ τῶν παραδόσεών μας, γιὰ ὃ Παλαμᾶς εἶναι ὁ βαθύτερα καὶ πλατύτερα μελετημένος Ἑλληνας ποιητής.

...Στὸ σπίτι μας πουλιά ἀσυνήθιστα
βλοῦνε
 καὶ στοῦ σπιτιοῦ μας τὴν αὐτὴν παρα-
βλαστᾶρι
 τοῦ μαντικοῦ δέντροῦ φουντώνει τῆς
[Δωδώνης... (6)]

Δηλαδή στὸ ἰδεατὸ σπίτι τοῦ ποιητῆ φουντώνει κι ἓνα παραβλάσταρο τῆς μαντικῆς Δωδωναίας φηγοῦ, γιὰ ὃ Παλαμᾶς θέλει τὸν ποιητῆ ὄχι μονάχα στιχοπλόκο, ἀλλὰ ἱερούργου καὶ ἱεροφάντη τῆς Ἰδέας, μύστη καὶ προφήτη.

Γενικά ἀπὸ τὴν ἀρχαία καὶ μεσαιωνικὴ μας ἱστορία, ἐκτὸς ἀπ' τὴ Δωδώνη καὶ τὸν Πύρρο, ποὺ ἀναφέρει κάπου ὁ Παλαμᾶς, κι' ἐκτὸς ἀπὸ μερικοὺς παρεκβατικὸς στίχους τῆς «Φλογέρας τοῦ Βασιλιᾶ», αἰῶνες ἠπειρωτικῆς ἱστορίας περνοῦν χωρὶς νὰ δώσουν οὔτε ἓνα θέμα στὸν Ποιητῆ μας. Εἶναι βέβαια φτωχὴ κι ἀσημαντὴ ἴσως ἡ ἱστορία μας σ' αὐτοὺς τοὺς αἰῶνες, ἀλλὰ τὸ μεσαιωνικὸ μας Δεσποτᾶτο τῆς Ἡπείρου καὶ τὸ κίνημα τοῦ Σκυλοσόφου, γιὰ νὰ περιοριστοῦμε στὰ σπουδαιότερα, εἶναι ἀξιόλογα γεγονότα καὶ ἴσως ἀποφασιστικὲς στιγμὲς καὶ χαρακτηριστικὲς περιπέτειες τοῦ ἔθνους μας. Μὰ ὁ ποιητῆς δὲ γράφει ἱστορικὴ χρονολογία γιὰ νὰ κρίνουμε τὴν πληρότητά του ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη. Δὲν καθορίζει, ὅπως ὁ ἐπιστήμονας τὰ θέματά του, ἀλλὰ καθοδηγεῖται —ἢ μάλλον παρασύρεται ἀπὸ τὴν ἔμπνευσή του. «Ὁ ἀστόχαστος θὰ πιστεῦει πὼς ἓνας ποιητῆς διαλέγοντας βρίσκει τὰ θέματά του...», μᾶς

λέει... «Τίποτε δὲ διάλεξα. Ὁ ποιητῆς δὲ διαλέει, πυρώνει, καὶ παῖ μπροσά...». (7).

Ἀπὸ τὴ μεσαιωνικὴ μας ἱστορία, στὴ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ» βρίσκουμε κάπου-κάπου κάτι ν' ἀναφέρεται στὴν Ἡπειροῦ παροδικὰ βέβαια, ἀλλὰ μερικοὶ στίχοι εἶναι χαρακτηριστικοί. (8) Στὸν Τέταρτο Λόγο, ὅπου ὁ ποιητῆς ἐπιχειρεῖ μίαν ἀπαρίθμηση τῶν στρατῶν τοῦ αὐτοκράτορα Βουλγαροκτόνου, «ἓνα ζωγραφικὸ, μελετημένον ἀράδιασμα τῶν κάθε λογῆς καὶ φυλῆς ὀπλιτῶν», ὅπως ὁ ἴδιος λέει, σελ. 165) δὲ λείπουν καὶ οἱ ἠπειρώτες:

....Κι' ἀπὸ τὴν Ἀδριανόπολη, τὴ χώρα
[τὴ μεγάλη,
 Σολντάτοι τῆς Νικόπολης, τοῦ Δυρ-
βραχίου, τῆς Ἄρτας,
 κι' ἀφέντες ἀπ' τὴν Ἑγριπο, κι' ἀπ' τὰ
[νησιὰ δουκάδες,
 παιδόπουλα, ἀρχοντόπουλα....
(σελ. 56)]

Οἱ ἠπειρώτες ὁμῶς ἀνήκουν στὰ ἐπίλεκτα στρατεύματα τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας καὶ σ' αὐτὰ στηρίζει τὴ δύναμή της ἡ ἀπέραντη ἐπικράτεια:

....Κι' ἀπὸ τὰ καβαλλαρικά τὰ θέμα-
[τα βγαλμένοι
 Μακεδόνιτες, Θεσσαλοί, Θρακιῶτες,
[Ἡπειρώτες,
 τ' ἄρματα τὰ βυζαντινὰ σὲ τούτους
[πρῶτα πρῶτα,
 γιὰ τιμηθοῦν, γιὰ ντροπιαστοῦν, τιμῆ
[ντροπή, χρωστᾶνε.
(σελ. 57)]

Μετὰ ἀπ' αὐτὰ, ὁ Παλαμᾶς κατεβαίνει στὸν ἀρματωλισμὸ τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἄληπασα.

Σπέρμα τῆς Χάμκως, δέρνεσαι
 μεσ' στὸ λάγνο χαρέμι,
 ὕπνο ζητᾶς, ὄχι ἔρωτα
 μὰ κι' ὁ ὕπνος σὲ τρέμει.

(8) Ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ με' τὴν ἠρωτικὴν τριλογία, ἐκδ. β., 1920. Σχετικὰ με' τὴν Ἡπειρο βλ. κυρίως στίς σελ. 44, 56, 57, 62, 67, 70.

Σὲ διβάνι χρυσόστρωτο
 γέρνεις προσωπο χιονι.
 Ἄλλὰ τὸ Σούλι τὸ ἀπαρτο
 σὰ βραχνῆς σὲ πλακώνει.
 Μόνον σὺ μὲν ἀπάνω σου
 σὲ χάν' ἔβου' ἢ ακριβῆ σου
 σὲν πουλι ποῦ θὰ σαλευε
 στὴν ἀκρῆ μιᾶς ἀβύσσου.

Τὸ ποίημα ἀνήκει στὴ συλλογὴ «Ἰαμβοὶ καὶ Ἀνάπαιστοι» (2), κι' ἀναφέρεται ὅπως εἶναι φανερὸ, στὸ γιὸ τῆς Χάμκως, τὸν Ἄληπασα. Θυμίζει ἴσως λίγο Βαλαωρίτη σὲ κάποιους στίχους, δὲν εἶναι ὁμῶς μιὰ ἀπλή θεματογραφία, μιὰ εἰκόνα, μιὰ περιγραφή. Ἀνήκει στὰ ποιήματα

—Τ' εἶν' τὸ κακὸ ποῦ ἀντάριασε τὰ Γιάννενα τὴ χώρα,
 τ' εἶν' τὸ κακὸ ποῦ ἀντάριασε τὰ Γιάννενα τὸν κάμπο;
 Τὸ λὲν τοῦ κάμπου τὰ πουλιά στὴν κυματοῦσα λίμνη,
 στὰ μαῦρα σύγνεφα τὸ λὲν τὰ μαῦρα κυπαρίσσια:
 Μιὰ τουρκοπούλα ἀγάπησε κάποιον ναπολιτάνο...
 Σκλάβά τὴν πρόδωσε, νὰ φάη τὰ κριάτα τῆς ἡ σκρόφα!
 «Ἐλάτ' ἐδῶ οἱ ντερβίσηδες, κοιτᾶχτ' ἐδῶ, ἀραπάδες;
 τοῦ χαρεμιοῦ τ' ἀνθόγαλα πῶς τὸ μολεῦει ὁ φράγκος!»
 Οὐρλιάζουν οἱ ντερβίσηδες, ἀφρίζουν οἱ ἀραπάδες.
 Μὲ τὸ γλυκόνομα Γκιουλοῦμ μιὰ τουρκοπούλα κάποιον
 ναπολιτάνο ἀγάπησε.

Ξέσκεπη τὴν πομπεύουν.
 Προστάζει Ἄλης, τῆς Χάμκως γιός: «Τὴν κούρβα νὰ χαλάστε,
 σκληρὸς ἄς εἶναι ὁ χαλασμός, ἀργὸς ἄς εἶναι ὁ Χάρος!»
 Τουρκαρβανίτες, Ἀραπιά, μπέηδες, ραγιαῖδες, ὄλοι,
 πέρα στὸν κάμπο τὴν τραβᾶν, ἀνθογελοῦσε ἡ πλάση,
 πλατιά τὸ λάκκο ἀνοίγουνε, βαθεῖα τὸ λάκκο σκάβουν.
 Γκιουλοῦμ, ροδόσταμο, Γκιουλοῦμ, ἔρωτικό τρυγόνι,
 τὸ ριζικὸ σου ἀπάντεχο καὶ τὸ γραφτὸ σου μαῦρο!
 Μέσα στὸ λάκκο ζωντανὴ καὶ τὴν πετροβολᾶνε.
 Τὰ καστανάτα σου μαλλιά σκόρπια χυτὰ μπρὸς πίσω,
 νὰ κρῦψουν τὴ γυμνότη σου τοῦ κάκου πολεμᾶνε,
 τσακάλια καταιπάνου σου καὶ πεινασμένοι λύκοι,
 τ' ἀστροκορμί σου πιὸ πολὺ τοὺς κάνει καὶ λυσσᾶνε.
 Σκληρὸς γιὰ σένα ὁ χαλασμός, ἀργὸς γιὰ σένα ὁ Χάρος.
 «Ὅλοι τὴν πέτρα ἔδραξαν, παιδιά, γυναικες, γέροι,
 κ' ἐσύ, μηλίτσα φουντωτὴ κι' ἀπὸ καρπὸ γιομάτη
 κι' ἀπὸ τὰ νιάτα δροσερὰ κι' ἀπὸ τὰ κάλλη ἀφράτα,
 ρουμπίνι ρέει τὸ αἷμα σου καὶ κοκκινίζει ὁ λάκκος,
 κ' ἐσύ σπαράξεις καὶ βογγᾶς, κι' ὁ Χάρος ἀπ' τῆς Χάμκως
 ὀρμηγμένος τὸν Ἄλη, κι' αὐτὸς γιὰ νὰ σὲ πάρη,
 βάζει ὄλη του τὴν ἀργητα καὶ τὴ σκληράδα του ὄλη.
 Ἀπείραχτο ἀκροβλάσταρο τοῦ συντριμμένου δέντρο
 μόνο τ' ὠραῖο κεφάλι σου φιλὶ διψᾶει κι' ἀκόμα....

(2) Ἰαμβοὶ καὶ Ἀνάπαιστοι, ἐκδ. β' 1920, σ. 29.

(3) Βῶμοι, ἐκδ. β', σ. 94—95.

(6) Ἡ Ἀσάλευτη Ζωή, ἐκδ. γ' 1926 σ. 39.

(7) Ὁ Δώδεκάλογος τοῦ Γύφτου, ἐκδ. β' 1921, στὸν πρόλογο σ. 11.

Τ' ώραίο αυτό τραγούδι, τὸ «μοιρο-
λόι τῆς Γκιουλοῦμ», τὸ τραγουδοῦ-
σε ἡ Μελένια, μιὰ μαρτυρική «τοῦ
πόθου ἰέρισα, μαστόρισα τοῦ χάϊ-
δίου», ποῦ πήρε τὸν ποιητὴ «ἀγὸρὶ
ἀγίνωτο» ἀκόμα καὶ τὸν ἐπρόσφερε
θυσία στὴ δέσποινά της, τὴν Ἀφρο-
δίτη.

Μᾶς πήρες καὶ μᾶς πήγες
στ' ἀλαργινὰ τὰ Γιάννενα τοῦ Ἀλῆ, τοῦ
| γιοῦ τῆς Χάμκως
μὲ τῆς Γκιουλοῦμ τὸ μοιρολόι ποῦ ἀρχι-
| νησες νὰ παίξης
τεχνίτρα ἐσὺ τοῦ τραγουδιοῦ, στὴ λύρα
| τῆς φωνῆς σου (σ. 97)

Ἄν ὑπάρχει δημοτικὸ τέτοιο τρα-
γούδι, δὲν ξέρω. Ἀλλὰ ἴσως κάπου
νὰ πήρε τὸ πυρήνα ὁ Παλαμᾶς. Μὲ

πόση ὅμως μαεστρία εἶναι χυμένοι
οἱ στίχοι! Ἡ ἀπλότητα κ' ἡ χάρις
τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ συνταιρια-
σμένη μὲ τὴν τέχνη τοῦ Δασκάλου.

Ἡ Γκιουλοῦμ τοῦ τραγουδιοῦ μᾶς
θυμίζει ἐν' ἄλλο θῦμα τοῦ Ἀλήπα-
σα, τὴν Κυρὰ Φροσύνη. Καλὰ ἢ κακὰ,
δίκαια ἢ ἀδίκαια, ἢ Κυρὰ Φροσύνη καί-
οἱ δεκαεφτά γιαννιώτισσες ἀρχόντισ-
σες εἶναι οἱ ἡρωῖδες ποῦ ἡ λαϊκὴ καὶ
ἡ ἔντεχνη ποίηση τις ἐξύμνησε καὶ
τις ἀνέβασε πολὺ ψηλά. Δὲ μᾶς ἐνδια-
φέρει ἐδῶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία ποῦ
δημιουργήθηκε γιὰ τὴν ἀποκατά-
σταση τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας γύρω
ἀπὸ τὸν πνιγμὸ τῆς Φροσύνης.

(ἀκολουθεῖ)

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Βρυσούλα με τὸ κρυὸ νερὸ καὶ τὴν ὀξυὰ μπροστά σου
τίποτε δὲν σοῦ ζήλεψά μόν' τῆ γειτόνισσά σου
πόχει τὸν ἄσπρο τὸν λαιμὸ, τὸ μάγουλό της μῆλο
κι ἡ μέση της μιὰ λεμονιά μέσα στὸ περιβόλι.

Παρακαλῶ σε ποσταντζῆ καὶ σὲ περιβολάρη
γιὰ νὰ μ' ἀφήσεις νὰ διαβῶ μέσα στὸ περιβόλι,
ν' ἀγκάλιαζα τὴ λεμονιά νὰ φίληγα τὰ κίτρα.

Αὐτὰ τὰ κίτρα τᾶμορφα ἔχουν κακὸ δραγάτη.

— Ἡ μάννα μ' εἶν' ὁ ποσταντζῆς κι ἀφέντης μου ὁ δραγάτης
τ' ἀδέρφια μου τὰ κλήματα κι ἐγὼ εἶμαι τὸ σταφύλι.

Ὅποιος τὸ κόψει κόβεται κι ὅποιος τὸ φάει πεθαίνει
κι ὅποιος τὸ πᾶει στὸ σπῖτι τοῦ ρίζα δὲν ἀπομένει.

— Τὸ κυπαρίσσι τὸ ψηλὸ ποῦ 'ναι στὴν Ἄγια—Μαύρα,
ἔτο' εἶν' κ' ἡ μέση σου λιανὴ καὶ τὰ μαλλιά σου μαῦρα.
κι ἀστήθεια γειῶν * μαλάματα καὶ γειῶν μαργαριτάρια.

Θὰ σοῦ τὰ κλέψω μιὰ βραδυὰ νᾶναι καὶ νειὸ φεγγάρι,
νὰ σηκωθεῖς νὰ μὴ τὰ βρεῖς νὰ σκάσεις νὰ πλαντάξεις,
νὰ σκάσει τὸ χειλάκι σου, νὰ πικραθεῖ ἡ καρδιά σου.

* λογιῶν

(Ἡπειρωτικὴ παραλλαγὴ ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη συλλογὴ
τοῦ κ. Χρ. Ι. Σούλη)

JOSE MARIA DE HEREDIA

ΜΑΧΗ ΚΕΝΤΑΥΡΩΝ ΚΑΙ ΛΑΠΙΘΩΝ

Σὲ βλάφτει τὸ γλυκὸ κρασί ποῦ κι ἄλλους τοὺς ζα-
| ρίζει,

καὶ τὸ ροφοῦν ἀχόρταγα καὶ ταχτικὰ δὲν πίνουν.
Ἐκεῖνο καὶ τὸν Κένταυρο τὸν ξακουστὸ Εὐρυτίο
τὸν τύφλωσε στ' ἀρχοντικὸ τὸ σπῖτι τοῦ Πειρίθου,
σὰν πήγε μέσ' στοὺς Λάπιθες. Κι ἀπ' τὸ μεθύσι τῶ-

ἀνομες ἔκανε δουλειές στὸ σπῖτι τοῦ Πειρίθου.
| φλα

Θύμωσαν τότε οἱ ἥρωες κι εὐτὺς ὄξω ἀπ' τὴν πόρτα
τὸν πέταξαν καὶ τοῦκοψαν τὴ μύτη καὶ ταῦτιά του.
Κι αὐτὸς μὲ σολεμένο νοῦ πήρε τὰ δυὸ του μάτια
κι ἔσερνε μὲ τυφλὴ ψυχὴ τὴ μαύρη συμφορὰ του.

Μάχη ἀπὸ τότε ἔτσι ἄρχισε ἀνθρώπων καὶ κεντάυ-
| ρων.

ποῦ πρῶτα ἐκεῖνος τὸ κακὸ τᾶρχισε ἀπ' τὸ μεθύσι-

(Ὅμ. Ὁδ. Φ 293—304, μετφ. Ζ. Σιδέρη)

ΚΕΝΤΑΥΡΟΙ ΚΑΙ ΛΑΠΙΘΕΣ

Στὸ γλεντοκόπι ἐχύμησαν τοῦ γάμου οἱ καλεσμένοι
Πιωμένοι, ὠραῖοι κι' ἀπόκοτοι, Κένταυροι καὶ πολεμιστές.
Καὶ σμίγει ἡ σάρκα ἢ ἡρωϊκὴ, στῶν φώτων τις ἀναλαμπές,
Μὲ τῆς Νεφέλης τῶν παιδιῶν τὴν τρίχα ἀδελφωμένη.

Γέλια κι ἀντάρια. Μιὰ φωνή! Ἡ νύφη ἢ πομπεμένη
Σὲ ἀλόγου δέρνεται ἀγκαλιά, μὲ ξεσκισμένες τίς κρουστές
Πορφύρες. Μπρούντζινες ἀχοῦν οἱ ἀσπίδες κάτω ἀπ' τίς ὀπλές.
Μὲ γιούχα ἢ τράπεζα σωριάστη, ἢ βαρυφορτωμένη.

Μὰ ξάφνου ἐκεῖνος, ποῦ γι' αὐτὸν μικροὶ εἶναι οἱ πιὸ μεγάλοι,
Πετάχτη: ὁ Ἀλκίδης. Λιονταριοῦ μουσοῦδι στὸ κεφάλι
Τοῦ ἥρωα μορφάζει, μὲ πυρρὴ τὴν τρίχα τοῦ ὀρθωμένη.

Κι ἀπ' τὴν ὄργη ποῦ βράζει μέσ' στὸ φοβερό του μάτι,
'Ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τῆς φαρδειᾶς τῆς σάλας, δαμασμένη
Γυρίζει ἢ ἀφύσικη κοπή, φρουμάζοντας, τὴν πλάτη.

Η ΦΥΓΗ ΤΩΝ ΚΕΝΤΑΥΡΩΝ

Καί μεθυσμένοι φεύγουνε απ' άνταρσία καί σκοτωμό
Γιά τὰ ψηλόγκρεμνα βουνά, πού σκέπουν τή μονιά τους,
Τρόμος τούς δέρνει νοιώθουνε τὸ θάνατο κοντά τους,
Κι ὁσμὴ τούς φέρνει λιονταριοῦ τ' ἀγέρι τὸ νυχτερινό.

Κατεβασιές, λογγά, δρυμά περνοῦν χωρὶς σταματημό:
Τὴν ὕδρα καί τὸν γκούστερα ζουποῦν στὸ πέρασμά τους.
Καί ὑψώνουν κιόλα, στὴν νυχτιά, τὴ ραχοκκαλιά τους
Τὸ μαῦρο Πήλιο, ὁ Ὀλύμπος κι ἡ Ὀσσα πρὸς τὸν οὐρανό.

Καμμιά φορά, ἐνῶ ροβολάει ἡ ἀλαφιασμένη φάρα,
Κάποιος καρφώνεται στητός, πίσώπλατα ἀγναντεύει,
Καί τὸ κοπάδι, πηδηχτά, τ' ἀδελφικό ἀνταμώνει.

Τὶ ὀπίσω τους ἀντίκρυσεν, ἀνείπωτη τρομάρα,
Τ' ὀλόγιομο κι ὀλόλαμπρο φεγγάρι, πού ἀλαργεύει,
Τὴ φρίκη τοῦ ἥσκιου τοῦ Ἡρακλέα, τὴν ἄσωση, ν' ἀπλώνει.

(Ἀπὸ τὸ Γαλλικὸ)

Μεταφρ. ΑΡ. ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

ΦΤΩΧΗ ΜΟΥ ΚΙΘΑΡΑ

Γλυκεῖα Κιθάρα μου φτωχή, μοναδική μου ἀπαντοχή,
ἀγαπημένη
μὲς στὸ σαλόνι τὸ μαζὶ κρέμεσαι ἀμίλητη, βουβή,
ξεκουρντισμένη.
Ἐσὺ ποῦ μελαγχολικά τὰ βράδια τὰ νοσταλγικά
μάγια σκορποῦσες,
καί στὴ ζωὴ πόσες φορές στίς λύπες μου καί στίς χαρὲς
μ' ἀκολουθοῦσες!..
Τώρα σὰν πρὶν δὲν ἀντηχεῖς τῆς πονεμένης μου ψυχῆς
νοιώθεις τὴ θλίψη
ποῦναι στὰ σπλάχνα μου κρυφὴ, γιὰ μὲ ἀγγελούδινη μορφή
πού μῶχει λείψει.
Παίξε κιθάρα μου γλυκεῖα κάποια σονάτα ἀρμονικά,
ἴσως γυρίσει
αὐτή... π' ἀγάπησα πολὺ κι ἡ μοῖρα θέλησε ἡ τρελλή
νὰ μᾶς χωρίσει.

ΛΑΚΗΣ ΚΕΚΗΣΗΣ

Ο ΜΗΤΡΟΝΙΚΟΛΑΣ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Τὴν ἄλλη μέρα εἶχαμε πανηγῦρι
στὸ χωριό. Δυὸ ἡμέρες βαστάει ὁ
χορός, στὸ πανηγῦρι τῆς Ἄη-Πα-
ρασκευῆς κάθε χρόνο. Ὅλο τὸ χω-
ριό, ἐκκλησιάζεται πρῶτα τὸ πρωῖ,
κι ἅμα ἡ Λειτουργία τελεῖται, μα-
ζεύεται ἀπ' ὄξω στὴν Πλατεία, καί
πιάνει γενικό χορό· οἱ ἄντρες μπρὸς
καί πίσω οἱ γυναῖκες. Τ' ἀπόγιομα
μάλιστα τῆς δεύτερης ἡμέρας, δὲν
εἶναι κανένας νεῖος ἢ νεῖα πού νὰ
μείνει ὄξω ἀπ' τὸ χορό· τότε, πρὸς
τὸ βραδάκι, γίνονται κι οἱ «Κύκλες»·
παύουν τὰ βιολιά, κι ὁ καλλίτερος
ἀπ' τοὺς γεροντότεροὺς τραγουδι-
στές, σέρνει πρῶτος τὸ χορὸ ἀρχί-
ζοντας τὸ τραγούδι:

Τέτοια ἡ ὥρα πούηταν φῆς
τέτοια καί παραποφῆς
στὸ χορὸ πού χόρευαν
χόρευαν κι ἀπήδαγαν
ἄντρες γ' ναῖκες καί παιδιά
καί κοράσια ἀνύπαντρα
καί στὴ μέση στὸ χορὸ
κάθονταν χρυσὸς ἀέτος
κοί μετράει τὰ νύχια του
ταῖς χρυσαῖς φτεροῦγες του
Κάμ' τε κύκλες τὸ χορὸ
Κάμ' τε διπλοκάγκελα
τριπλοκαγκελίματα
εἶμαι ξένος καί θὰ ἰδῶ
καί θὰ πάω νὰ μολογῶ
στὰ χωριά πού θὰ διαβῶ.

Ἐύπνησα πρωῖ-πρωῖ κείνη τὴν
ἡμέρα. Καθὼς εἶχα ὀλάνοιχτα τὰ
παραθύρια, ρουφοῦσα ἀχόρταγα τὸ
πρωῖνὸ δροσερὸ ἀεράκι, πού ῥχόν-
ταν γραμμὴ ἀπ' τὴν κορφή τοῦ βου-
νοῦ, τὸ «Σπανό».

Ὁξω στὸ δρόμο, εἶχε κι ὄλας
ἀρχίσει ἡ κίνηση· τρεχάτες γυναῖκες

καί κορίτσια, μὲ τίς βαρέλές φορ-
τωμένες πήγαιναν στὴ βρύση γιὰ
νερό.

Ὁ Ζήκας ὁ χασάπης τοῦ χωριοῦ,
ὁ φωνακλᾶς, περνώνας μὲ τὰ σφα-
χτὰ πούφερνε, ἀκούστηκε:

— Καλῶς τὸν δέχτηκες, Βάσιω·
πότ' ἔφθασε,

— Ἀφχαριστῶ, Ζήκα μου, ἦλθε
φῆς ἀργά.

— Εἶναι καλὰ; τί μολογáει;

— Καλὰ, Ζήκα μου, μιὰ χαρὰ

Τὸ χωριὸ ἀναστατωνῶταν πάν-
τα ἀπὸ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Μητρονικό-
λα. Λαμπρὴ ἢ πανηγῦρι, πάντα θυ-
μόταν, κάθε δυὸ — τρία χρόνια, τὸ
χωριὸ ὁ Μητρονικόλας. Ἀπὸ μικρὸς
πού πρωτοταξιδεύτηκε, στὴν ἀρχὴ
στὴν Πάτρα κι ὕστερα στὸν Πειραιᾶ,
τῶχε σὲ κακό: Ἄν δὲν ἐρχόταν
τὴ μιὰ χρονιά, θ' ἀρχόταν τὴν
ἄλλη. Κι ὁ ἐρχομὸς του πάντα θά-
κανε κρότο στὸ χωριό. Κάτι καινούρ-
γιο καί παράξενο θάφερνε. Αὐτὸς
πρωτόφερνε τὸ δίκανο τὸ «πιστογε-
μές». Αὐτὸς πάλι, ἄλλη χρονιά,
πρωτόφερνε φωνογράφο, καί τὸν ἔ-
βαλε, ὅπως λέν, στὸ μεσοχώρι τὸ
βράδυ, σὰν τέλειωσε ὁ χορὸς μὲ τίς
«Κύκλες», καί νὰ τσοῦρμα, ἄνδρες
καί γυναῖκες γύρω ἀπ' τὸ λαλούμε-
νο, χάζευαν μ' ἀνοιχτὸ τὸ στόμα,
μὴ μπορῶντας νὰ καταλάβουν πού
ἦ πῶς ἔβγαινε κείνη ἢ φωνὴ καί τὰ
τραγούδια.

Σάμπως αὐτὸς πάλι δὲν ἔφερε,
ἓνα πανηγῦρι, γιὰ πρώτη φορά, μιὰ
μικροῦλα φωτογραφικὴ μηχανή;
Σταμάτησε τὸ χορὸ τὴν ὥρα πούη-
ταν ἄκρη σ' ἄκρη, καί νάτος μποζά-
τος-μποζάτος, ἔτρεχε, πότ' ἐδῶ καί
πότ' ἐκεῖ, νὰ σιάχνει τίς στάσεις τῶν

χορευτάδων, να διορθώνει την καμπύλη του χοροῦ, να βάζει τούς γύφτους με τ' ἄργα να κάθονται χαμηλά και στο τέλος να δώσει τὸ παράγγελμα: «Ἄκουτε; Μὴ κουνηθεὶ κανέννας σας!»

Τὶ πάταγος ἔγινε, ἀλήθεια, στὸ χωριὸ τότε, σὺν πρωτόβγαλε τὴν πρώτη φωτογραφία τοῦ χοροῦ!

Ἄλλη μιά φορά, - εἶχεν ἔρθει Λαμπρή, ἐκείνη τῆ χρονιά, - παρ' ὀλίγο ἔλειψε νὰ σκορπίσει τὴν πομπὴ τοῦ Ἐπιτάφιου, τῆ νύχτα τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς. Κρυφὰ-κρυφὰ ἔρριξε κάμποσες τρακατροῦκες· κι ὁ κόσμος, κι οἱ γυναῖκοι, πού πρώτη φορά ἄκουγαν τέτοιο πῆμα, ξαφνίστηκαν καὶ σκόρπισαν μὲ φωνές καὶ κακὸ, μὴ ξέροντας τί συμβαίνει ἀνάμεσ' ἀπ' τὰ πόδια τους. Κι ὅσο νὰ μπορέσουν νὰ συνέρθουν, νὰ, ἀπὸ ψηλὰ σπίθες παράξενες, ἄλλες κόκκινες ἄλλες κίτρινες, ἄλλες γαλάζιες πούπεφταν σὺν ἀστεράκια πολύχρωμα καὶ πού τὰ πέταε ὄλα ὁ Μητρονικόλας.

— Ἄ! μὰ τί σοῦ εἶναι αὐτὸς ὁ Μητρονικόλας, ἔλεγαν τὰ κορίτσια. Κι' αὐτὸς, ὄλο καὶ καμάρωνε: αὐτὸ ἤθελε.

Σήμερα πάλι, ἀνάστατο ἦταν τὸ χωριὸ μὲ τὸν ἔρχομό του· πάλι κάτι καινούργιο θᾶψερε· καὶ ρωτοῦσαν καὶ τὸν Ζιάρραγκ, τὸν ἀγωγιάτη πού τὸν ἔφερε ἀπ' τὴν πόλι καβάλλα στὸ μουλάρι, δυὸ μέρες δρόμο ὡς τὸ χωριό.

— Δὲ μούειπε τίποτα, ἔλεγε ὁ Ζιάρραγκ: ἀλλὰ μπορεὶ νὰ ἦρθε ἔτσι αὐτὸς ὁ διάβολος;

Τὸ βράδυ, σὺν τέλειωσε ὁ χορὸς κι ἔγιναν κ' οἱ Κύκλες, ὄλοι κοίταζαν τὸν Μητρονικόλα. Θὰ κάμει τίποτε, αὐτὸς. Τότε στάθηκε στὴ μέση καὶ σὲ λίγο μιά ρουκέτα ὑψώθηκε ψηλὰ - ψηλὰ· σὲ λίγο, ἀπόλυσε καὶ δεύτερη, κι ὕστερα καὶ τρίτη.

— Τ' εἶναι τοῦτα πάλι, παιδί μου, εἶπε, κουνώντας τὸ κεφάλι ὁ γερο-Ντρούβας.

Αὐτὰ εἶναι τὰ Γαλλικὰ φῶτα πού λέν; Τί θὰ ἴδουν τὰ μάτια μας ὅσο νὰ πεθάνουμε! Μπάϊ-Μπάϊ-Μπάϊ! τί φκιάν κι αὐτὴ ἡ Εὐρώπ'!! Ὅρε τὸ κατσιβελο!!

**

Ὅταν, πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια, εἶχα πάει γιὰ σπουδές στὴν Ἀθήνα, ἡ πρώτη μου δουλειὰ ἦταν, νὰ πάω νὰ ἴδω τὸν Μητρονικόλα· ἦταν τότε ὑπάλληλος σὲ μιά μεγάλη ἀποθήκη ἀπὸ εἶδη βιομηχανικὰ καὶ χημικὰ, στὸν Πειραιᾶ. Εἶχε μιά πολὺ καλὴ θέση.

Ἐκεὶ κατέβαινα, πρὸ πάντων τὴν πρώτη χρονιά, τακτικὰ· ἀλλὰ κι ἔπειτα πῆγαῖνα· τὸν εἶχα μάλιστα κι ἀποκοῦμπι, ὅταν ἔπαιρναν καὶ σώνονταν τὰ ψιλὰ, καὶ τὸ μηνιατικὸ ἀργοῦσε νάρθει ἀπὸ τὸ σπίτι.

Πάντα μ' ἔδεχονταν μὲ κέφι.

Ἦταν ἐκεὶ, λοιπόν, πού εἶδα γιὰ πρώτη φορά μιά ὁμορφὴ καὶ ξωτικὴ γυναῖκα· ὅταν τὴν ἔτενισα μούρθε μεγάλη ζάλη· καὶ τώρα ἀκόμα πού πέρασαν τόσα χρόνια, δὲ μοῦ φεύγει ἀπὸ τὸ μυαλὸ ἡ μορφὴ καὶ ἡ κορμοστασιά αὐτῆς τῆς γυναίκας: Πανώρημα μὲ πρόσωπο ἀγγελικὸ καὶ μάτια μαῦρα καὶ μεγάλα, πούβγαζαν σπίθες· παράσταση ἡγεμονικὴ, σῶμα τέλειο, μὲ μεστωμένους κόρφους· ντύσιμο κομψὸ ὅσο δὲν παίρνει ἄλλο· σωστὸ αἰθέριο πλάσμα πού λὲς καὶ κατέβηκε στὸν κόσμο γιὰ νὰ θάμπωνει μὲ τὴν ὁμορφιά της καὶ ν' ἀνάβει πόθους καὶ καύμους σ' ὅσους τὴ βλέπαν.

Ὅταν μῆκα παραμέσα, ἔμεινα σύζυλος· στάθηκα θυμᾶμαι, δειλὰ δειλὰ καὶ τὴν κοίταζα σὺν χάχας· ἡ φωνή μου εἶχε πιαστεῖ καὶ μόλις ἀκούστηκε ἡ καλημέρα μου, σὺν θέλησα νὰ χαιρετίσω τὸν χωριανό μου, καθὼς αὐτὴ ἀποτραβιόταν στὸ βάθος τοῦ μαγαζιοῦ.

Νὰ σᾶς πῶ τὴ μαῦρ' ἀλήθεια· τὸν ζήλεψα καὶ κάτι παραπάνω, τὸν φτόνεψα.

— Ποιὰ εἶν' αὐτὴ, βρὲ ἀντίχριστε; τούεπα σὺν κοντοζύγωσα.

Ἦταν ἡ Κυρὰ του, ἡ γυναῖκα τοῦ προϊσταμένου του. Ἔτσι ξηγιόνταν πῶς κουβέντιαζε τόσο θαρρετὰ μὲ τὸν Μητρονικόλα.

Ἄθελά μου τότε ἔνοιωσα μέσα μου μιά ἀνακούφιση· τί νὰ τὸν ζηλέψω; Κουβέντιαζε ἡ Κυρὰ μὲ τὸν Κάλφα της.

Σὺν βρεθήκαμε σὲ λίγο στὸ γειτονικὸ καφενεῖο ἄρχισαμε τις κουβέντες γιὰ τ' ὁμορφο χωριὸ μας, γιὰ τις φαμίλιες μας, τὸν ρώτησα γιὰ τούς δικούς του, γιὰ τὴ γυναῖκα του, τὰ παιδάκια του κι ἄλλα πολλὰ καὶ διάφορα, γύρω πάντ' ἀπὸ τὰ τοῦ χωριοῦ. Ἐδῶ πρέπει νὰ εἰπῶ, ὅτι αὐτὸς, ἦταν τώρα καὶ πέντε χρόνια παντρεμένος. Σ' ἓνα ἀπὸ τὰ ταξίδια του, παντρεύτηκε μὲ μιά ὁμορφὴ κοπέλλα τοῦ χωριοῦ· εἶχε ἀποκτήσει μάλιστα καὶ δυὸ - τρία, ὡς τότε, παιδάκια· μὰ ἡ φαμίλια, κατὰ τὸ ἔθιμο, ἔμενε πάντα στὸ χωριό· ὁ Μητρονικόλας ἐρχόταν τὸ καλοκαίρι γιὰ κᾶνα - δυὸ μῆνες, φύτευε κ' ἓνα παιδί, καὶ δὸς του πάλι ταξεῖδι.

Ἄλλὰ κοντὰ στις ἄλλες κουβέντες ἐγὼ πάντα θυμόμουν τὸ τί εἶδα· καὶ κόβοντας τὴν ὁμιλία:

— Καλὲς κι ἅγιες εἶναι αὐτὲς οἱ κουβέντες, μὰ ἐμένα, μωρὲ Μητρονικόλα, δὲ μοῦ φεύγει ἀπὸ τὸ μυαλὸ ἡ Κυρὰ σου· τί κόμματος, μωρὲ, εἶνε αὐτὴ;

— Σάμπως νὰ τιμπῆθηκες μοῦ φαίνεται, φιλαράκο μου. Ἄ!;

— Νὰ τιμπηθῶ; πού ἔχομε 'μεῖς μοῦτρα γιὰ τέτοια πλάσματα.

— Γιατί;

— Τὸ ρωτᾶς γιατί; Πλούσια κι ὁμορφὴ, ὅσο δὲν παίρνει ἄλλο, θὰ γυρίσει νὰ κυτᾶξει ἐμένα τὸ φοιτητάκο καὶ σένα, μωρὲ, τὸ φουκαρᾶ; χαμένο τῶχεις; Αὐτὴ πλέει στὰ πλούτη καὶ στὴν εὐτυχία· ἄνδρα νεῖο κι ὁμορφο, ἔχει· τί τῆς λείπει;

— Κι ὁμως δὲν εἶνε, ὅπως φαντά-

ζεσαι, εὐτυχισμένη. Τῶχει μεγάλο μαράζι, πού πᾶνε τώρα τρία χρόνια πού εἶνε παντρεμένη, καὶ παιδί δὲν ἔκαμε· αὐτὸς εἶναι ὁ μεγάλος της καῦμός!

— Μ' αὐτὴ εἶναι κοριτσάκι ἀκόμα· ἔχει καιρὸ γιὰ παιδί, παρατήρησα ἐγὼ.

Ἐδῶ ὁ Μητρονικόλας, κατέβασε λίγο τὸ κεφάλι, κάτι θέλησε νὰ εἰπεῖ, μὰ δὲν τ' ἀπόειπε.

**

Τὸ καλοκαίρι ἐγὼ ἔφυγα γιὰ τὸ χωριό· ἐκεῖνος ἔμειν' ἐκείνη τὴ χρονιά χωρὶς ταξεῖδι.

Μὲ τὸ δεύτερο χρόνο, ἄρχισαν βαρεῖες οἱ σπουδές μου· ὑπάνια κατέβαινα στὸν Πειραιᾶ. Ἡ φτώχεια μου, ἡ δύσκολη ζωὴ τῆς Ἀθήνας, οἱ σπουδές μου πού γινόταν καὶ πάντα βαρύτερες, μοῦ εἶχαν ἀπορροφήσει ὄλο μου τὸ εἶναι.

Στὸ μεταξύ, ἄλλαξε κι αὐτὸς δουλειά· ἄνοιξε δική του ἐργασία, πάντα στὸν Πειραιᾶ.

Πέρασαν κάμποσα χρόνια ἀπὸ τότε, κι ἦταν στὸ φετεινὸ πανηγύρι, πού ὁ Ζιάρραγκος ὁ ἀγωγιάτης, ἔφερε αὐτὸν καὶ τις ρουκέτες του στὸ χωριό. Ἐτρεξα ἀπ' τοὺς πρώτους νὰ τὸν καλωσορίσω: Τόσο καιρὸ εἶχαμε νὰ ἴδωθομε, καὶ πόσα δὲν εἶχαμε νὰ εἰποῦμε!

Σὺν πέρασε τὸ πανηγύρι ἄρχισαν τὶ προξενεῖα. Τὸ διάλεγμα τῆς νύφης γίνονταν στὰ διπλοκάγκελα· τότε, περνοῦν χορεύοντας, ἀργὰ - ἀργὰ οἱ νεοὶ μπρὸς ἀπ' τις κοπέλλες, καὶ τὰ κορίτσια μπροστὰ στοὺς νεοὺς· ἐκεὶ, πού λέει ὁ λόγος, πέφτει ἡ τελειωτικὴ βολή!

Πολὺ παληότερα, στοὺς χρόνους τῆς σκλαβιάς, τότε πού ἡ γυναῖκα ἦταν περισσότερο κλεισμένη, εἶχαν, βλέπεις, καθιερώσει τὰ πανηγύρια στὰ χωριά, γι' αὐτὸ κυρίως τὸ σκοπὸ· γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ ἴδωθοῦν σιμώτερα οἱ γαμπροὶ μὲ τις νύφες.

έφκιασαν επίτηδες ξεχωριστό χορό: τις κύκλες· ο χορός παίρνει το σχήμα του φιδιού, κι έτσι στις διάφορες δίπλες που γίνονται, οί άντρες περνούν φάτσα με φάτσα, σχεδόν κολητά, με τις γυναίκες· ήταν ο μόνος τρόπος τότε να ιδει από κοντά ο άντρας τη γυναίκα. Αργότερα βέβαια, η γυναίκα άρχισε να βγαίνει περισσότερο από το σπίτι, κι έτσι τὰ πανηγύρια έχασαν πολύ από τον άρχικό προορισμό τους. Το έθιμο όμως πάντα μένει κι οί κύκλες πάντα γίνονται και πάντα κάνουν το θάμα τους.

**

Είχα από ώρα που καθόμουν, εκείνο το πρωί, από κάτω από τον ίσκιο της μεγάλης καρυδιάς, πούηταν στην άκρη της πλατείας, στο φρυδι ενός γκρεμού, όταν είδα νάρχεται προς έμένα ο ταξειδιώτης.

Αφού χαιρετιστήκαμε, καθίσαμε μαζί, κι άρχισαμε την φιλοκουβέντα, απολαμβάνοντας τις όμορφίες του τοπίου. Σ' αυτή άκριβώς τη θέση ο Καρκαβίτσας άφαιρέθηκε ώρες πολλές, σαν πέρασε μίαν άνοιξη απ' το χωριό μας για τους κληρωτούς· δε χόρταινε, μου έλεγε, την όμορφη φύση του χωριού μας.

Και πράγματι και η θεά είχε μαγευτική: Κάτω βαθειά, απότομα βαθειά, το ποταμάκι κυλάει τὰ όλοκάθαρα νερά του, ανάμεσα από τὰ θεώρατα πλατάνια που τὸ ίσκιώνουν. Στο μικρό λίθινο γιοφυράκι που ξεχωρίζει ανάμεσά τους, που και που περνάει κάνας διαβάτης. Μονότονος άκούεται ο ήχος του μαντανιού, κι η φτερωτή του μύλου σκορπίζει, σαν ένα μεγάλο ραντιστήρι, τ' άφρισμένο νερό στα γύρω κλαριά που τὸν σκεπάζουν. Όμορφα και καταπράσινα δέντρα προβάλλουν στο γκρεμό σαν κρεμαστός κήπος, και τ' άηδάνι την άνοιξη έχει κελαϊδάει όλη τη νύχτα, σμίγοντας της ούράνιες νότες του με τὸν άχό του γάργαρου νε-

ρού του ποταμιού. Γύρω-γύρω, σαν στρέψεις τὸ βλέμμα, όλα είναι καταπράσινα, κι οί ράχες δασωμένες με έλατα, που στίς κορφές τους πετιώνται γραμμωτά στον όρίζοντα, πλώρια σαν γίγαντες.

— Δέ μου λές, αλήθεια, μωρέ Μητρονικόλα, τί γίνεται εκείνη η όμορφη Κυρά σου της άποθήκης; του είπα ξαφνικά.

— Άλλαξε όψη· κατσούφιασε, και βγάζοντας ένα μικρό άναστεναγμό:

— Μή μου τὴν άναφέρεις, μου λέει· που τη θυμήθηκες;

Μά σαν επέμεινα, άρχισε να μ' άνοίγει την καρδιά του και μου διηγήθηκε τὰ παρακάτω:

— «Θά θυμάσαι βέβαια τὸ μεγάλο καύμό αυτής της γυναίκας, για παιδί. Όταν μέναμε καμιά φορά μόνοι στην άποθήκη, άλλη κουβέντα δεν είχε, τὸ παιδί. Έγώ, πάντα την παρηγορούσα· δεν πρέπει, της έλεγα, ν' άπελπίζεσαι. Νειά είσαι, θά κάμεις και παιδί».

Ο Μητρονικόλας, έβγαλε πάλι ένα βαθύν, αυτή τη φορά, άναστεναγμό, και συνέχισε: «Τί να σου είπω, αγαπητέ μου. Δέ σου κρύβω ότι, απ' τὸν πολύ συγχρωτισμό, άθελα, μου γεννήθηκε μέσα μου μεγάλος και τρανός πόθος γι' αυτή τη γυναίκα. Μά ποιός την έβλεπε και δε την ποθούσε; Αί; Έλα, λοιπόν στη θέση τη δική μου, που την έβλεπα κάθε μέρα για να καταλάβεις τὸ τί γινόταν μέσα μου. Μά τί να κάμω; Αυτή ήταν, βλέπεις, η Κυρά· και πώς να τολμήσω εγώ να της ξομολογηθῶ τὸν πόνο μου;

Κι έτσι, που λές, περνούσαν εκεί μέσα βασανισμένες οί μέρες μου, κι οί νύχτες ακόμα περισσότερο. Λαχταρούσα τότε να ξεμερώσει, για να πιάσω δουλειά στην άποθήκη.

Αυτή, συνείθιζε νάρχεται πάντα, τακτικά σχεδόν, κατά τις δέκα. Καταλαβαίνεις, βέβαια, αν είχα μυαλό στο κεφάλι μου ως εκείνη την ώρα. Στεκόμουν, μά ο νους μου ήταν στη

πόρτα. Όταν έμπαινε, ένοιωθα την καρδιά μου να χτυπάει, τὰ χέρια μου, να τρέμουν μπροστά στη ζυγαριά, και τὸ κορμί μου να συγκλονιέται, σαν να πάθαινα τίποτα σπασμούς. Μιά μέρα απ' τις πολλές, έτυχε να είμαι όλομόναχος στην άποθήκη. Θυμάμαι, έκανε κρύο πολύ εκείνη την ήμέρα, και μαζί με τὸν καφέ μου είχα πιεί κι ένα διπλό κονιάκ. Νάηταν αυτό· άράγε; γιατί πώς άλλωστε να εξηγήσω τὸ θάρρος που πήρα. Την είδα, όμορφη και κόκκινη από τὰ νειάτα και τὸ κρύο τὸ τσουχτερό, να μπαινει τυλιγμένη σ' ένα εξαίσιο γούνινο παλτό, πραγματική θεά· με καλημέρισε, όπως πάντα, με τὸ γέλιο, και τράβηξε γραμμή για τὸ γραφεϊο.

— Κρύο πολύ έχομε σήμερα, άρχισε πρώτη να λέει κι εγώ τὸνωμένος, ως φαίνεται, από τὸ κονιάκ, βρήκα τὸν εαυτό μου, όσο ποτὲ άλλοτε καλά, κι άρχισα την φιλοκουβέντα.

— Ακόμα, της λέω, τίποτε; Τόσον καιρό τζάμπα δουλεύετε;

Κοκκίνισε, χαμογέλασε μ' ένα λυπητερό χαμόγελο, κι ένα αίσθημα πόνου μαζί και λύπης ζωγραφίστηκε στο πρόσωπό της.

— Τί να γίνει; μου άπαντάει, έτσι θέλει ο Θεός· όπου θέλει, δίνει παιδιά κι όπου δε θέλει, δε δίνει.

— Α! Ο Θεός! Τί έχει να κάμει ο Θεός σ' αυτές τις υποθέσεις! Αυτά, Κυρία μου, εξαρτώνται πολλές φορές από μὰς τὸς ίδιους· εδῶ, έχεις ένα χώραφι που δεν καρπίζει, του άλλους τὸ σπόρο και καρπίζει.

Γέλασα· γέλασε κι εκείνη, μά κοκκίνισε σαν παπαρούνα· και μου λέει:

— Τί θές να είπεις μ' αυτό;

— Θέλω να είπω... Μά δε μόρρεσα να τελειώσω· πιάσθηκε η γλώσσα μου.

Μά σαν κι εκείνη επέμεινε, κατόρθωσα πάλι ναύρω τὸν εαυτό μου, και παίρνοντας πιά ύφος σοβαρό,

άρχισα να της λέω ότι από καιρό· τώρα, παρακολουθῶ τὸν πόνο της, ότι αν μου επέτρεπε, θά της έλεγα ότι μου ραγίζεται η καρδιά να την βλέπω να υποφέρει τόσο από την έλλειψη παιδιού, ότι τέλος είναι άδικο ο πόνος της· αυτός να μην την αφήνει να χαρεί τὰ νειάτα της, τὰ πλούτη της, την ώμορφιά της· ότι στο κάτω-κάτω της γραφής, έπρεπε να προσπαθήσει έστω και με άλλον τρόπο να κάμει ένα παιδάκι.

Μ' άκουε κόκκινη, κατακόκκινη όπως ήταν, με τὰ μεγάλα εκείνα κι έκφραστικά της μαύρα μάτια βουρκωμένα.

— Όστε, έτσι λές εσύ, Μητρονικόλα· αυτή τη συμβουλή μου δίνεις· αί; Μπράβο σου!

Σώπασα για μιά στιγμή, την κοίταξα κατάματα και σάμπως ν' άλλαζα κουβέντα, μά πάντα πονηρά.

— Έγώ, της είπα, τρία ταξειδία έκανα στην πατρίδα, και σε κάθε ταξίδι, κι ένα παιδί φύτευα· δε λάθεψα διόλου· όλο διάνα· δε μπορώ να καταλάβω πώς αυτός ο άνδρας σου δε μπορεί να σου χάρισει ένα παιδάκι. Κοιτάχτηκε σε γιατρούς; Κοιταχτήκατε να ιδήτε ποιός φταίει από τὸς δυό σας;

Όπως καταλαβαίνεις, γυρίζει και μου λέει ο Μητρονικόλας, εγώ τὸν έρριξα τὸ πόντο κι ότι ήθελε ως κατέβαζε.

**

Λοιπόν, που λές, φίλε μου, από την ήμέρα εκείνη η γυναίκα αυτή, άλλαξε όλως διόλου. Πάντα ήταν σκεπτική. Πάντα σαν κάτι να τη βασάνιζε· τόσο, που μιά μέρα που βρήκα ευκαιρία, τη ρώτησα τί έχει και γιατί είναι έτσι μελαγχολική κι ώχρη. Υποφέρει τίποτα; Μήπως έχομε κανένα γεγονός;

Έκούνησε μελαγχολικά τὸ κεφάλι της.

— Ποῦ τέτοια τύχη, μου λέει.

Από την ήμέρα εκείνη, που δεν

ξέρω σὲ ποιά ψυχολογική κατάσταση βρέθηκα, καὶ σ' ἄφησα νὰ μοῦ εἰπείς ἐκεῖνα τὰ λόγια, δὲ μπορῶ γὰ βρῶ ἡσυχία· ἡ ψυχὴ μου παραδέρνει· στὸν ὕπνο μου βλέπω πάντα ὄνειρα γύρω ἀπὸ τὴν ἔμμομη αὐτὴ σκέψη, ποὺ βαρύνει τὸ νοῦ μου. Γιὰ μιὰ στιγμή, ἔρχονται στὸ μυαλό μου οἱ ἀνόσιες ἐκεῖνες συμβουλές σου, κι ἐνῶ στὴν ἀρχὴ μοῦ φαίνονται ἀνόσιες, σιγὰ-σιγὰ ὕστερα ἀρχίζω νὰ τις συζητῶ μέσα μου, νὰ τις κλωθογυρίζω στὸ μυαλό μου, νὰ βρίσκω ὅτι μιὰ γυναῖκα χωρὶς παιδί, εἶναι χωρὶς προορισμὸ στὴ ζωὴ, ὅτι τ' ἄλλα τὰ θεσπίσαμε ἐμεῖς ποὺ πλάσαμε τὴν κοινωνία, γεμάτη προλήψεις καὶ περιορισμοὺς τόσοι, ποὺ νὰ μᾶς κάνουν κάποτε τὴ ζωὴ ἄνυπόφορη. Κι ἔτσι, σὰν σκέπτομαι, ἀρχίζω τότε νὰ προσαρμολογῶμαι μὲ τὴν ἰδέα, ὅτι κάθε ἄλλο παρὰ ἀνόσιες ἦταν οἱ συμβουλές σου.

— Ἐγώ, τῆς λέω, σοῦ εἶπα τὸ γιαντρικὸ καὶ σὰν θέλεις ἀκουσέ με. Δὲ μ' ἀπάντησε· κατέβασε τὰ μάτια τῆς ντροπαλά κι ἔκοψε τὴν κουβέντα.

Σιγὰ σιγὰ ὁμως εἶχα γίνει ὁ ἀπαραίτητος παρηγορητὴς τῆς. Ἐπὶ γαίνα τώρα τίς Κυριακὲς τὸ πρωῖ στὸ σπῆτι, καὶ καθόμουν μιὰ καὶ δυὸ ὄρες. Τὴν εὑρισκα πάντα μὲ τὴ μητέρα τῆς· τῆς διηγόμουν διάφορες ἱστορίες εὐχάριστες κι εὐτράπελες, καὶ καταλάβαινα ὅτι τῆς ἄρεγε ἡ συντροφιά μου.

Ἔτσι κύλησε κάμποσος καιρὸς, μὰ ὄχι καὶ πολὺς, ὡς που ἕνα πρωῖ, μπῆκε ὁ προϊστάμενος, φουριόζος καὶ βιαστικὸς στὴν ἀποθήκη. Θάφευε τὴν ἄλλη μέρα γιὰ παραγγελιοφορική περιοδεία στὴν Πελοπόννησο, καὶ μοῦδωσε φεύγοντας διάφορες ὁδηγίες.

— Καὶ ν' ἄχεις τὸ νοῦ σου καὶ στὸ σπῆτι, μοῦ εἶπε· νὰ πηγάινεις κάθε μέρα, μὴ θέλουν τίποτε. Ἡ Κυρά μου, σὰν ἔφυγε ὁ προϊστάμενος, ὄλα τὰ πρωῖνά σχεδὸν τὰ

περνοῦσε στὴν ἀποθήκη· αὐτὴ κρατοῦσε τὰ βιβλία· ἦταν, βλέπεις, πολὺ ἐγγράμματη. Εἶχε δίπλωμα δασκάλου ἀπὸ τὸ Ἀρσάκειο. Συχνὰ συνέβαινε νὰ μένωμε οἱ δυὸ μας· τὸν ἄλλο τὸν ὑπάλληλο, πάντα κι εὑρισκα δουλειά, πότε γιὰ νὰ τὸν στέλνω ἔξω, πότε στὴν Ἀθήνα. Ἔτσι μοῦ δινόταν ἡ εὐκαιρία ν' ἀρχίζω τίς χαζοκουβέντες, ποὺ τόσο τῆς ἄρεσαν.

Τέλος φίλε μου, γιὰ νὰ μὴν τὰ πολυλογῶ, ἀρκετὰ σ' ἐκούρασα, ἦρθε ἐπὶ τέλους ἡ μεγάλη στιγμή. Ἦταν Κυριακὴ, καὶ πῆγα κατὰ τὰ συνειθισμένα σιὸ σπῆτι. Ἡ μάνα τῆς ἔλειπε, τὴν ὑπηρετρία τὴν εἶχε στείλει στὸ Μαροῦσι, μὲ ἄδεια. Ἦταν μόνη. Τὴν βρῆκα ξαπλωμένη σ' ἕνα ντιβάνι. Φοροῦσε μιὰ ρόμπα πρωῖνὴ ὀλομέταξη, σὲ χρῶμα βαθύ γαλάζιο μὲ γιακά δαντελλένιο κάτασπρο, ποὺ τῆς ταίριαζε τόσο, ποὺ ποτὲς ἄλλοτε δὲ μοῦ φάνηκε ἔτσι ὡμορφῆ. Τὸ μεγάλο ἀνοιγμα τῆς ρόμπας τῆς μπροστὰ ἄφηνε νὰ ξεχωρίζει τὸ πλούσιο καὶ πάλλευκο στήθος τῆς, τόσο προκλητικὰ, ποὺ κι ἐγὼ δὲν ξέρω πῶς κρατήθηκα γιὰ νὰ μὴν πέσω, ἐκεῖνη τὴν ὥρα, στὴν ἀγκαλιά τῆς, κι ὅτι ἔβρεχε ἄς κατέβαζε.

— Ὅταν ἦρθε ἡ ὥρα νὰ φύγω,

— Ἀκουσε, μοῦ λέει, ἤθελα νὰ σὲ κρατήσω τὸ μεσημέρι νὰ φᾶμε μαζὶ, μὰ προτιμῶ νὰ ρθεῖς τὸ βράδυ· καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ ρθεῖς νωρίς, πρὶν ἀκόμα βραδυάσει, γιὰ νὰ χουμὲ καιρὸ νὰ πῶμε καὶ καμμιὰ κουβέντα.

* *

Πῶς κατέβηκα τίς σκάλες, δὲν θυμάμαι. Κατάλαβα: ἐπίτηδες εἶχε διώξει τὴ γρη῏ καὶ τὴ δούλα τῆς. Σὰν βρέθηκα ἔξω, ἤμουν σὰ χαμένος. Μιὰ συγκίνηση μ' ἐπίασε, θόλωσε τὸ βλέμμα μου, κι ἕνα μόνιππο ποὺ περνοῦσε, παρ' ὀλίγο νὰ μὲ ρίξει μέσα στὶς λάσπες.

Αἰῶνες μοῦ φάνηκαν αὐτὲς οἱ

ὄρες, ὡς που νὰ βραδυάσει· στίς πεντε, ἤμουν ἐκεῖ. Ὅταν ἀνέβηκα τίς σκάλες κοιτάζω νὰ τηγῶ· πούθενά.

Τράβηξα κατὰ τὴν κουζίνα· ἐκεῖ θάεινε, εἶπα· μὰ καθὼς περνοῦσα ἔξω ἀπ' τὸ λουτρό, κοιτάζω, ἦταν ὀλανοῖχο καὶ κατάφωτο. Ὁμορφα ἀρώματα ἔβγαίναν ἀπὸ μέσα· ὁ λουτήρας, ἔτοιμος· ὁ θερμοσίφωνας ἔκαιε.

— Εἶναι γιὰ σένα, ἀκούω μιὰ φωνή. Ἔμπα μέσα, πάρε τὸ μπάνιο σου· σὲ περιμένω ὕστερα ἐδῶ.

Ἦταν αὐτὴ· εἶχε βγάλει τὸ μούτρακι τῆς ἀπὸ τὴ μισάνοιχτη πόρτα, κι ἔτσι ὅπως ἦταν μισοσκόταδο, μόλις ποὺ τὴ διέκρινα.

Στὴν ἀρχὴ, θυμάμαι, μ' ἐπίασε μιὰ συγκίνηση· ἀλλὰ ἡ ἰδέα πῶς εἴμαστε μόνοι οἱ δυὸ μας μέσα στὸ σπῆτι, γλήγορα μὲ συνέφερε.

Ὅταν βγῆκα ἀπὸ τὸ λουτρό κατὰκάθαρος καὶ παρφομαρισμένος τὴ βρῆκα στὸ Χῶλ· μπήκαμε ὕστερα στὸ μικρὸ δωμάτιο πούηταν δίπλα ἀπὸ τὴν κρεβατοκάμαρα. Τί ἐκλεκτὰ πράγματα ἦθελές καὶ δὲν ἦταν ἐκεῖ μέσα! Τί ὀρεκτικά, τί λικέρ, τί κρασιά! Δὲν κρατήθηκα πιά· τῆς πέρασα τὸ χέρι μου γύρω ἀπὸ τὸ κορμί τῆς, καὶ τὴν ἔσυρα ἀπαλά στὴν ἀγκαλιά μου· δὲν ἔφερε, βέβαια, καμμιὰ ἀντίσταση, μὰ γέρνοντας ἀπάνω μου, ἄρχισε τὰ κλάμματα· τέτοια κλάμματα, ποὺ δὲν ἤξερα γιὰ μιὰ στιγμή τί ἔπαθε. Τῆς σηκώνω τὸ κεφαλάκι τῆς καὶ τὴν ἀγκαλιάζω ἀκόμα πιὸ σφιχτὰ.

— Τί ἔχεις, παιδί μου; τί ἔπαθες χρῆσῆ μου;

Τὰ δάκρυα ἔτρεχαν βρῦση ἀπὸ τὰ μάτια τῆς· λυγμοὶ τὴν ἐπίασαν· τὰ στήθεια τῆς φούντωναν καὶ ξεφούντωναν.

— Μὰ τί ἔχεις, κοπέλλα μου; τῆς λέω. Κι ἔτσι ὕψος τὴν εἶχα ἀγκαλιασμένη κι ὅλη σχεδὸν γυρμένη· ἀπάνω μου, ἀκούμπησα τὰ χεῖλια μου σιὸ στόμα τῆς καὶ τῆς ἔδωσα

ἕνα φιλὶ θεῖο, θεσπέσιο, τὸ ἡδονικότερο φιλὶ ποὺ ἔνοιωσα ποτὲ στὴ ζωὴ μου.

Ἔτσι ὅπως ἦταν, μὲ τὰ μαλλιά τῆς ριγμένα στοὺς ὤμους, πάλλευκὴ σὰν νεράιδα τοῦ παραμυθιοῦ, μὲ τὰ μάτια βουρκωμένα καὶ κατακκόκινα ἀπ' τὰ κλάμματα, ξεφεύγει ξαφνικὰ ἀπ' τὴν ἀγκαλιά μου.

— Ἀχ, Θεέ μου, φωνάζει. Συγχώρεσέ με, Θεέ μου. Ἀμαρτάνω, Θεέ μου, μὰ δὲ φταίω ἐγώ.

Κι ἄρχισε πάλι κρουνὸς τὰ δάκρυα. Τὴν πῆρα, τὴν ἔβαλα δίπλα μου, τὴν ἀγκάλιασα, τῆς χάιδεψα τὰ ὡμορφα μαλλιάκι τῆς, τῆς ἔλεγα γλυκὰ λογάκια καὶ τῆς ἀπίθωσα στὸ στόμα ἕνα δεύτερο φιλὶ, ποὺ κι ἐγὼ δὲ θυμάμαι πόσο κράτησε αὐτὴ τὴ φορά.

Ἐκεῖνη ἀφέθηκε σὰ λυποθυμισμένη στὴν ἀγκαλιά μου· παίρνω καὶ τῆς δίνω τότε ἕνα ποτηράκι, πίνω κι ἐγὼ ἕνα. Σὰν νὰ συνῆλθε κάπως.

— Ἀκουσε, μοῦ λέει. Πρὸς Θεοῦ, δὲ θέλω νὰ μὲ περάσεις γιὰ καμμιὰν ἄτιμη. Τὸν ἀντρα μου τον ἀγαπῶ, ἀκούς; τὸν ἀγαπῶ, τὸν λατρεύω. Ἄν δὲν ἦσουν ἐσύ, νὰ μὲ κλονῶσεις μὲ τὰ λόγια σου, δὲ θὰ παραβιάζα τὸν ὄρκο μου καὶ τίς ὑποχρεώσεις μου ἀπέναντι τοῦ ἀνδρὸς μου. Ἔσὺ φταῖς! Ναι, ἐσὺ φταῖς!

Ἐκμεταλλεύθηκες τὴν ἀδυναμία μου· πάτησε τὴν πιὸ εὐαίσθητη χορδὴ τῆς ψυχῆς μου· τὸ μεγάλο μου πόθο γιὰ παιδί! Ἀχ, Θεέ μου!, χάρισέ μου ἕνα παιδάκι. Πόσο θὰ Σ' εὐλογῶ! Πόσο θὰ Σὲ δοξάζω!

Μ' ἄρπαξε τότε ἀπότομα ἀπὸ τὸ χέρι καὶ μ' ἔσυρε μέσα.

* *

Ἐδῶ, μοῦ λέει ὁ Μητρονικόλας, ἀξίζει τὸν κόπο νὰ σοῦ παραστήσω τί εἶδαν τὰ μάτια μου, σὰν μπῆκα σ' ἐκεῖνη τὴν κάμαρα: Πρῶτα-πρῶτα, σὰν ἀνοιξε ἡ πόρτα, μοσχοβόλησε ὁλος ὁ τόπος ἀπὸ μεθυστικὰ κι αἰθέ-

ρια άρώματα, κι αισθάνθηκα μέσα μου ένα είδος μεθυσιοῦ, μιὰ διέγερση, πού δέ μπορῶ νά σοῦ τήν ξηγήσω μέ λόγια. Μικρό λαμπιόνι έρριχνε έλαφρό και ύποβλητικό κόκκινο βαθύ φῶς. Λουλούδια και πρασινάδες παντοῦ, στά βάζα, στά τραπεζάκια, στις γωνίες. Ώμορφα κάδρα κρεμιόνταν στους τοίχους, μέ τοπία σπάνια, μέ παιδάκια πούπαιζαν σέ ξωτικούς κήπους, κι άπάνω άπ' τήν κρεββάτι. Ένα εικόνισμα, μ' έναν ὄμορφο-ὄμορφο μικρό Χριστό στά γόνατα τῆς Παναγίας.

Μοῦ φάνηκε πῶς μιῆκα στον Παράδεισο· μεταρσιώθηκα σ' άλλους κόσμους υπέργειους.

— Κοίταξε, κοίταξε, μοῦ λέει, τί ὄμορφα πού είναι έδῶ. Και μέ τραβούσε άπό τό μπράτσο. — Μήν παίρνεις τό μυαλό σου άπό τίς ὄμορφιές αυτές· έλα! γέλα! νά εἶσαι χαρούμενος. Μύρισε· νά, μύρισε, αυτά τὰ ὄμορφα λουλούδια. "Έλα-Έλα!...

*
**

Σώπασε ὁ Μητρονικόλας, και μείναμε έτοι για κάμποσες στιγμές, βουβοί κι οί δυό· αυτός, άπό συγκίνηση: έγώ, άπό ταραχή. Ο "Ήλιος ὄλο και ψήλωνε άπό πάνω άπ' τό «Σπανό», σκορπίζοντας τίς πύρινες άχτιδες του. Η μουσική τῶν τζιτζικιών, είχε κι ὄλας άρχίσει άπό ὠρα. Απόπερα, στο δασωμένο λόφο, άκούονταν ὁ Τσιῶκος, ὁ τσοπάνος, πού σαλάγαιε, σφυρίζοντας, τὰ πράτα του στη στρούγκα. Γλυκός και άνακατωμένος σέ διάφορες νότες, άκούονταν ὁ ἤχος άπ' τὰ κυπριά, κοντά στο μέγαλον άχό, του κουδουνιοῦ του γκισεμιοῦ. Πού και πού, έν' άλλιαφρό άεράκι θρόιζε στά φύλλα τῆς

καρυῶς, και δρόσιζε λίγο τ' άναμμένα κεφάλια μας.

— Σέ ζηλεύω, μωρὲ Μητρονικόλα, του εἶπα· δὲ φαντάζεσαι πόσο σέ ζηλεύω. Μιὰ τέτοια έρωμένη...

— Τ' εἶπες; μέ ζηλεύεις; έρωμένη; Χά-χά-χά!...

Κι έγέλασε λυπητερά.

— Γιατί; πῶς;

— "Άκουσε, λοιπόν, και τή συνέχεια, άφου θέλεις νά τὰ μάθεις ὄλα· ἢ μάλλον, τί συνέλθει; αυτό ἦταν ὄλο-ὄλο. Αὐτή ἡ βραδυά. Τήν άλλη μέρα, σάν ξυπνήσαμε, ὁ λόγος τό λέει, τῶσκασε.

— Τῶσκασε;

— Έπήρε τό τραῖνο, και μιὰ και γραμμὴ για νά πάει νά βρεῖ τόν άντρα της πού περιῶδευε. Έκεινος, κάθα μέρα τῆς έστελνε κι ένα τηλεγράφημα. Έλάβαινε, βλέπεις, τὰ μέτρα της για καλό-κακό. Οὔτε μέ ξαναπλησίασε. Μοῦδῶκε νά καταλάβω ὅτι δέν ἤμουν έρωμένος της, άλλ' άπλῶς ένας Έπιβήτορας.

— Τί λές μωρὲ Μητρονικόλα, του εἶπα γελαστά και σάμπως ευχαριστημένος λίγο. Έσο μωρὲ παιδί μου, εμεινες πραγματικά στά κρύα του λουτροῦ, κι ὄς ἦταν ζεστό τό λουτρό πού πήρες τό βράδυ! Χά-χά-χά!... Καλά, και δὲ μοῦ λές; γι' αυτό έφυγες τότε άπό τήν άποθήκη;

— Βέβαια, γι' αυτό· μπορούσα νά μείνω πειά; "Άλλως τε ἡ δουλειά της εἶχε γίνει.

— Τί;

— Διάνα...

— Μὲ τό πρώτο;

— Μὲ τό πρώτο βέβαια!

Και μ' άφησε μ' ένα μορφασμό άνάμικτο άπό περηφάνεια μαζί και λύπη.

Κ. ΑΓΝΑΝΤΗΣ

Π. ΒΡΕΛΛΗ

Ο ΧΟΡΟΣ ΤΟΥ ΖΑΛΟΓΓΟΥ

... Στη στεριά δὲ ζεῖ τὸ ψάρι
κι ὁ άνθος στὴν άρμουδιά
κι οί Σουλιώτες δέν ζοῦνε
δίχως τὴν Έλευθεριά...

ΝΤΟΛΗ ΖΑΓΟΡΗ

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ

(ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ)

Ο πόλεμος, όρόσημο ανάμεσα δυο εποχών, στέκει ανέκκλητα ανάμεσά μας. Κι' όσο κι' αν οι καιροί που περνούμε δεν είναι πρόσφοροι για πνευματικές αναζητήσεις, όσο κι' αν στίς ζωντανές, παλλόμενες συνειδήσεις των συγχρόνων μας πλήθος άλλα προβλήματα, πλέον ρεαλιστικά, πλέον «επίκαιρα» ύψώνουν μέ πλησμονή, τά κύρινα έρωτηματικά των, ως τόσο θά μένει πάντα σάν ανακούφιση και σάν «φυγή» ή όδοιπορία μας στό χώρο και στόν κόσμο της τέχνης, της τέχνης του λόγου ειδικώτερα σήμερα. Απόδειξη τά πλήθος βιβλία που παρά τίς αντίξοότητες εκδίδονται καθημερινά, ή αύξηση της αγοραστικής κινήσεως του έντυπου, γενικά, χαρτιού, που δεν είναι μ' όσα κι' αν θέλουν να πουν φαινόμενο μόνον μαυραγοριτισμού.

Ας σταθοϋμε, λοιπόν, σήμερα που κλείνει ίσως μιάν εποχή και ή Αύριο θ' αποτελέσει την άφετηρία μιας άλλης, να ίδοϋμε περιληπτικά και όσο μάς επιτρέπει ό χώρος την κριτική πεζογραφία που άνθισε κατά τό διάστημα του μεσοπόλεμου στή χώρα μας.

Ίσως μία τέτοια άπροσωπόληπτη και άφανάτιστη κατά τό δυνατόν άναψηλάφηση των πνευματικών μορφών που κινήθηκαν με κάποιαν άνεση στό χώρο της κριτικής μας πεζογραφίας μάς βοηθήσει να σταθοϋμε στό χθές, για να προχωρήσουμε με σταθερά βήματα στό αύριο, τεκμηριώσει τίς αγάπες και τίς άπογοητεύσεις μας, ίσως ακόμη χρησιμεύσει για μία κάποια ένημέρωση του άπληροφόρητου, τυχόν, αναγνώστη.

Η κριτική καλλιεργήθηκε κατά

δύο κυρίως τρόπους. Είτε σάν κριτική της επικαιρότητας, του νεοεκδομένου δηλαδή βιβλίου από τίς στήλες των περιοδικών και των έφημερίδων, είτε στόν ευρύτερο χώρο ενός βιβλίου με τή μορφή κριτικού, φιλοσοφικού, ψυχολογικού, ψυχαναλυτικού κλπ. δοκιμίου.

Κι έπειδή ή κριτική είναι, χρονολογικά, ή τελευταία από τίς άλλες φιλολογικές εκδηλώσεις, τό άνθισμά της συμπύπτει μετά τό 1930, χρονιά π.ύ άποτελεϊ τόν σημαντικώτερο σταθμό για τό Νεοελληνικό πεζογράφημα. Στήν πρώτη περίπτωση, ως κριτική της επικαιρότητας, καλλιεργήθηκε από ένα πλήθος κριτικών που διαθέτοντας μία στήλη στα λογοτεχνικά περιοδικά και στίς έφημερίδες δεν παρέλειπαν την ευκαιρία να ένημερώνουν τό αναγνωστικό τους κοινό γύρω σε κείμενα και προβλήματα της Έλληνικής πνευματικής κίνησης. Στήν κατηγορία αυτή άνήκουν:

Ο πεθαμένος σήμερα Φώτος Πολίτης. Συγκροτημένος αισθητικά και πνευματικά άνθρωπος, μέ Εύρωπαϊκή μόρφωση, κράτησε την κριτική του βιβλίου για πολλά χρόνια στίς έφημερίδες «Πολιτεία» και «Πρωτα», και μετά τό θάνατό του έξεδόθησαν δυό τόμοι, έκλογή από τά κριτικά του άρθρα.

Σημείωσε την παρουσία στην ποίησή μας των «Μαραμποϋ» του Καβαβιά, που ξεχώρισε τό περιγραφικό και πεζογραφικό ταλέντο του Θέμου Κορνάρου όταν ό τελευταίος αυτός άγνωστος ακόμα δούλευε στό γιαπί του επιδιωρθωνόμενου τότε Έθνικού Θεάτρου. Ακόμα, όμως, λόγω του στενωτέρου του συνδέσμου με τό Θέ-

ατρο, παρουσίασε κι' ανέλυσε στό Έλληνικό κοινό απ' τό Παγκόσμιο Δραματολόγιο τύπους πανανθρώπινους που με πάλλουσα, ματωμένη συνείδηση θίγουν τά πιό καιρία-κοινωνικά, ήθικά, πολιτικά-προβλήματα του ανθρώπου. Βρυκόλακες του Ίψεν, Κάπτταιν, Μπρασμπάουντ του Γκαλσγουόρθου, Θυσία του Άβραάμ, Μολιέρου, Φίγκαρο κ.ά. Ο,τι όμως λαχτάρησε, πάνω απ' όλα, ήταν να γίνει πνευματικός οδηγητής των νέων. Τούς μίλησε με πάθος και πίστη για τά πλέον βασανιστικά σύγχρονα προβλήματα: Πνευματική Ζωή, Ιστορία, Μνήμη, Γλωσσικό ζήτημα, Λύτρωση, Πνευματική άποτίμηση της γύρω μας πραγματικότητας. Ξεκινώντας από ιδεαλιστικές άπόψεις της ζωής, πολλούς απ' τούς νέους άναγνώστες του έξώργισε και τόν άρνήθηκαν βία, οι άλλοι τόν άκουσαν προσεκτικά και τρύγησαν της πείρας του τό άπόσταγμα: τό πνευματικό του ίδια ήθος.

Συγκροτημένος επίσης κριτικός και στοχαστής ό Αιμίλιος Χουρμούζιος, ό Άνδρέας Ζευγός παλαιότερα. Σ' αυτόν διακρίνεται αρκετά γερή γνώση της παγκόσμιας λογοτεχνίας, ξεκαθαρισμένα αισθητικά και καλλιτεχνικά κριτήρια, βαθύτερη ένατένιση της νεοελληνικής καλλιτεχνικής πραγματικότητας. Οπαδός της επιστημονικής κριτικής με κοινωνιολογικές προεκτάσεις, γυρεύει να θεμελιώσει έρεϊσματα θετικώτερα για την αξιολόγηση ενός έργου, την έρμηνεία και την αίτιολογία του. Είπε τό λόγο του πάντα ξεκάθαρα, άδ.α ρορώντας αν πικράνει τούς ισχυρούς της ημέρας, όπως στην περίπτωση της έκδοσης του Σολωμού από την Άκαδημία. Και σε πάρα πολλές περιπτώσεις έβαλε σε κίνηση τά σταματημένα πνευματικά μας ρολόγια κι' ένημέρωσε τό λογοτεχνικό μας κοινό για τίς ζυμώσεις της «τελευταίας ώρας» της Εύρώπης.

Ωριμος επίσης κι ό Ι. Μ. Πανα-

γιωτόπουλος που μάς έδωσε και μία ούνοτημ ή ιστορία της Νεοελληνικής Λογότεχνης. Θρεμμένος με την Κλασική Παιδεία και γνώστης των βαθύτερων αισθητικών και καλλιτεχνικών ρευμάτων που διαπερνούν την παγκόσμια λογοτεχνία, μάς έδωσε αρκετά πολιτισμένες, οξυδερκείς, κι άμερόληπτες κριτικές σελίδες. Επίσης με μία σειρά έπιφυλλίδες του στην «Πρωτα» ένημέρωσε τό αναγνωστικό του κοινό και σε θέματα των ειδικαστικών γενικά τεχνών, που διακρίνονται για τή βαθεία γνώση του θέματος και που φανέρωσαν από τότε τόν άξιο δοκιμιογράφο που ήδη πλουσιώτατα φανέρωθηκε.

Ο Πέτρος Χάρης, κριτικός της πεζογραφίας άποκλειστικά, ένημέρωσε τό Έλληνικό Άναγνωστικό κοινό για τίς κατακτήσεις του μεσοπολεμικού μυθιστορήματος.

Αρκετά παρατηρητικός κριτικός κράτησε την πέννα του σε πολιτισμένο πάντα επίπεδο άποφεύγοντας τίς ακρότητες τόσο στούς ένθουσιασμούς του, όσο και στην άρνηση. Σημείωσε άλάθητα και από τό πρώτο τους άκόμα βιβλίο τούς πεζογράφους που έπιβλήθηκαν και δώσαν σημαντικό και συγκροτημένο έργο. Και μπορεί κανείς να πει ότι όλη του ή κριτική εργασία άπετέλεσε την άπαραίτητη προπαίδεια για τό δοκίμιο που πάει από τώρα ακόμα να καλλιεργήσει.

Παράλληλα με την θεατρική κριτική που με τόση έπιτυχία καλλιεργεί, άσχολήθηκε και με την κριτική του βιβλίου και ό Άλκης Θρύλος, που, έκτός απ' την κριτική της επικαιρότητας, μάς έδωσε αρκετά δείγματα δοκιμίων γύρω σε λογοτεχνικά θέματα. Οι καλλίτερες του όμως κριτικές σελίδες είναι άποσπάσματα από τή συνολική μελέτη της πεζογραφίας μας που έτοιμάζει με τόν τίτλο «Νεοέλληνες Διηγηματογράφοι και Μυθιστοριογράφοι», που ως τά σήμερα παρουσίασε και που δείχνουν πλήρη βιβλιογραφική όργάνωση των

μελετών του, εξάντληση του θέματος και μιὰ σωστή, κατά τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, ἀξιολόγηση τοῦ κρινόμενου.

Βαθὺς κριτικὸς καὶ ὁ νεοχριστιανὸς Κ.Θ. Δημαρᾶς. Τὰ θαυμάσιά του «Ἑπτὰ Κεφάλαια γιὰ τὴν Ποίηση» εἶδαν τὴν καλλιτεχνικὴ δημιουργία ταξινομημένη, συγκροτημένη σ' ἐνιαίᾳ ψυχόπνευματικῇ ἐνέργεια καὶ μὲ πρωτότυπο φιλοσοφικὸ στοχασμὸ. Μαθητὴς τοῦ Πασκάλ παρουσιάζει — μιὰ μὲν μιανὰ — τὰ χαρίσματα τοῦ διδασκάλου: γερῆς πεποιθήσεις, γερῆς γνώσεις, γερῆ πίστη. —

Σὲ συγγενικὸ ἐπίσης «κλίμα» κινεῖται καὶ ὁ Τάκης Παπαζώνης. Σὲ μιὰ σειρά περιήγηση ἄρθρα του γιὰ τὴν Ἰσπανία καὶ τὴν Λατινικὴ Ἀμερικὴ μᾶς φανερῶνται ἀριστοκρατικὸς στοχαστὴς, ἐκλεκτικὸς, μὲ πρωτοτυπία ἐξ ἴσου σημαντικῆ ὄσο καὶ στὴν ποίησή του. —

Ὁ Κλέων Παράσχος ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κριτικὴ τῆς ἐπικαιρότητας πού πολλά τῶρα χρόνια ἕνασκει, ἐνημερώνοντας τοὺς ἀναγνώστες του πᾶνω σ' ὅλες τὶς τάσεις καὶ τὰ ποικίλα ρεύματα, πού τὰ τελευταῖα χρόνια διαπερνοῦν τὴν ποίησή μας, ἀπὸ τὸν στίχο μὲ τὴν ἀκαδημαϊκὴ, στιχουργικὴ ἀκαμψία, ὡς τὸ στίχο πού κινεῖται στοὺς λεπτοὺς καὶ ἀρωματισμένους χώρους τῆς poesie pure καὶ τοῦ συρρεαλισμοῦ, καλλιέργησε μὲ σημαντικὴ ἐπιτυχία καὶ τὸ δοκίμιο. Τὸ πολυσέλιδο βιβλίον του γιὰ τὴν δυνατὴ μορφή τοῦ Ἰω. Δραγοῦμη ἀποτελεῖται ἀπὸ ἄψογες λογοτεχνικὲς σελίδες, δείχνει τὴ γνώση, τὴν πείρα καὶ τὴν βαθεῖα στοχαστικὴ διάθεση τοῦ δοκιμιογράφου καὶ μαζί μὲ τὰ ἄλλα του δοκίμια — μιὰ σειρά ἄρτια συγκροτημένες κριτικὲς σελίδες γιὰ τοὺς ἀντιπροσωπευτικώτερους Νεοέλληνες Ποιητὲς, καθὼς καὶ ἕνα δοκίμιόν του γιὰ τὸν Ἑμῆ. Ροῖδη — συγκροτοῦν ἕναν ἀπὸ τοὺς σημαντικώτερους Νεοέλληνες δοκιμιογράφους.

Ἐπειτὰ ὁ Τέλλος Ἄγρας. Ὁ λεπτός καὶ εὐαίσθητός ποιητὴς τῆς «Ἄ-

μαξας στὴ βροχὴ» καὶ τῶν «Σπουδῶν» καλλιέργησε παράλληλα καὶ τὴν κριτικὴν τοῦ βιβλίου. Εἶν' ἀλήθεια πὼς ἀκολουθώντας τὴν τακτικὴν τοῦ Γρ. Ξενοπούλου δὲν ἀρνήθηκα προλόγους του σὲ νεανικὰ ποιητικὰ πρωτόλεια, ἀνούσια πολλὲς φορές καὶ χωρὶς συνέχεια. Παρακολουθώντας ὁμῶς τακτικὰ τὴν κριτικὴν τοῦ βιβλίου δὲν ἄφησε τὴν εὐκαιρία χωρὶς νὰ διδάξει πᾶνω σὲ πρόσωπα καὶ κείμενα τῆς τῆς λογοτεχνίας μας. Ὅ,τι ἰδίως ἔδωσε, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς σωστὲς «θέσεις» προβλημάτων καὶ τοποθετήσεις προσώπων εἶναι τὸ ὕφος του. Ὑψος καθαυτὸ προσωπικὸ πού μὲ τὴν ἐλλειπτικὴν του ἰδίως φράση, σαγηνεύει κυριολεκτικὰ καὶ προκαλεῖ ὁ λόγος του ἀδιάπλωτο ἐνδιαφέρον. Ὁ στοχασμὸς του ἐπίσης ἀρκετὰ ραφιναρισμένος καὶ μὲ προσωπικὸ παλμό, στάθηκε ὁ πλέον εὐπαθὴς δέκτης στὰ σημαντικώτερα καὶ ὀξύτερα νεοελληνικὰ προβλήματα. —

Ξεκινώντας ἀπὸ τὴν κριτικὴν τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου, σταμάτησε στὸ ἀνθίσμα τῆς πεζογραφίας μας κί ἕνας ἄλλος σημαντικὸς κριτικὸς, ὁ Ἀνδρέας Καραντώνης. Μὲ πλατιά προοπτικὴ καὶ εὐρύτερες προθέσεις προσπάθει νὰ κινήσει στὶς κριτικὲς του σελίδες, εἴτε κρίνοντας τὰ νεοεκδότ' ἕνα βιβλία, εἴτε μελετώντας στὸ σύνολόν του τοὺς σημαντικώτερους ἀπὸ τοὺς πεζογράφους τῆς γενεᾶς τοῦ 1930, μὲ ἄνεση, ὅλα τὰ ζητήματα πού συνδέονται μὲ τὴν πρόζα. Πολλὲς φορές ἢ εἰλικρινεῖά του δυσαρέστησε τοὺς κρινόμενους καὶ ἡ κριτικὴ του ἔδωσε ἀφορμὴ σ' ἕνα εἶδος παρακριτικῆς, τὸ λίβελλο, πρᾶγμα πού δείχνει ὅτι ὁ κριτικὸς δὲν ἀστόχησε στὸ στόχόν του.

Στὴ χορεία τῶν νεωτέρων ἀνήκει ὁ Νίκος Παππᾶς. Εἰσώρμησε μὲ τὴν νεανικὴν του ὁρμὴν στὸ λογοτεχνικὸν μας κόσμον, γεμάτος λυρισμὸ καὶ ποιητικὴν διάθεση.

(Ἀκολουθεῖ)

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΡΟΝΙΚΟ

Στοὺς νεκροὺς τῶν βουνῶν μας

Τῆς Ὀλυμπίας μᾶς πήρανε τὸ φῶς
Οἱ βάρβαροι καὶ πᾶν σὰν τὸ βοριά
Κ' ἦρθαν οἱ βάρβαροι μὲ φῶς
— Ὀλων μᾶς ὁ πικρὸς καὶ μὸς —
Γιατὶ μᾶς καίνε τὰ χωριά;

«Λίγη σταφίδα τοῦ ἀμπελιοῦ»,
Λέει τρεμουλιάρικη φωνή,
Στὸ θαμπὸ φῶς τοῦ καντηλιοῦ.
Εἶναι παιδάκι τοῦ σχολιοῦ.
«Γιὰ μὲν τὴν πήραν Γερμανοὶ...»

Μιά δῶ, μιὰ κεῖ στὸ λυκοφῶς,
Νέοι στὰ δέντρα μὲ σκοινί,
Μιά δῶ μιὰ κεῖ στὸ λυκοφῶς...
Κορμιά, κεφάλια, ἕνας λαὸς!
Ἐχουν περάσει Γερμανοὶ...

Πῆραν οἱ νέοι τὰ μάτια τους καὶ πᾶν
Μὲ τὴν καρδιά τους ἀνοιχτή.
Πῆραν τὰ μάτια τους καὶ πᾶν
Τὶς ἀλυσσίδες τους τὶς σπᾶν
Κεῖ πού φωλιάζανε ἄητοί.

Ἐρχεσαι σὰν Ἀνατολή
Ἑλλάδα — μᾶνα λευτεριάς,
Τ' ἄρρωστα μέλη νὰ φιλεῖ
Νοιώθω βουνίσια ὁρμὴ τρελλή
Μπαροῦτης καὶ παλληκαριάς.

Ἀπὸ πελάη καρτερῶ,
— Πετᾶει στὰ γαλανὰ νερά —
Ἀπ' τὰ βουνά μας καρτερῶ,
Καθὼς οἱ ρίζες τὸ νερὸ
Νίκη... καὶ ἀπλώνει τὰ φτερά!

ΦΡΙΞΟΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ

Γ. — ΤΟ ΝΗΣΙ *

Ἡ παλιότερη συνοικία τῶν Γιαννίνων εἶναι πιθανώτατα ἡ Λειβαδιώτη.

Τις μακρυνές ἐκεῖνες ἐποχές θὰ ἦταν βέβαια προάστειο τοῦ Κάστρου καὶ πρέπει νὰ ἦταν συνοικισμένη ἀπὸ τὸν 14^ο ἀκόμα αἰῶνα* εἶναι ἄλλως τε τόσο κοντὰ στὸ Κάστρο ὥστε εἶναι πιθανώτερο, οἱ ἀρχικὲς τῆς ἐγκαταστάσεις νὰ ἦταν πρὸ πολὺ ἀγροτικῆς μορφῆς. Ὅπως φαίνεται καὶ ἀπ' τὸνομά της, ὅλη αὐτὴ ἡ ἔκτασις θὰ ἦταν ἀρχικὰ λειβάδια, πρὸ ἀργότερα θάλασσα χωράφια καὶ κῆποι (μποσιάνια, λαχανόκηποι) γιὰ νὰ ἐξυπηρετοῦν τὸ «ἄστυ» καὶ τοὺς ἐνοίκους του, καὶ οἱ Λειβαδιῶτες θὰ κατοικοῦσαν ἢ μέσα στὸ Κάστρο ἢ τόσο κοντὰ του πρὸς τὰς εὐχέρεια νὰ μπαίνουν ἀμέσως μέσα σ' αὐτὸ σὲ περίπτωσι ἐπιδρομῶν.

Στὸ Χρονικὸ τοῦ Κομνηνοῦ καὶ Πρόκλου (βλ. καὶ Χρον. τῆς Ἡπ. Β', σελ. 240 ὑποσ. 3), ἀναφέρεται ὅτι στὴν παλιὰ αὐτὴ συνοικία γινότανε κάθε χρόνον λιτανεῖα «ἐξερχομένη τοῦ Φρουρίου» καὶ ξέρουμε ὅτι τὸν καιρὸ τῆς ὀριστικῆς τῆς δευτέρας κατάκτησης τοῦ Κάστρου (1430), μὰ ἀπ' τὶς πολλὰς Ἐκ-

* Σχετικὰ μὲ τὸ τοπωνυμικὸ Σάντινικ γιὰ τὸ ὁποῖο μιλήσαμε στὸν προηγούμενον περίπατό μας προσθέτουμε ἐδῶ ὅτι ὑπάρχει ἡ ὀλοβενικὴ λέξι studénes πρὸς σημαίνει πηγὴ.

κλησίες καὶ Μονὲς πρὸς βρισκόταν ἐξω ἀπ' αὐτὸ, ἦταν καὶ ἡ Ἁγία - Τριάδα, «μικρὸς ναὸς, γράφει ὁ Ἀραβαντινὸς (ἐνθ. ἀν. σελ. 243 σημ. 1), ὅπου καὶ νῦν κεῖται ὁ Τεκὲς τοῦ Λειβαδιώτου, καλούμενος Τεκὲς Χατζῆ Βρενός».

Ἐπιπλέον ἀκόμα καὶ μιὰ ἄλλη ἐνδειξη, σχεδὸν ἀπόδειξις τῆς παλαιότητος αὐτῆς τῆς συνοικίας:

Τὸ 1430, ἀναφέρεται στὴν ἱστορίαν ὅτι ἡ χρονία πρὸς τὸ Γιαννιώτικον Κάστρο βρέθηκε στὴν ἀναπόδραστη ἀνάγκη νὰ συνθηκολογήσει, δηλώνοντας ὑποταγὴν πρὸς τὸν Σουλτάνον στρατεύματα πρὸς τὸν πολιορκουμένον, εἶχαν ἐν τῷ μεταξὺ καταλάβει διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου τὴν Σαλονίκην καὶ κυριαρχοῦσαν πρὸς ὀριστικὰ στὴν Νότιον Βαλκανικὴν. Ἡ σκλαβία ὅμως τοῦ Κάστρου πρὸς εἶχε γνωρίσει τὶς δόξεις ἐνὸς ξακουσμένου Δεσποτάτου, τοῦ Δεσποτάτου τῆς «Ἑλλάδος», ὅπως τὸ χαρακτηριστικὸν οἱ Χρονογράφοι, ἄρχισε πραγματικὰ ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 14ου αἰῶνα.

Ἐκεῖ γύρω στὰ 1360 εἶχε ἀρχίσει νὰ κυκλοφορεῖ στὴν Βαλκανικὴν ἕνα νέον κατακτητικὸν Ἔθνος, οἱ Ὀσμανλῆδες, καὶ εἶχε αὐτὸ ἀναπτύξει τὴν κατακτητικὴν δυναμικότητα ὥστε ὁ Θεῶς Προελοῦπος, πρὸς δὲ ἀποροῦσε τὴν ἴδιαν ἐποχὴν νὰ τὰ βγάλει πέρα μὲ τοὺς Ἀλβανούς τοῦ Σπάτα, «προαγωγὸς γινόμενος, λέει ὁ Ἀραβαντινός, τοιοῦτων σιφῶν»

στὶς Ἡπειρωτικὰς χώρας, συμμάχησε στὰ 1380 μὲ τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν ἀρνησίδροστο Ἀλβανὸν Ἰσαῆμ, πρὸς εἶχε πρόσφατα μὲ τὴν βοήθειάν του κυριαρχήσει στὴν Πωγωνιανὴν καὶ πρὸς ὁ γυῖός του ἔχτισε τότε ἐκεῖ τὸ πρῶτον ἴσως τζαμί τῆς Ἡπείρου, τὸ Ἁγίου Τζαμιοῦ, (I. Λαμπριδῆς Πωγων. σελ. 29). Ὑστερὰ ἀπὸ ἑπτὰ μόνον χρόνια, ὁ διάδοχος τοῦ Θεῶς Δεσπότης Ἰζάουλος, βρέθηκε στὴν ἀνάγκη νὰ πάει νὰ προσκυνήσει τὸ Σουλτάνον Βαγιαζῆτ στὴν Σαλονίκην. Ἀπουσίασε τότε ἀπὸ τὸ Κάστρο τῶν Γιαννίνων γιὰ τὸ σκοπὸν αὐτό, δεκατέσσερες μῆνες· καὶ ὅταν γύρισε, τὸν συνώδεε ὁ «Βρανόζης, Ὀθωμανὸς Στρατηγός», (Χρ. τῆς Ἡπ., Α' σελ. 152 καὶ ἐπ.).

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴ πιστεύουμε ἐμεῖς ὅτι τὸ Κάστρο τῶν Γιαννίνων ἔχτισε τὴν αὐτοτελείαν του καὶ ἐγένετο ὑποτελὲς στὸ Σουλτάνον· καὶ τὴν ἴδιαν ἐπίσης ἐποχὴν πιστεύουμε ὅτι ἐγκαταστάθηκαν γιὰ πρώτη φορὰ στὰ Γιάννινα οἱ Τούρκοι.

11. —

Ὁ Ἐβρενὸς Πασῆς, ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς διασημότερους στρατηγούς πρὸς πρωτοστατοῦσαν τὴν ἐποχὴν ἐκείνην στὴν κατάκτηση τῶν Ἀντικῶν Ἐπαρχιῶν τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους. Ἀνῆκε πιθανώτατα στὴν Βυζαντινὴν οἰκογένειαν τῶν Βρανόδων, ἕνας κλάδος τῆς ὁποίας εἶχε ἐξισλαμισθεῖ, μέλη δὲ τοῦ κλάδου αὐτοῦ «σπουδαῖα παρέσχον ὑπουργίας εἰς τὸν κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα ἰδρυθὲν Ὀθωμανικὸν κράτος, ὡν ἀπόγονοι ζῶσι καὶ σήμερον», γράφει στὰ Ἡπ. Χρονικὰ τοῦ 1928, (Κορτησιὸς Βρανόδης ὁ Ἡπειρώτης, σελ. 253), ὁ Ε. Σιδερίδης.

Ὁ Χατζῆ Βρενός, ἦρθε τότε στὰ Γιάννινα, ὅχι, πιστεύουμε, ὡς περιηγητής, ἀλλὰ σίγουρα ὡς ἀποσταλμένος τοῦ Σουλτάνου καὶ γιὰ νὰ ἐπισφραγίσῃ μὲ μιὰ πράξιν κατοχῆς τὴν Σουλτανικὴν ἐπικυριαρχίαν ἀπάνου στὸ Κάστρο, τοῦ ὁποῖου ὁ μέγιστος τότε κυρίαρχος εἶχε τότε γίνῃ ὑποτελὲς του. Καὶ εἶναι, πιστεύου-

με, λογικὸν νὰ δεχτοῦμε ὅτι ὁ Βρανόδης, δὲν ἦρθε μόνος του στὰ Γιάννινα· θὰ ἔχε μαζί του, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀκολουθίαν του, καὶ στρατιωτικὴν δύναμιν, ἂν δὲν κατέβηκε ἀπὸ τὴν Σαλονίκην μαζί μὲ τὸ στρατόν του γιὰ νὰ συνεχίσῃ τὶς κατακτήσεις του. Πέρασαν, ὅπως χαρακτηριστικὰ γράφει ὁ Ἀραβαντινός, μαζί μὲ τὸν Ἰζάουλο «διὰ τοῦ Ἀζελῶν καὶ τῆς Ἀρτιῆς, περιοχῶν πρὸς καὶ αὐτὲς σίγουρα θὰ προσκύνησαν τὸν ἴδιον καιρὸν τὸ Σουλτάνον.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ Τούρκοι ζηλωτὲς τῆς θρησκείας—καὶ τέτοιοι ἦσαν σίγουρα ὁ «Χατζῆ» Βρενός—τὸ ζῆλον τοὺς αὐτοσυνείδησαν νὰ τὸν ἐκδηλώνουν χιζίζοντας ἔργα κοινῆς ὀφελείας (τζαμιά, γεφύρια, βρύσες, τεκέδες κτλ.) καὶ ἰδρύοντας θρησκευτικὰ φιλανθρωπικοὺς ὀργανισμούς, τὰ γνωστὰ βακουφία.

Ὁ Στρατηγὸς λοιπὸν Χατζῆ Βρενός ἔχτισε στὰ Γιάννινα ἕναν Τεκὲν.

Οἱ Τεκέδες εἶναι ἕνα εἶδος μοναστηριοῦ—ξενῶνα: φτωχοὶ ντερβίσηδες ἔκαναν τὶς παλιὰς ἐκεῖνες ἐποχὰς μαζροχρονες θρησκευτικὰς περιουσίας καὶ οἱ τεκέδες τοὺς παρέχον δωρεὰν ὑπνο καὶ φαγητό. (Στὰ Γιάννινα σωζόμενα ἴσασιν τὰ προχρῆστα καὶ ἄλλοι δυὸ Τεκέδες: ἕνας τοῦ Μουχτάρ Πασῆ, στὴν περιοχὴν τοῦ Ἁγίου-Γεωργίου τοῦ Νεομαρτυρα, καὶ ὁ ἄλλος τοῦ Ἀλή-Μπαμπὰ Πασῆ στὴν ἄκρην τῆς Καλούτσιας, ἐκεῖ πρὸς πέθανε, σκοτωμένος ἢ δηλητηριασμένος, ὁ δμῶνυμος Πασῆς κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Χουρσίτ).

Τὸ κτίριον τοῦ Τεκῆ ὁ Χατζῆ Βρενός, πρὸς ἴσως νὰ διατηροῦσε ἀνάμνησιν τῆς παλιᾶς καταγωγῆς του καὶ τῆς θρησκείας τῶν προγόνων του, τὸ ἔχτισε στὴν περιοχὴν τοῦ Ναοῦ τῆς Ἁγίας-Τριάδας, ὁ ὁποῖος συμπεραίνουμε θὰ ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς σημαντικώτερους τῆς περιοχῆς καὶ γι' αὐτὸν πιθανώτατα θάβγαινε κάθε χρόνον ἡ λιτανεῖα ἀπὸ τὸ Κάστρο. Τὸν προκοδότησε δὲ, γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ φιλανθρωπικὸν σκοπὸν του, μὲ τὰ λειβάδια καὶ τὰ οἰκόπεδα τῆς Λειβαδιώτης· καὶ ὑποθέτομε πλουσιοπάροχα, μὰ πρὸς ὁ ἰδρυτὴς ἦταν τόσο περιδο-

ξος κι ἡ ἰδρυσή του συνδυαζόταν μὲ τὴν πρώτη πράξη κατοχῆς κι ἐπικυριαρχίας τῶν Ὀθωμανῶν στὴν περιοχὴ τοῦ Γιαννιώτικου Κάστρου.

Κι ὅλα τὰ ἔξοδα τῆς ἰδρύσεως τοῦ Τεκεῖ θὰ βάρυναν σίγουρα τὸν τέως κυρίαρχο τοῦ Κάστρου* σὺν πρῶτος νὰ πού-με φόρος ὑποτέλειας στὸν καινούργιο Ἀφέντη.

Ὁ Τεκεὺς ὅμως προϋποθέτει καὶ ξένους πού νὰ ἐπισκέπτονται τὸν τόπο, ἀλλὰ καὶ ἀνάλογο προσωπικό· κι ὅλα αὐτὰ σημαίνουν ὅτι στὴν περιοχὴ τοῦ Τεκεῖ ὑπάρχει καὶ κάποιο συνοικισμὸς ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ κάποια στρατιωτικὴ δύναμη. Ἀναγκαστικά λοιπὸν βγαίνει ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ πρώτη ἐγκατάσταση Ὀθωμανῶν στὴν περιοχὴ τοῦ Κάστρου χρονολογεῖται ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 13ου αἰῶνα* κι ὅτι ἡ Λειβαδιώτη εἶναι ἡ κοιτίδα τῶν κατοπινῶν Γιαννίων καὶ τὸ πρῶτο Προάστειο, τόσο τὸ Χριστιανικό ὅσο καὶ Τουρκικό τοῦ Κάστρου.*

12.—

Ὅλ' αὐτὰ εἶναι σύμφωνα καὶ μὲ τ.ς παραδόσεις πού σωζότανε στὴ μνήμη τῶν Τουρκογιαννιωτῶν, ὅπως γι' αὐτὲς εἶχα πληροφορηθεῖ ἀπὸ πολλοὺς κι ἀπὸ τὸ Σοφολ. Μουφτὴ Ἰωαννίνων Φουὰτ Μουσταφᾶ.

Σύμφωνα μὲ τὶς παραδόσεις αὐτές,

* Σημαντικὴ ὀχρητικὴ — καὶ γιὰ μᾶς, ἀγνωστὴ, ὡς τὴ στιγμή πληροφορία, μᾶς δίνει κι ὁ Ἐβλιά Τσελεπῆς (βλ. Χ. Σούλη, Τούρκος Περιηγητὴς στὴν Ἡπειρο, Ἡπ. Γρ. τεύχ. 7-8, σελ. 247, ὑποσ. 5) γιὰ τὸ θέμα πού μᾶς ἀπασχολεῖ. Ὁ Ἐβλιά, ἀναφέρει τζαμιά κτίσματα τοῦ Σουλτάνου Βαγιαζήτ, στὰ Γιάννινα, Πάραμυθιά, Ἀργυρόκαστρο καὶ Κόνιτσα. Ἄν πρόκειται ἐδῶ γιὰ τὸ Βαγιαζήτ τὸν Α', τὸν ἐπικληθέντα Γιλντιρίμ (1347-1403) — πρᾶγμα πού φαίνεται νὰ δέχεται ὁ κ. Χ. Σούλης (...«Κατὰ περίεργο τρόπο...») — αὐτὸν δηλ. πού προσκύνησε ὁ Ἰζαουλές, τότε ἐνισχύεται πάρα πολὺ ἡ ἀπόψη ὅτι ὄχι πιά μονάχα τὸ Κάστρο τῶν Γιαννι-

τὰ Γιάννινα εἶχαν παρθεῖ (ν) φορές ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Τὴν πρώτη φορὰ ἦρθαν κι ἔκαναν κατοχὴ ἐφτὰ ἀξιοματῦχοι, πού ἀργότερα τοὺς σκότωσαν οἱ Χριστιανοὶ τοῦ Κάστρου. Αὐτοὶ ἦταν θαμμένοι σὲ πολὺ γνωστὸ παλιότερο ὀρθογώνιο καὶ περιγραπτό ὀμαδικὸ τάφο, γνωστὸ τότε μὲ τὸ ὄνομα «Φτάμπλις». Κατὰ τὴν ἴδια παράδοση, οἱ πρῶτοι Τούρκοι Διοικητὲς τῶν Γιαννίνων, ἦταν ἀπὸ τὸ σόι τοῦ Βρενὸς Πασᾶ.

Ἡ ἀφίξη τῶν ἀξιοματῦχων αὐτῶν δὲν μπορεῖ βέβαια ν' ἀναφέρεται στὸ 1430, πού τὰ Γιάννινα θὰ εἶχε πολιορκήσει ὀλόκληρος ὁ στρατὸς τοῦ Σινάν Πασᾶ· ὁ δὲ σκοτωμὸς τοὺς μπορεῖ νὰ συνδυασθεῖ μὲ τὴν πανολειθρία πού ἔπαυε ὁ Βαγιαζήτ στὰ 1402 ἀπὸ τοὺς Τασσομογγόλους τοῦ Τζεγγίς Χάν, τότε πού κινδύνεψε νὰ διαλυθεῖ ὀριστικά τὸ Ὀθωμανικὸ κατακτητικὸ ἔθνος: Τί φησικώτερο νὰ δεχτοῦμε ὅτι οἱ Καστρινοί, πιστεύοντας ὅτι εἶχαν γλυτώσει ὀριστικά ἀπὸ τοὺς Τούρκους, θέλησαν σὲ μιὰ ὀρμητὴ ἀπελευθερωτικὸ ἐνθουσιασμὸ νὰ ἐξαφανίσουν κάθε ἴχνος πού τοὺς θύμιζε μιὰ ταπείνωση καὶ τὴν ὑποτέλειά τους.

Οἱ ἄλλοι τότε Τούρκοι τοῦ συνοικισμοῦ τὴν ἴδια ἐποχὴ, ἢ ὅταν ξαναγύρισαν τὸ 1430, ἔχτισαν, τιμῶντας τὴ μνήμη ἐκείνων πού εἶχαν πέσει πρῶτοι γιὰ τὰ Γιάννινα, τὸν ὀμαδικὸ ἐκεῖνο τάφο στὸ μέρος ὀπου εἶχαν ταφεῖ οἱ πρῶτοι

νων ἀλλὰ κι ἡ Ἡπειρωτικὴ περιοχὴ εἶχαν ὑποταχθεῖ στοὺς Τούρκους πολὺ πρὶν ἀπὸ τὰ 1430, ἢ ὅτι ἀπὸ τότε αὐτοὶ εἶχαν ἐγκατασταθεῖ γιὰ πρώτη φορὰ στὴν Ἡπειρο, χτίζοντας ἀμέσως καὶ τὰ τζαμιά τους. Ἀπὸ τότε ἄλλως τε εἶχαν δημιουργήσει ντόπιους ἀρχηγούς, ὀπως π. χ. τὸν ἐξισλαμισμένον Ἰσαήμ, καὶ τίποτε δὲ μᾶς ἐμποδίζει νὰ ὑποθέσουμε ὅτι κι ἄλλοι τέτοιοι θὰ ἀκολούθησαν τὸ παράδειγμα του. Μ' αὐτὴ τὴ σειρά τῶν σκέψεων, δὲν μπορεῖ ν' ἀποκλεισθεῖ κι ἡ ἐκδοχὴ ὅτι τὰ Τουρκοπάλουκα (Γιαννίνων, Φαναρίου, ἴσως κι ἄλλοῦ) χρονολογοῦνται ἀπὸ τὴν ἴδια ἐκεῖνη ἐποχὴ.

ἐξεῖνοι μαρτυροῦν τοὺς.

Γιὰ τὸ μνημεῖο αὐτὸ εἰδικώτερα ὁ μαζαρίτης Γ. Βλαχελίδης, ὀποστηρίζοντας ὀμως ἄλλη ἐκδοχὴ, δημοσίευσε στὰ Ἡπ. Χρονικά τοῦ 1929 (σελ. 255 καὶ ἔπ.) εἰδικὴν πραγματεία. Μὰ γιαντὸ, ἄλλη φορὰ.

Ἀποδείξη τῆς πρώτης ἐγκατάστασης τῶν Τούρκων στὴ Λειβαδιώτη, εἶναι καὶ τὸ γεγονός· ὅτι, στὴν περιοχὴ τῆς, ἔκαμαν τὴν ἀρχικὴ τους ἐγκατάσταση, τὸ γνωστὸ Τουρκοπάλουκο, συνοικισμὸ πιθανότατα ἀμυντικὰ περιχαρακωμένο μὲ περιβόλο παλουκιῶν, ὀπως συνείδησαν τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη, γιὰτὶ ἀπαντοῦμε καὶ σ' ἄλλο μέρος τῆς Ἡπείρου, στὸ Φανάρι, τὸ ἴδιο τοπωνύμιον. Ἐκεῖ κοντὰ ἔχτισαν καὶ Λαμᾶρι πού σωζότανε ἀκόμα ὀς τὰ χτῆς, ἀπέναντι ἀπὸ τὸ Φαρμακεμπορεῖο τοῦ Ἀ. Καζαντζῆ.

Ἡ σημερινὴ περιοχὴ τοῦ Ἀγ. Νικολάου τῆς Ἀγορᾶς εἶναι γνωστὴ στὴν ἱστορία τοῦ τόπου ὀς «Τουρκοπάλουκο» καὶ «Συνοικία Λουτροῦ».

Τὸ ἱστορικώτερο, ἴσως καὶ τὸ παλιότερο Τζαμί τῶν Γιαννίνων, τὸ Μπαϊρακλή Τζαμί, ὕψωνε τὸ σβέλο μιναρέ του στὴν ἴδια περίλου περιοχὴ, ἐκεῖ πού τώρα εἶναι τὰ καινούργια μαγαζιά Μαρονήλη, Τσουκανέλη, Καπλά κτλ., κι ἀπὸ τὸ Μιναρέ αὐτὸ ἔβγαινε ὀρισμένους μέρες τὸ κόκκινο μπαϊράκι τῆς κατακτησης.*

Ἡ περιοχὴ λοιπὸν αὐτὴ εἶναι φυσικὸ νὰ εἶχε μεγάλη ἱστορικὴ σημασία γιὰ τοὺς Τουρκογιαννιωτῆς, καὶ γι' αὐτὸ, καὶ πολὺ ἀργότερα ἀκόμα στίς ἀρχῆς τοῦ 17ου αἰῶνα, «ὁ προσφατὸς ἀνεγερθεὺς ἐν τῇ συνοικίᾳ λουτροῦ τοῦ Ἀγ. Νικο-

* Ὀύτερα ἀπὸ ὀσα ἀναφέρει ὁ Ἐβλιά (βλ. ἐν σχετικῇ ὀποσημείωσῃ), νομίζουμε ὅτι ὄχι ὁ Βαγιαζήτ ὁ Β'. (Χ. Σούλη, Τούρκικαὶ ἐπιγραφαὶ Ἰωαννίνων, στὰ Ἡπ. Χρον. 1933, σελ. 95), ἀλλὰ Βαγιαζήτ ὁ Γιλντιρίμ ἔχτισε τὸ Μπαϊρακλή Τζαμί τὸ κόκκινο μπαϊράκι, θύμιζε τὴν ἱστορικὴν γιὰ τοὺς Τούρκους πρώτην κατὰκτησιν τοῦ Κάστρου τῶν Γιαννίνων. Δίπλα στὸ Τζαμί αὐτὸ ἦταν λίγοι τάφοι καὶ γι' αὐτοὺς οἱ Τουρκογιαννιωτῆς ἔδειχναν τὸν ἴδιο σεβασμὸ πού ἔδειχναν καὶ γιὰ τὴ «Φτάμπλις».

λάου Ναός, κατηδαφίσθη κατὰ διαταγὴν Ἰωαννίτου τινὸς Ὀθωμανοῦ» (Χρ. τ. Ἡπ. Β'. 223). Τὰ ὀκόπεδα τοῦ Τουρκοπάλουκου, οἱ Τούρκοι, ὀταν μετὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Διονύσιου ἔδιωξαν τοὺς Χριστιανοὺς ἀπὸ τὸ Κάστρο καὶ πῆραν αὐτοὶ τὴ θέση τους, τὰ πούλησαν στοὺς ἔξωπαιτωμένους ραγιαδες. Μ' ὀλα ταῦτα, δὲ μπόρεσαν οἱ φανατικοὶ Τουρκογιαννιωτῆς ν' ἀνεχθοῦν στὰ ἱερά γι' αὐτοὺς ἐκεῖνα μέρη Χριστιανικὸ Ναό· καὶ στὴν πρώτη εὐκαιρία, σὺν ἔπαισε κάποια ἔξουσία στὰ χέρια τους, τὸν κατεδάφισαν.

13.—

Γιὰ τὸν Τεκεὺ Χατζῆ Βρενὸς ἔχω μαζέψει καὶ τοῦτες ἀκόμα τὶς πληροφορίες, χαρακτηριστικῆς τῆς ἱστορικῆς του σπουδαιότητος:

Ὁ ἐκάστοτε διοικητὴς τοῦ Τεκεῖ, αὐτὸς μονάχα κατ' ἐξᾶίρεση ἀπὸ τοὺς διοικητῆς (μουτεβελήδες) ἄλλων βακουφίων, δὲ λογοδοτοῦσε γιὰ τὴ διαχείρισή του στίς Ἀρχῆς.

Οἱ Λειβαδιωτικοὶ πλήρωναν στὸν Τεκεὺ, ἴσαμε ἐδῶ καὶ λίγε, δεκαετηρίδες ἀκόμα, ἔδαρονομιο γιὰ τὰ ὀκόπεδα ἀπάνου στὰ ὀποῖα ἦταν χτισμένα τὰ σπίτια τους. Βρίσκεται στὰ χέρια μου ἐπίσημο τουρκικὸ ἔγγραφο ἀγοραπωλησίας ἀκινήτου τῆς Λειβαδιώτης, στὴν ὀποῖα ἔλαβε μέρος ὀς συμβαλλόμενος κι ὁ Σιῆς τοῦ Τεκεῖ, γιὰ τὰ δικαιώματα πού εἶχε ἀπάνου στὸ ἔδαφος.

Τὸ ἔδαφονόμιο ὀμως πού πλήρωναν οἱ παραλίμνιοι, σιγά-σιγά μὲ τὸν καιρὸ ἐλαττώθηκε. Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα σπαηλίκια, ὀπου τὰ δικαιώματα τοῦ φεουδάρχη εἶχαν κατατῆθει στὸ τέλος συμβολικά, σχεδὸν ἐναστύπος ὑποτέλειας: ἔνα καλᾶθι σταφύλια, λίγα ἀγνά, κανένα κοτόπουλο καὶ τὰ παρόμοια. Ἐτσι καὶ στὸν Τεκεὺ τοῦ Βρενὸς, τὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ 19ου αἰῶνα, τὸ ἔδαφονόμιο αὐτὸ κατάντησε νὰ εἶναι ἔνα λαῖνι, μιὰ ψάθα κι' ἔξῆντα παράδες τὸ χρόνο: Στίς 29 τοῦ Ραμαζανιοῦ, στὸν Τεκεὺ αὐτὸν γινόταν ἔνα θεσηκεντικὸ πανηγύρι.

Κατά τη διάρκεια της μέρας προσκυνούσαν οι χανοί με βραδύ όμας, όλος ο χώρος που είναι μπροστά τόν Τεκέ, γέμιζε από προσκυνητές που καθέννας τους είχε την ψίδα του κι ένα μικρό φαναράκι. Για χρήση λοιπόν αυτών των προσκυνητών πληρώναν το έδαφονόμιο που αναφέραμε πιά πάνω, μιά φορά τόν χρόνο οι Λειβαδιώτινοι.

Στόν ίδιο Τεκέ απόθεσαν τελικά κάτι λείψανα τού Μωάμεθ που είχαν φέρει στα Γιάννινα, όπως θυμάμαι, εκεί κοντά γύρω στό Τουρκικό Σύνταγμα, άφου τά περίφεραν με λιταρεία σ' όλα τά Γιάννινα. Καί στόν Τεκέ τού 'Αβρανόσ άσκούσαν τήν αυτοβασανιστική λατρεία τους, οι όπαδοί μιάς Μουσουλμανικής αίρεσης, που άφου συγκεντρώνόταν στό ειδικό δωμάτιο, άρχιζαν νά φωνάζουν άδίκιοπα "χάμζα! χάμζα!", ως που έβγαζαν αίμα από τόν λαμό τους. (Είνα αξιοπερίεργο ότι ή λέξη αυτή συμπίπτει νά είναι τόν προσωνύμιο ένός άλλου Βρανά ή Βρανήλου, άνεψιού τού Γ. Καστριώτη, που είχε σέ μικρή ηλικία έξιλαμισθεί και πήρε τόν όνομα Χαμζα).

14.—

Η παληότερη λοιπόν συνοικία τών Γιαννίνων νομίζουμε πως πρέπει νάιναι ή Λειβαδειώτη κι' από κεί ξεκίνησαν όλες οι άλλες συνοικίες.

Μιά καθός συζητούμε κι' άκούμε τά παληά αυτά και λησιμονημένα πράγματα, ό νησιώτης μας κουπάει ουνθικά και παραπλέουμε δυσμικά τις όχθες της λίμνης περνώντας τώρα τόν Κεραμαρειό, ακριβώς δίπλα από τόν Τεκέ, εκεί που, και στό χρόνια μου ακόμα, κεραμάδες φιλάναν κεραμύδια και στάνες: και προχωρώντας, φτάνουμε στην περιοχή τού Μάτσκα: Έτσι λεγόταν τόν λειβάδι που άπλωνόταν άπ' τόν προσφυγικό συνοικισμό ίσαμε πέρα στό Φόρο και τή Λιμνοπούλα, κι' άπ' άπάνου, ίσαμε τόν 'Ορφανοτροφείο.

Πλούσια πρασινάδα, καλαμιές, ωραίοι όρίζοντες:

Μπροστά μας είναι ή λίμνη από τή μιά μεριά άριστερά και πάνω φαίνεται ή πόλη, που πράσινη και με νοχέλια

άπλώνεται στις μαλακές κατηφοριές της Γιαννιώτικης λοφοσειράς: από τήν άλλη δυσμικά, ό άσπύγκυτος όρίζοντας τού Πέραμα και της Λαφίστας, όπου τόν μάτι, άνάμεσα σέ συγκλίνουσες βουνοσειρές, γλυστριεί άνεμπόδιστο ίσαμε τις κορυφογραμμές της Μερόπης και της Νεμέτσικας, που φαίνονται απόμακρες, όνειρικά θαρρείς σέ μιά γαλάζια σύγχιση. Στο βάθος βορεινά, τόν Νησί με τόν θρόλο και τά Μοναστήρια του, και κοντινά ό βράχος, που άγιος κι' άμίλητος κοβεται αποτομος στό νερά και λογχίζει με τόν μιναρέ τού τζαμιού τόν τόν ούρανο.

Κι' όταν τόν μάτι κουραστεί στις μακρινές άποψεις και λιώνουν όλα μέσα μας από τόν βύθισμα της ψυχής: στους θαμνογαλάζους όρίζοντες, ξεκούρασμα και γύρισμα στην κοντινή κι' άναπόφευκτη πραγματικότητα, νά τόν Μισακέλι, πάτερας τού Βορηά, με τις βαθιές άπ' τών καιρών τόν πέρασμα ρυτίδες, όγκος αζηλητός και φαλακρός γεμίτος άπ' τά σημάδια τού ανθρώπινου τού μόχθου και ιδρώτα. Χωραφάκια σ' άπίθανες πλαγιές, μονοπάτια που μοιάζουνε σπαθιές σ' ήρωϊκό κορμί και γραμμίτσες σέ γεωγραφικό χάρτη σπιτάκια που κρέμονται, θαρρείς ακόμα φοβισμένα, άπάνου σέ γκρεμούς: μοναστήρια σά φωλίτσες μέσα σέ μιάν άτράνταχη γαλήνη στό βάθος μιάς έρημικης και σκιερής χαράδρας ή στή γεμάτη τρόμους περίφοβη ήσυχία κάποιου δάσους.

Και τις βαθιές παντού γροικιάς γραμμές, ρυτίδες και κοψιές που χάραξαν θαρρείς άπάνω στό βουνό οι πίκες κι' άγώνες μιάς ζωής αιώνων.

Μά πιά κάτω, χωριονδάκια που κατεβαίνουν νά δροσιστούν και νά καθρεφτιστούν στή λίμνη και μαλακώνουν και γλυκαίνουν τή σκληράδα τού πέτρινου όγκου. Οι καλαμιές οι πράσινες, που ώμορφαίνουν τά πόδια τού βουνού: τά χείδια τού Θρασκιά που κατσαρώνουν σ' ήδονικές φρικιές τά νερά. Καίτια που άρμενίζουν μ' άνοιχτά πανιά.

Κι' όλα αυτά καθάρια και διάφανα, κι' όμως ταυτόχρονα σά βουτηγμένα

θαρρείς, σά μουσεμμένα μες τήν άνάλαφρη και γαλανή ομίχλη τού Θρούλου, της Παράδοσης.

Κι' ή παραπληγμένη νοσταλγική μας φαντασία, ταξιδεύει τώρα μαζί με τούς παληούς Λειβαδιωτινούς, που βγαίνουν για σεργιάνι προς τόν Μάτσκα και χάζευαν κοιτάζοντας έδω κι' εκεί, πότε προς τήν πόλη και πότε προς τά σκληρά βουνά: τή μιά στό βαθύ τού όρίζοντα, τήν άλλη στό πάντα που άργοσάλευαν στό γαλανό καθρέφτη

Φτάνουμε έτσι μαζί τους στό πράσινο χαλί τού Μάτσκα.

Κοντά στό Μάμαρα και τά βότσαλα τού γαλοῦ, στρώνουν κάτω τόν χιόνι

που πήραν ξεκινώντας από τόν σπίτι, και καθός έχει άνοίξει ή όρεξη—άπιθώνουν και λένουν κούλας τά ντουβαλία τους, και τά μάτια μας άγκαλιάζουν, γεμίτα δλιζούς αυτή τή φορά πόθους, μπονρέκια, μπονγάτσες με φρέσκο βούτυρο και γαλοτύρι, μπακιλάς, μολυβάδες και, και...

Μά ή μιλία τώρα πέρασε.

Ο Νησιώτης μας κουπάει ουνθικά και προσπεράσαμε πιά τόν Μάτσκα, τραβώντας για τή Φύρω.

Δ. Σ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ

Σημ.— Στή σελ. 316, β' σιχ. 7, 14, 19 νά διορθωθούν οι λέξεις περίγραπτο, θά και Τασαρο—εις περίφρακτο, τά και Γαταρο

ΤΟ 612 ΤΟ 'ΥΨΩΜΑ ΜΙΛΕΙ

"Αλ! Σ' διαβάτη ποιό σιγά τά βήματα νά σύρεις, Κι' έκεϊθε τώρα που πατείς, γονατιστός νά γύρεις! Της Δόξας είν' έδω Ναός! Γύρε, τί περιμένεις; Τόν έξακόσια δώδεκα τόν ύψωμα διαβαίνεις!

Κλαγγές τών δπλων κι' ίαχές, άντιλαλοῦν ακόμα, λές μου χαϊδεῦουν στοργικά τις πέτρες και τόν χώμα. Μ' Έλλήνων αίμα γράφτηκε καινούργια μιά ιστορία: στους βράχους μου σάν χύθηκε, σεμνή κι' άγνή θυσία.

'Αντρεωμένα σώματα στή γή μου έχουνε θάψει κι' άθάνατην έπιγραφή ή Πίνδος έχει γράψει. Στρέψε διαβάτη, διάβασε γλυκά σάν άρμονία:

«ΔΕΚΑΤΟ ΠΕΜΠΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ - ΟΓΔΟΗ ΜΕΡΑΡΧΙΑ»

ΓΑΛΑΤΕΙΑ ΣΑΝΤΟΡΙΝΑΙΟΥ

ΝΙΚΟΥ ΓΡΑΙΚΟΥ

Η ΑΝΘΩ
(ΔΙΗΓΗΜΑ)

Όρθι, με τη ράχη στηριγμένη στην κόχη της πορτας, το χέρι αντήλιο στα μάτια, κοίταγε ίσια πέρα στο μάκρος του δρόμου. Εΐν' ώρα που σκορπάνε φιλή χρυσόσκιον τό φως οι άχτίνες, καθώς τυλίγονται γύρω στον λαμπερό τους άφέντη, τόν ήλιο, τόν άσημόφραχτον ήπότη τ' ουρανοϋ. Άγγίζοντας άφτός τόν ορίζοντα στέλνει τούς σερνούς, φωτερους άναπαλμούς του στη γη.

Σκαμένος στο τραχυ άσβεστολίθι ο δρόμος, κυλάει χαμηλά στη ρεματιά, ανάμεσα σε τροφαντό πλήθος χρυσόκλωνων κουμαριών κι' άγριαθερών βράτων.

Άστράφτουνε στο ρόδινο φως οι σκιμένες πλάκες, άστράφτουν οι κονδούνες των μουλαριών που σκαλώνουν άριά, με ρυθμό στον άνήφορο, άδτο ήφτουν τα ιδρωμένα πρόσωπα των ανθρώπων που τ' αζολούθιν καταπόδι. Πύρα βουβή παραλείπει τις ίνες των όντων.

Με στεναγμό ή κοπέλλα κατεβάζει τό χέρι. Πέφτουν τα χρώματα σε λίγο, φέβγουν, χάνονται οι άχτίνες κι' ή φιλή χρυσόσκιον, και μένει ή μέρα μοναχή, άστόλιστη, έτοιμη για ταξίδι. Μόνο οι ψηλές κορφές των δέντρων κρατούνε λίγο από τό φως που πεθαίνει.

Όμως ή Άνθώ δέν παύει να βλέπει στο δρόμο. Κάτι σά να προσμένει, κάτι λές θα φανεί κει κάτω, μέσ' τη χρυσόκκινη σειρά των κουμαριών.

Ένας ήσκιος ψηλός, μακρός, κοντοστάθηκε δίπλα στο κούφωμα, μίσσησε στα δόντια μια καλησπέρα και διάβηκε. Φορούσε τρίχινο χοντρό ρούχο. Γέλασε πίσω του ή Άνθώ. Γέλασε άχνά κι' έσιαζε τις καστανές της πλεξούδες. Όχι δέν είτανε μήτε άφτός ο χωριάτης για κείνη. Γυάλιζε σαν παλιό χάλκωμα τό μούτρο του. Καμμιάν άλλη άς γύρεβε, ή Άνθώ είχε τά όνειρά της. Εΐταν άταίριαστη άφτή με τις κοπέλλες του χωριού

τις άλλες. Σανά 'χε γεννηθεί σε ξένη γη, έξω, μακριά από τούτον τό στενό τοπο, με τις μικρές έγνοιες και τούς ταπεινους καημούς. Η τύχη της έγγραφε να γεννηθεί μοναχοκόρη, να μη σκάβει σαν όλες στο χωριφι, παρά μονάχα τά μανάρια να βόσκει και τις γίδες στα σύρραχα για να κάνει τό κέφι της, άλωνίζοντας τά ώριμα σπαρτά, κνηγώντας μέσα κει φλογάτες παπαρούνες και καμπανάκια. Έτυχε άκόμα να 'χει βιός ο πατέρας της, έχτισε τό σπίτι του στην άκρη κάτω στ' άλώνια ένα πέτρινο δίπατο σπίτι, με ταράτσα και κήπο που θρασομανούσε τριγύρω, βίλλα λές του καλού καιρού. Ηξερε τά πιότερα στο χωριό, τότε βγάνανε πρόεδρο οι χωριανοί του, τά χωράφια του σόδειαζαν κάθε χρόνο. Μιά κι' ο Θεός - έλεγε-δέν του χάρισε γιό γι' άνπιστύλι του σπιτιού, ήθελε τη θυγατέρα του στολίδι και καμάρι όλωνών. Κι' ή μικρή Άνθώ έγινε στ' αλήθεια όπως ο γεροπατέρας τό θέλησε. Έδωσε τό κορμί λυγερό και φιδίσιο κι' ή μορφή της ξεχώριζε με τη φάνα άγνήν όμορφιά της. Στο θαμπό σταρένιο δέρμα, έντονα χαρίζονταν τ' άλλο στόμα, ή λεία μύτη, τά φωτεινά μεγάλα μάτια κλείναν μια γότα άδρήν όνειροϋ.

Σκολείο δέν πήγε ταχτικά, όμως έναν καιρό, κάποιος φοιτητής χωριανός, διαταμένος σ' άφτό από τόν πατέρα της, της έκανε μίσσημα χωριστό στο σπίτι.

Περνούσε τότε τά δεκαπέντε της κι' ή νειότη ξεχνούνταν σ' όλο της τό είναι δαιμονισμένη. Ο καημένος ο φοιτητής για χάρη της ξεχάσε κι' Αθήνα και σπουδές. Όσπου μαθέφτηκε ο καημός του και τόν έστειλαγ άπ' όπου ήρθε.

Πέρασαν δύο χρόνια. Της Άνθώς, που ως τότε φαίνεται να μην είχε καθαρήν ιδέα για τά μυστήρια που γεννούσε γύρω της ο άξιος της έαφτός, ξύπνησε ή φύση της όρημητική. Όμως ή όρημή της

τούτη στα άήθησε άδωα σ' όνειρα και ρεβασμούς. Τόν καιρό που άλλες δουλεύανε σκληρά τη γη και γεννοβόλουσαν απανωτά, ίσα ζωά ύπικονα στους πόθους του άρσενικού, κι' άλλες κοπανούσανε ρούχα στο ρέμα ή δείχνονταν με περιφρονήση, θύματα του έλεφτερου έρωτα, άφτή ξεσκόλιζε τις φυλλάδες που της χάρισε φέβγοντας ο φοιτητής. Κι' είχε στίβες τά ρομάντζα και τά περιοδικά που φορτωνόταν από τη χώρα, σαν κατέβανε κει με τόν πατέρα της. Καθότανε στους ήσκιους της άπλόχωρης άβλής κι' έπλαθε μορφές άντρίκιες, ήπότες περιγρημικούς μ' άγγελική μόρφη, κάτι ξεχωρο άπ' τις πρόωρα σκυθρωπές κι' άσήμαντες γι' άφτήν όψεις των νέων που την τριγύριζαν στο μικρό της χωριό, που χτισμένο στην άγονη ανατολική πλαγιά του μεγάλου βαννού, μάζεβε όλους τούς ήλιους του καλοκαιριού κι' όλες τις μπότες του χειμώνα.

Μα να δέ γνώρισε ή Άνθώ. Πέθανε κείνη πάνω στη γέννα κι' έλεγαν πώς άφισε κληρονομιά τόν έαφτό της όλόφτυστο στην κόρη, να τη θυμούνται. Μια όνειροπαρμένη, μια νεραίδα του πέρα κόσμου είταν ή φεβγάτη μάνα, άξια μονάχα να κενταίε μαντήλες και τραχηλιές. Έτσι έλεγαν. Στο παραμικρό τά μάτια της γέμιζαν κι' ή καρδιά της σπαραζε. Όσπου μια μέρα έσπασε και πάλι. Και ξέμειναν πίσω ήστορίες να λέν οι γυνακούδες για την άλαφροδίκωτη μάνα, πώς συντύχανε τάχα με τελώνια και ζωτικά στις άκρες του δασου.

Μπορεί να είτ ν κι' έτσι ή μάνα της Άνθώς. Όμως ή κόρη είτανε κάτι παραπάνω. Σάν την ψυχή είταν, που γεννήθηκε να παίζει με τά νούφαρα της λίμνης, μ' από λάθος της μοίρας ξεπεσε σε ξερότοπο και τρομασμένη κλειστήκε στον έαφτό της, μην τη μολύνουν οι γύρω άεργδες. Έπλαθε όστόσο όνειρα με τις άχτίνες, με τ' άστρα. Άγαπησε τό καθαρό νερό που κυλάει στα γούπατα, τ' άνδρόνι που τονίζει τρίλιες με τό κελάρυσμά του στις χαλκόπετρες, τό γερόκι που ζυγιάζει τις φτερούγες του, ή σκιος τρομαχτικός στα φτερωτά της χαμο-

γής. Κι' άκόμα τό φεγγάρι, που να τ' άστρο τό θεϊκό του νεραϊδόκοσμου.

Μέσ' στις ήρεμες θερινές νύχτες, με λιχάρι τόβ επε να γλυστράει, ύάλος φωτός άταλοϋ, στο μαβι ουινό. Ρίγος της τρέλαινε τά νεβρά δυνατό, σαν τροσμονή ήδονής. Άργά, ύδιο πλάσμα της νύχτις, άνέβαινε στην ταράτσα. Κ' είταν τό σπίτι χαμηλό, τυλιγμένο στις ψίρες λέφκας του κήπου κι' ή ταράτσα κλεισμένη στον πράσινο φράχτη των φυλλωμάτων. Από ψηλά τό μουντό φως την κλημύριζε βουβή φέγγος κι' ήσκιους άργούς.

Άέβαινε ή κόρη σιγανά, την ώρα που ο ύπνος νάρκωσνε τά κορμασμένα μέλη των σπιτικών κι' εκεί, φύτρα γενιάς ζωτικής, δοσμένη όλάκεση στ' όνειρό της, άφινε γυμνό, όλόγυμνο τό κορμί. Άπλή θυσία στην Έκάτη. Έπαζε τό φως, άσημιές, ανατριχίλες τρέμανε στο ξανθο χνούδι των χυτών μηρών, δειλές σκιε. Ψίβανε τις καμπύλες, σπάραζε στο σκίτημα των ώμων ή χλωμή αναλαμπή. Κι' ή Άνθώ συνεπαρμένη, γητεμένη άπ' τό νύχτιο θέαμα, απόμεινε γυριμένη καταγής, όσπου κάτι θα τάραζε τό βύθισμα της γιλήνιας φύσης, κάποιος θόρυβος περνούσε στα φύλλα. Τότε πετά ονταν τρομαγμένη, τυλιγε στο ρούχο τό κορμί και γυρίζε γοργά στην κάμαρά της. Ένωθε σα να 'χε κάνει κάτι κακό, κάτι άπαγορευμένο άπ' τούς θεούς και τούς ανθρώπους.

Όμως την άλλη νύχτα, σαν ξαναγύριζε τ' άστρο στο στερέωμα κι' ο ύπνος κοίμιζε τούς ζωντανούς, όλόρθος ξύπιαγε ο πειρασμός. Η φύση της γύρεβε με πάθος τη νύχτα, τόν έρωτα. Κι' ή Άνθώ αγαπούσε με τό δικό της τρόπο. Στηνριγμένη στην πόρτα, τούτο τό δειλιό, περιμένει μιάν άλλαγή. Ζει στο σπίτι με τόν πατέρα και μια γριάν αδελφή τ.υ, χήρα κι' έρημη, που τη συμμίζεψε κείνος να του φυλάει σπίτι και κόρη μαζί. Όμως ή τό σημερα έ'ν' άγρόθι, έ'ν' νεαρός στην ήλικία της σκ.δδν θα κατακόυσε τόν άδειον ξεγώνα. Εΐτανε μακρινός συγγενής από της Αθήνας, τά μέρη και στα γονικά του, έλεγε ο πατέρας της, χρώσταγαν πάλι. Πρώτη φορά θα ρχότανε ξένος τό καλοκαίρι στο σπίτι κι' είταν άφιδό μια

χαρούμενη παρένθεση στη μονότονη ζωή τους.

Στην αρχή, σαν τὸν πρωτόειδε νὰ ξεπερῆσει, σκονισμένον καὶ κατάκοπον ἀπ' τὸ μονιάσι, τῆς φάνηκε σὰ νὰ μὴν ξεχώριζε καὶ πολὺ ἀπὸ τὸν ἀγωγάτη πού τὸνε συνόδευε. Τίς κατοπινὲς ὅμως μέρες ἄλλαξε γνώμη. Ἔγιναν φίλοι. Εἴταν ἀλήθεια ἕνα γερὸ, σγουρόμα'λο ἀγόρι ὁ Μίλτος, μὲ ρόδινο χρῶμα καὶ ὄμορφα καστὰνά ματια. Ἦξερε μὲ γούστο νὰ ντύνεται καὶ εἶχε σωρὸ χαριτωμένα λόγια. Φαινόταν ἐνθουσιασμένος μὲ ὅλα τὰ καινούρια πράγματα πού συναντοῦσε ἐξῶ, τοὺς ἄλλοις ἀνθρώπους, τ' ἄλωνα, τὸ ἐλατόδισος. Καὶ γοητευμένος μὲ τὴν ἀνεπὸντεχη ξιδερφή του. Σίγουρα φινταζόταν καμιὰ ἀγριωπή, ἠλιοψημένη, κακοτράχαλη χωριάτισσα καὶ βρέθηκε ὀλίγα φραγκοστὰ γλυκά ματία τῆς Ἀνθῶς, πού τὸν κοίταγαν μὲ λατρεπτὴν περιέργεια. Ποθοῦσε νὰ τὴν ἐσφιγγε στὴν ἀγκαλιά του τὴν κόρη ἀφτὴν τοῦ βουνοῦ, τὴν ὥρα πού ξέτρεχαν οἱ δυὸ τους τίς γάγες καὶ τὰ γκρεμά. Ὅμως κρατιόταν μὲ δέος μπρὸς στὴν κάλια συγκένεα καὶ ἴσως στὴν τυφλὴν ἐκείνη; ἐμπιστοσύνη πού τοῦ δνε τὰ χέρια. Εἴταν ἀπὸ τὸν καινού; ἀνθρώπινου τύπου, συγκοιτημένος καὶ τμηρὸς ὡς τὰ γραμμένα ὄρα τῆς καλῆς ἀγωγῆς.

Ὅλημερὶς ὁ ἥλιος σπάδιζε τὰ βράγια, ξέριανε τὰ νερά στο βάλτο, πύρωνε τοὺς τοίχους τοῦ χωριοῦ καὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ διψασμένοι, πίνανε ρακὶ σὰ μικρομάγισσα μπροστα, στῶν πλοτάνων τοὺς ἴκιους. Ὁ Μίλτος καὶ Ἀνθῶ, σὰν τ' ἀγρίμια πού τρομάζοντε τὴν κάλια τῆς πυρκαγιᾶς καὶ φεβγῶν, κρύβονται βαθιὰ στὸ ρουμάκι, τρέξαν ἀπὸ τὰ χιράματα στὸ δάσος τῶν ἐλατιῶν ζητιώτας νὰ δροσίουν τ' ἀκμινὰ τὴς νεᾶ κορμιά στὴ μυρωμένη σπιά του. Ἐπαιξαν ἄλογοστα, ὀμίστηκαν τὴ βιθεϊάν ἀνάστα τῶν ψλόκομιων δέντρων, ξάνααν χάσι μὲ τὸ καλιχένιο σάλτο τοῦ παλιουροῦ στὴς κροφές.

Σὰ γύλισαν τὸ σπενὸ, ξαπόστειναν στὴ μεγάλη κίμαρη τοῦ σπιτιοῦ. Ἡ νύχτα κοίβανε χαρὶς ὑπόσση δροσιάς. Τὸ χιῶτο τῆς γῆς, πνιγερὸ, οὐμωγῆς τῆς

ἀναπνοῆς, τὰ ρουῖα καὶ ἀνε στὸ κορμί. Ἀργά, τεμπέλικα ὑψώθηκε τὸ φεγγάρι ἀπὸ τὴν κοίτη του. Καὶ εἶχε ἀπόψε ἡ φάγα του ἕνα χρῶμα μελὶ, γλυκὸ χρῶμα ὄλο πειρασμό.—Θεέ μου.. ἀνανοήθηκε ἡ Ἀνθῶ καὶ οἶγνε. Ἐσκυψε στὸ παράθυρο νὰ βλέπει. Σὲ λίγο θὰ ἤχοῦσαν μεσάνυχτα.

—Ἄντε, ὕπνο τώρα! Φώναξε ἀπὸ μέσα ὁ γέρος καὶ χωρίστηκαν. Εἶδε τοὺς ὄμιους του ἐκείνη νὰ χάνονται στὸ τετράγωνο σκοτάδι τῆς πόρτας καὶ σὰ λυτὴ ἐνωσε μέσα τῆς. Πόσο ἦταν καλὴ ἡ συντροφιά του! Σήμερα τὴν κοίταγε κορᾶξενά πάνω καὶ στὸ δάσος, τῆς ἔκανε ὄλες τίς μικρὲς χάρες.

Τὴν κοίτησε καὶ σέβηθηκαν ὡς τὴ γυνὴ, τὴν ἀπότμη κόχη τοῦ μεγάλου βράχου, πίνω ἀπὸ τὸν βροντερό κατασράχη τοῦ νεροῦ καὶ ἄκουσαν τὴ βουή του, τὴν ἀποκοσμὴ βουή τῶν βυθῶν τῆς γῆς πού μέθαγε τὴν ἀκοή. Σὰ νάχουσε φωνὲς πνιγμένες τῆς φάνηκε, νὰ ἔχονται ἀπὸ τὰ κατωκάδια τῶν νερῶν, φωνῆς; κλαμένες. Καὶ ὅταν γύριζεν, γὰ μιά στιγμὴ...

Τὸ παλιὸ ρολόγι χτυποῦσε ἡχερά τίς ὥρες, σὰ νὰ θελε νὰ σπάσει τὴν πηγμένη γαλήνη τῆς νύχτας. Κόσμά μακρινὸ τὸ ἔρωτικό κάλεσμα τοῦ ρυλλοῦ μόνον ἀκούγονταν. Ἐνωσε τὸ Μίλτο νὰ πέφτει στὸ στρώμα.

Στὸ νλοστερὸ μονοπάτι, τὸ στρωμένο μὲ τὰ βελόνια τῶν φύλων, γὰ μιά στιγμὴ τὴν ἐσφιξε κοντὰ του, γὰ μιά μόνη στιγμὴ. Γιατὶ ἄν ἔλεφετε;

Δὲν τολμοῦσε, δὲν ἤθελε τὴ σκέψη τῆς. Ἡ ζέστη τὴν ἐπνιγε. Ποθοῦσε νὰ βούλιαζε ὄλη σὲ παγωμένο νερὸ, νὰ εἴτανε λεπτερὴ νὰ τρέξει, νὰ τυλιχτεῖ σὲ κρύο, παγερὸ ἀνεμόβροχο.

Τὸ φῶς ἔγεινε τώρα ἐντονο λεφκὸ, οἱ βίτροχοὶ σόπασαν ἀπὸ θάμισμα. Ψηλα ὄλοένα ταξιδεβε τ' ἄστρο. Ἀπότομα, σὰ νὰ τὴν κέντρισε κάτ', ἀγοπατωνιάς, γυμνόποδη, μὲ τὸ νυχτικὸ, ἀνέβηκε στὴν ταράτσα...

Ὁ Μίλτος ἄδικα στοφνογύριζε στὸ στρώμα, γυρέβοντας τὸν ξεχαστὴν τὸν ὕπνο. Ἡ ζέστη τὸν κρατοῦσε στὴ φλογερὴν ἀγκαλιά τῆς, τοῦ πύρωνε τὴ φάχη,

τοῦ τριβελεῖς ἀδιάντροπη τὸ μεγάλο μὲ μύριες εἰκόνες. Ὁ νοῦς του γυρῆζε ἄθελα στὴς Ἀνθῶς τὰ ματία, τὰ χεῖρα φαιροῦσε νὰ κοιμάται ξενοιαστὰ, πλανὴ κάμαρη καὶ πόθος τὸν παιδεβε, τοῦ ταραζε τὰ νέβρα.

Σιχώθηκε. Ἀπὸ τὸ παράθυρο εἶδε τοπεῖο μοιρασμένο σὲ χλωμούς ἴκιους σὲ ὄγκους ἀκαθόριστους, λουσιμένους στὸ διάφανο, μαλακὸ φῶς, σ' ἀκίνητη νύχτα γεμάτη λαγνεία. Ζητοῦσε ἐπιμοια κάτ', νὰ βγεῖ, νὰ ξεφύγει ἀπ' τὸ δουλερὸ δίχτυ, νὰ ξεδώσει ὁ σκοτισμένος του νοῦς. Ἐθυμήθηκε τὴν ταράτσα. Ἐκεῖ θά'ταν ἔρημιά, θὰ γαλήνεβε. Γύρισε, πῆρ' ἕνα ρουῖχο καὶ ἀνέβηκε...

Ἀπὸ ψηλὰ τὸ φεγγάρι στύλωσε τὸ ματί, εἶδε καὶ γέλασε μὲ τὰ καμώματα τῆς νύχτας. Τὰ βουνὰ γύρωθε φοβέριζαν, ὄγκοι πηχτῆς σκοτεινιάς, τ' ἄστρα τεντώσαν τὰ τρομάμενα βλεφαρά τους, περιεργα νὰ ἴδουνε τὸ πάθος.

Καὶ ὅμως ἄν μοροῦσε θὰ γύριζε πίσω, θὰ χανότανε σὰν τρελλὸς-στόσκοτάδι. Ἄκουγε τὰ μενίγγια του νὰ κροτοῦνε ριθμικά, τύμπανα πού καλοῦσαν σὲ μάχη. Μιά μόνη φωνὰ ἄκομα νὰ δεῖ, νὰ γεφτεῖ τὸ τέλειο ὄραμα, μιά μόνη. Καὶ νὰ φύγει, νὰ φύγει...

Ἐκείνη εἶχε ρουφήξει πολλὲς φεγγαροαχτινες καὶ κοίτονταν ἀνέμελι, ἀνίδη, ἀφιμένη σὲ νύσχη. Καὶ ἐκείνος ἄντ' αὐτοῦ, μὲ τὰ νύχια υπηγμένα στὴ σίσχα τῶν χερσιῶν του. Μιά μόνη στερὴν φωνή...

Ὅμως τὸ μισόγυμνο κορμί σάλεψε, στέναξε. Κάλεσε τὸν ἔρωτα. Καὶ ὁ νόμος του βαρὺς! Πῶς νὰ γυρῆζε πίσω; Ἔτσι κυβέρονσε τοῦτην τὴν βροδιά τῆς νύχτας.

Οἱ μέρες πλῆθαιναν, μαζί τους καὶ ἡ ἀγάπη. Καὶ ἕνα πρωῖ-μὴ δὲν ἔφτανε τὸ φθινόπωρο; -ὁ Μίλτος ἔφυγε μὲ χίλιες ὑποσχέσεις ἐφτυχίας στὰ χεῖλια. Ἀρκεῖ νὰ μὴ μᾶθαινε κανένας, κανένας! Ἐτρεμε—εἶναι σκληροὶ οἱ χωριάτικοι νόμοι.

Ἐναν καιρὸ ἡ Ἀνθῶ ἐνωθε ἐφτυχισμένη. Ἐμοιαζε ἡ ἱστορία τῆς παραμῦθι καὶ ὁ ἔρωτας τρελλαινεται γὰ παραμυθένεις ἱστορίες. Λάτρεβε πάντα τὸ φῶς τοῦ φεγγαροῦ, πιότερο ἀπὸ ἄλλοτε. Εἴταν ἀπτό πού τῆς ἔστειλε τὸ μάγο παλλη-

κάρι, τὸ Μίλτο τῆς, μὲ τὰ ἀντίο ματία καὶ τὴ χρυσοῦ λαλιά. Ἄλλ' ἀπτό γυνόταν μονάχα ἕνα καιρὸ.

Ἦστερα πῶς πληθαίνουν, θεέ μου οἱ μέρες!—μια νεᾶ ζωὴ μνηοῦσε ἀπὸ τὴ βίβη τοῦ εἶναι τῆς, ἕνας τρίτος ἀνθρωπάκος ἀκάλεστος, ἴχνος ζωῆς ἀβέβαιο πρόβαλε σκληρὰ τὰ αἰτήματά του, πρὶν ἀκοῦμα ἔρθει στὴς μέρας τὸ φῶς. Γύρεβε σὰν ἄλλους μας τὴν ἄμεση κοινωνικὴ του ἀποκατάσταση.

Ἡ γυναίκα ἔγραψε ἐντρομη στὸν ἄνδρα. Καὶ ἐκείνος, νέος μ' ἄξια ἀνατροφὴ, βιάστηκε ν' ἀπαντήσει. Δὲν τὸ περιέμενε φυσικά, ὅμως ἀφοῦ ἔγινε, ἀπτός πού δὲν ἔπαψε νὰ τὴ λατρεῖται—ἔτσι ἔγραψε, νὰ τὴ λατρεῖται—θὰ ἔχοτανε τὸ γρηγορότερο, θ' ἔφερε καὶ ἕνα δῶρο πού δὲν τὸ φανταζόταν.

Γι' ἀφτὴν, γὰ τὸ παιδί; Τίς βέρες; Ἄ, θά'ταν χρυσοῦς, αἱμάτινο χρυσαφι, σὰν τὴν καρδιά του—χάρηκε ἡ Ἀνθῶ. Μά καὶ ἡ χαρὰ τοῦτη βάσταξε λίγο.

Ἔτσι ἔγινε. Τὸ νεᾶ ἦρθανε σκληρὰ. Ὁ Μίλτος ἔφυγε ξαφνικά γὰ τὴν Ἐβρώπη, νὰ κάνει ἀνώτερες σπουδές. Καὶ οὔτε ἔγραψε. Μόνον ἡ μάνα του ἔφτυσε ἀνεπάντεχα στὸ χωριό. Γὰ νὰ τὴν πάρει κοντὰ τῆς στὴν Ἀθήνα, νὰ μείνει, νὰ ξανοίξει ὁ νοῦς τῆς—Καὶ θὰ βλέπαν τι μοροῦσε νὰ γίνει, στὴν πρωτέβουσα ἔχομε γιάτρους, ἐφχολιες!, ψυθύρεσε τῆς νεᾶς ἐμπιστεφτικό.

Δὲν κοιμόταν ἐκείνο τὸ βράδυ ἡ Ἀνθῶ. Εἶχε πάλι φεγγάρι μὲ δυνατὸ, ἀσάλεφτο φῶς. Ὅμως ἔκανε κρύο.

Ὁ πατέρας ἔλεγε πῶς ἔπρεπε νὰ πηγαινε μὲ τὴν ἔνη κυρία, νὰ μείνει,—μεγάλη ἡ τιμὴ—νὰ δεῖ καὶ ἄλλον κόσμον πολιτισμένο, νὰ ξυπνήσει. Καὶ ὕστερα ντροπὴ νὰ ν' ἀρνηθοῦνε σέτέτοιους ἀνθρώπους. Φαντάσου, κίνησαν μὲς τὸ χειμῶνα, καὶ ἦρθανε. στὰ βράγια τους μόνον καὶ μόνον γι' ἀφτὴν, νὰ βγάλουνε τὴν ὑποχρέωση γὰ τὴ φιλοξενία τοῦ γιοῦ.

Τοῦ γιοῦ! Ἡ ψυχὴ τῆς Ἀνθῶς κρύωνε, κρύωνε πολὺ. Ἐκλεισε τὰ ματία. Ἐνα καρᾶβι μᾶβρο, μὲ κρέπια στὰ πανιὰ, πού κόλλωναν τρομερὰ στὸν ψυχρὸν ἀνεμο, τῆς φάνηκε πῶς ἀρμένιζε στὸν ἀνοιχτὸ πίντο. Καὶ κάποιος—εἴταν ἀδι-

όφρη ἢ ὄψη του καί σκοτεινή. Καί τὰ σγουρά μιλιά τὰ κινούσε σὰ φοβέρες ὁ ἀγέρας - κρατοῦσε δυὸ χουσά, δυὸ πελώρια χουσά δαχτυλίδια καί τὰ ὄιχνε στα κύματα. Κι ἐκεῖνα τὰ δέχτηκαν μέσα τους, βαθιά τους, βουίζοντας δυνατὰ. Τὸ κεφάλι της γέμισε βουήτῳ. Κι ἔμοιαζε ὁ σίλαγος τοῦτος μετὴν βουή τὴν ἄλλη τοῦ νεροῦ, κι αὐτὴν κόχη τοῦ γυμνοῦ βράχου. Τότε τὴν ἀκούγαν μαζί, κρατημένοι ἀπὸ

τὸ χέρι, σὰ φοβισμένα παιδιὰ, μετὰ πρῶτα σαπὰ τὸνα πλὴ ἵστ' ἄλλο σφιγμένα, πινω ἀπ' τὴν ἄβυσσο. Καί τώρα; Οὐ, τώρα ἤξερε ἡ Ανθώ. Θι πῆγαινε κεῖ, στυῖ βράχου τὸν καταρροχίτη πού ἀντηχοῦσε τοὺς στεναγμοὺς τοῦ κ' ἰτω κ' ἰμου. Ἀφτῆ, ἡ κόρη τῶν ὄνειρων, πού ἡ γεννιὰ της κρατοῦσε ἀπὸ νεραΐδες, δὲν τοιμάζε να πάει ἴσα ἐκεῖ. Νὰ σμιῖξει μετὴ τὴ βουή!

ΝΙΚΟΣ ΓΡΑΙΚΟΣ

ΑΚΟΥΩ ΤΑ ΠΕΥΚΑ ΠΟΥ ΒΡΟΝΤΟΥΝ

«'Ακούω τὰ πεῦκα πού βροντοῦν καί τις ὀξείες πού τρίζουν». Ἀντάρες σέρνονται, γλυστροῦν, ἀνήσυχες, βαρειές, στὴ νύχτα τοῦ χινόπωρου στὴ Πίνδος τις πλαγιές· φοβέρες στὴς ἐλεύτερες τις κορυφές γυρίζουν.

Μὰ πάντα γάργαρας κυλοῦν κι' ἀνέσπερες σπ.θίζουν — ποτάμια πού ξεχύνονται σ' ἀμόλευτες στεριές — κρυστάλλινες κι ἀστειρευτες, τῆς Πίνδος οἱ πηγές· τῆς Κλεφτουριάς οἱ ἀντίλαλοι ἀκόμα λές βουίζουν.

Μεσάνυχτα... στὴς λαγκαδιές, στὴς Πίνδος τὰ κοτρώνια, ληστές καί λάγνοι Κένταυροι—τοῦ σκοταδιοῦ φονηάδες— μέσ' τὰ ρουμάνια σέρνονται· μὰ νὰ! οἱ τρανοὶ τσολιάδες

κι οἱ ἀμαζόνες τοῦ βουναῦ, μ' ὄργη, μετὰ καταφρόνια στοὺς ἀφρισμένους φάραγγες τῆς Πίνδος τοὺς γκρεμίζουν. «'Ακούω τὰ πεῦκα πού βροντοῦν, καί τις ὀξείες πού τρίζουν».

Νοέμβρης 1940

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ

ΛΟΡΕΝΤΣΟΣ ΜΑΒΙΛΗΣ (1)

1) Στις 15 Ὀκτώβρη 1933 ἔγινε στὸ Δρίσκο κοντὰ στὸ Μοναστήρι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς τῆς Τζιόρας, ὅπου σκοτώθηκε ὁ Μαβίλης, φιλολογικὸ μνημόσυνο καί τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ τάφου στὸν ὁποῖο τοποθετηθῆκανε τὰ κόκκαλα τοῦ ποιητῆ. Στὸ μνημόσυνο αὐτὸ πού τὸ παρακολουθοῦσαν ὅλες οἱ ἀρχές τῶν Γιαννιῶν καί τῆς Κέρκυρας, μίλησε ὁ συνεργάτης μας κ. Χρ. Σούλης. Δημοσιεύουμε τώρα τὸ λόγο του, πού ἡ Ἡπειρος γιορτάζει τὰ Ἐλευθέρια, γιὰ νὰ φέρουμε στὴ μνήμη τῶν ἀναγνωστῶν μας τὴ μεγάλη μορφή τοῦ ἰδεολόγου ἐκεῖνου ποιητῆ πού θυσιάστηκε γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς Ἡπείρου. Γιὰ τὸ μνημόσυνο αὐτὸ ἔγραψε ἀρκετὰ ἡ κ. Εἰρήνη Δεντρινοῦ στὴν Ἱόνιο Ἀνθολογία (Ἀθῆναι Μάρτιος 1938, ἔτος 12ον σελ. 133.)

Πέρασαν εἴκοσι καί πλέον χρόνια ἀπὸ τὴν ἐποχή, πού ἓνα ἐχθρικό βόλι ἔστειλε στὸ Ἡλύσιο περιβόλι ἐδῶ στὸ Δρίσκο τὸν πατριδολάτρη «ποιητῆ καί ἥρωα ἀντάμα» τὸν ἰδεολόγο πατριώτη, τὸν Λορέντσο Μαβίλη.

Πατριωτικὸ χρέος μᾶς ἔφερε ἐδῶ σήμερα εὐλαβικοὺς προσκνηητές, σεμνοὺς θεωροὺς μᾶς πατριωτικῆς πομπῆς, στὸν τόπο πού σκοτώθηκε, τὸν Νοέμβριο τοῦ 1912, πολεμῶντας γιὰ τὴν Ἡπειρωτικὴ Ἐλευθερία, ὁ σιωπηλὸς μύστης τῆς Τέχνης καί τῆς Ἰδέας.

Ἡ Κέρκυρα, ἡ «Ἀφροδίτη τῶν νησιῶν» ὅπως ὁ ἴδιος ὁ ποιητῆς τὴν θέλει· ἓνα ἀπὸ τὰ γλυκώχη σονέτα του, εἶναι ἐκεῖνη, πού μᾶς ἔκαμε αὐτὴ τὴν τιμὴ νὰ στείλει στὴν ἀδερφή της τὴν Ἡπειρο ἓνα ἀπὸ τὰ πολυτιμότερά της τὰ παιδιὰ, τὸν Λορέντσο Μαβίλη νὰ ποτίσει μετὰ τὸ αἷμα του τὸ Ἡπειρωτικὸ χῶμα τοῦ Δρίσκου. Ἡ Κέρκυρα, πού πάντα μᾶς στάθηκε στὴς συμφορές μᾶς καί στὴς δυστυχίες μᾶς συμπονετικὸς παραστάτης, ἀπὸ τοῦ Σουλίου τὴν βιβλικὴν ἔξοδο, τῆς Πάργας τὴν θλιβερὴ μετοικεσία καί τοῦ Λυκουσίου τὸ σκληρὸν ἐκπατρισμὸ. Ἡ Κέρκυρα, πού πάντα ὑπῆρξε τὸ καταφύγιο τῶν σκλαβωμένων Ἡπειρωτῶν, οἱ ὁποῖοι εὗρισκαν τὴν παρηγοριά τους στὴν Παναγία τῶν Ξένων, τὴν ὁποῖαν ἔχτισε ἡ πατροπαράδοτη Κερκυραϊκὴ φιλοξενία, πού τόσο τὴν ὕμνησεν ὁ

Ὅμηρος.

Ἄλλὰ καί σὲ ποιά ἄλλη ἑλληνικὴ χώρα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μαγευτικὴ Κέρκυρα, μποροῦσε νὰ φυτρώσει τὸ λεπτὸ καί αἰσθαντικὸ αὐτὸ λουλουδί, ὁ Λορέντσο Μαβίλης, ὁ ὑπέροχος σμιλευτῆς τοῦ στίχου καί ὁ μεγάλος ὁραματιστῆς τῆς Πατρίδας; Γι' αὐτὸ ἡ Ἡπειρος σήμερα μετὰ βαθειὰ εὐγνωμοσύνη καί συγκίνηση ἑναποθετεῖ τὰ ἅγια κόκκαλάτου σ' αὐτὸ τὸ ἀπέριττο καί λιτὸ μνημεῖο, πού θὰ εἶναι γιὰ τὴν Ἡπειρο σύμφωνα μετὰ τοὺς στίχους του:

Λαμπρὸς ναὸς τεχνίτη Κερκυραίου πού θὰ εἶναι τὸ σύμβολο τῆς Κερκυραϊκῆς προσηλώσεως καί λατρείας εἰς τὰ μεγάλα ἰδανικά τῆς Τέχνης καί τῆς Πατρίδας, πού πάντα μετὰ ἀξιοζήλευτη ἀγάπη ἐλάτρευσε καί λατρεύει τὸ διαλεχτὸ αὐτὸ Νησί. Θὰ εἶναι τὸ αἰώνιο σύμβολο τῆς Ἡπειρωτικῆς εὐγνωμοσύνης γιὰ τὴν συμπονια καί τὸ ἐνδιαφέρον, πού ἔδειξεν ἡ Κέρκυρα στὰ κατατρεγμένα καί σκλαβωμένα παιδιὰ τῆς Ἡπείρου, σὲ χρόνους πικροὺς καί δίσεχτους, θὰ εἶναι τὸ παντοτεινὸν σύμβολο τῆς ἑλληνικῆς αὐτοθυσίας τῶν εὐγενῶν ἀνδρῶν στὸ βωμὸ τῶν μεγάλων ἰδανικῶν. Καί ἡ Ἡπειρωτικὴ αὐτὴ εὐγνωμοσύνη γεμίζει ἀπὸ χαρὰ γιὰτὶ βλέπομε νὰ παρακολουθοῦν τὴν εὐλαβικὴ μᾶς αὐτῆ, θεωρία ἐδῶ, στὸν τόπο τοῦ θανάτου τοῦ ποιητῆ, ἐπί-

σημοί αντιπρόσωποι της Κερκύρας. Ο Δήμαρχος της κ. Κόλλας, ή αδελφή του ποιητή, ή λογία κ. Ειρήνη Δενδρινού και τόσοι άλλοι Κερκυραίοι, φίλοι στενοί και θαυμασταί του Μαβίλη.

Ο Μαβίλης γεννήθηκε στα 1860 στην Ίθάκη, όπου τότε υπηρετούσε ο πατέρας του δικαστής της Ίονίου Πολιτείας, από Κερκυραίους. Ο πάππος του Λαυρέντιος Μαβίλης ήταν Ισπανός εὐπατρίδης και είχε υπηρετήσει πολλά χρόνια στην Ίσπανική Πρεσβεία της Κωνσταντινούπολεως ως ἐπιτετραμμένος της Ίσπανίας. Περνώντας κάποτε από την Κέρκυρα για να πάει στην πατρίδα του, γνωρίστηκε, κατά την ὀλιγοήμερη ἐκεῖ διαμονή του με την κόρη του εὐπατρίδη Κερκυραίου Πιέρρη, την ὁποία παντρεύτηκε κι ἔτσι ἔμεινε στην Κέρκυρα. Μά δὲν στάθηκε εὐτυχής ἀπὸ τὸν πρώτο του γάμο, γιατί γλήγορα ἔχασε τὴ γυναῖκα του, κι ἔτσι πῆρε δεύτερη, ἀπὸ τὴν ἐπιφανή Κερκυραϊκή οἰκογένεια τοῦ Δούσημανη της, ὁποίας παιδί εἶναι ὁ πατέρας τοῦ ποιητή, ὁ Παῦλος Μαβίλης. Ο Παῦλος Μαβίλης, θέλοντας νὰ γίνει δικαστικός, ἐπολιτογραφήθηκε στην Ίονιο Πολιτεία. Στὸν νόμο, στὸν ὁποῖον ἐγένετο ἡ πολιτογράφησή του, βρίσκεται πολιτογραμμένος και ὁ Ἡπειρώτης Τοπάλης, γόνος τοῦ ὁποίου ἦταν ὁ Γαριβαλδινός ἀξιωματικός Ἀριστοτέλης Τοπάλης, ποὺ σκοτώθηκε ἐδῶ στὸ Δρίσκο τὴν ἴδια ἡμέρα με τὸν Μαβίλη κατὰ τὴν ἠρωϊκὴ ἐκείνη ἐπίθεση τῶν Γαριβαλδινῶν για νὰ λευτερώσουν τὰ Γιάννινα.

Ἡ γενιά τοῦ Μαβίλη συγγένευε και ἀπὸ τὴ μάνα του και ἀπὸ τὴ γιαγιά του με τίς σπουδαιότερες Κερκυραϊκὲς οἰκογένειες, τοῦ Καποδίστρια, τοῦ Δούσημανη και τοῦ Θεοτόκη. Ἀπὸ τὴν ἀρχοντικὴ αὐτὴ διασταύρωση βγήκε ὁ Μαβίλης με ψυχὴ ἀρχοντικὴ κι εὐγενικὴ, με ψυχὴ γεμάτη ἀπὸ ἰδανικὰ ὑψηλά. Ἡ μάνα του εἶναι ἐκείνη ποὺ τοῦ ἔδωσε τὴν πρώτη ὠ-

θηση με τὴν λεπτὴ της και φροντισμένη ἀνατροφή, γιατί εἶχε ζήσει τὰ χρόνια τῆς νεότητάς της στὸ βάθος τῆς γραφικῆς κοιλάδας τοῦ Ρόπα, κοντὰ στὴν ρωμαντικὴ ἐκείνη ἀκρογιαλιά, ὅπου ἡ Ναυσικά, ἡ βασιλοπούλα τῶν Φαιάκων, εἶχε συναντήσει τὸν ναυαγὸ Ὀδυσσεά. Ἐκεῖ, στὸ μάγο αὐτὸ περιβάλλον, ἡ μητέρα του διδάχτηκε τὴν ἀγάπη στὴν φύση και στὴν ἀπλὴ και λιτὴ χωριάτικη ζωὴ και τὴν φυσιολατρεία αὐτὴ και τὴν ἀπλότητα και λιτότητα, πῶναι χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς ζωῆς και τῆς τέχνης τοῦ ποιητῆ τὰ ἐπίδαξε τὸν Λορέντσο της.

Τὴ μεγαλύτερη ὁμως και βαθύτερη ἐπίδραση στὴ ζωὴ και στὸ ἔργο τοῦ Μαβίλη και στὴν ψυχικὴ του και τὴ διανοητικὴ του ἐξέλιξη εἶχε ἄλλος ἐπιφανὴς Κερκυραῖος, ὁ Πολυλάς. Ὁ Πολυλάς εἶναι ὁ ψυχικός και πνευματικός δάσκαλος τοῦ Μαβίλης «Εἶμαι μαθητὴς τοῦ Πολυλά» εἶπε με ὑπερηφάνεια στὴ Βουλὴ τὸ 1911. Καί γι' αὐτὸ, για νὰ καταλάβει κανένας καλὰ τὸ ἔργο τοῦ Μαβίλη και τὴν ψυχὴ αὐτοῦ, πρέπει νὰ μελετήσει βαθιὰ τὸν ἰδιόρρυθμο και δυσσεχνίαστο ἐκεῖνο ἠρωϊκὸ φιλόσοφο τῆς Κερκύρας, τὸν Πολυλά, τὸν ἰδρυτὴ τῆς Κερκυραϊκῆς ἢ Νεοελληνικῆς Σχολῆς στὴν λογοτεχνία μας.

Μόνον ἔτσι μποροῦμε νὰ καταλάβουμε τὴ ζωὴ και τὸ ἔργο τοῦ Μαβίλη, τὰ ὁποία εἶναι πολὺ στενὰ ἐνωμένα και ἀλληλένδετα. Ἀπὸ τὸ ἕνα βγαίνει τὸ ἄλλο. Ἡ ζωὴ του εἶναι τὸ ἔργο του και τὸ ἔργο του ἡ ζωὴ του. Σπάνια συμβάδισαν τόσο ταιριαστὰ σὲ ἄνθρωπο σκέψη και δράση, σῶμα και πνεῦμα, θέληση και ἰδέα.

Τὸ σεβασμὸ και τὴν ἀφοσίωσή του στὸν Πολυλά, τὴν δείχνει σ' ἕνα σφιχτοδεμένο σονέττο, ἀφιερῶμένο στὸν μεγάλο σοφὸ και βαθὺ μεταφραστὴ τοῦ Ὀμήρου στὸ ὁποῖο τελειώνει με τοὺς στίχους:

... κι' ἐκύλα

ἡ φωνὴ σου βροντῆ κι' ἔκαιγε σὰν φλόγα τοὺς πονηροὺς, μὰ τοὺς καλοὺς εὐλόγα.

Ἀπὸ τὸν Πολυλά πῆρε κυρίως τὴν μεγάλη ἀγάπη πρὸς τὴν ἀληθινὴ λογοτεχνία, πρὸς τὴ δημοικὴ γλῶσσα και πρὸς τὴν πατρίδα, κληρονομία ἅγια τοῦ Σολωμοῦ.

Μὲ τὸν Πολυλά εἶχε γνωριστεῖ ἀπὸ μαθητῆς τοῦ Γυμνασίου τὸ 1875, ὅταν ὁ Ρωμανός, ὁ μεγάλος ἱστορικός τῆς μεσαιωνικῆς Ἡπείρου, τὸν εἶχε κάμει μέλος τῆς Ἀναγνώστικῆς Ἐταιρίας, τὴν ὁποία εἶχε καταστήσει κέντρο τῶν φιλελευθέρων νέων. Ἀλλὰ και τῆς Γερμανίας ἡ ἐπίδραση δὲν ἦταν μικρότερη. Ἐκεῖ σπουδάζοντας στα Πανεπιστήμια της και μελετώντας τὴ φιλολογία τῆς ἀπῆντησε τὴν αὐστηρὴ ἰδέα τοῦ καθήκοντος και τῆς ἠθικῆς. Ἡ ποιητικὴ του διάθεση πῆρε φιλοσοφικὴ ἀπαισιοδοξία, ποὺ δείγματα τῆς ἔχουμε σὲ πολλὰ σονέττα του. Ἡ σκέψη του παλεύει ἀνάμεσα ἀπὸ τὴ Γερμανικὴ μυστικοπάθεια και τὸ Ἑλληνικὸ φῶς. Ἡ ἐπίμονη μελέτη τῆς ἀρχαίας μας λογοτεχνίας, καθὼς και τῶν ἀριστουργημάτων τῆς παγκοσμίου λογοτεχνίας ἀπὸ τὰ πρωτότυπα, γιατί γνώριζε πολλὲς γλῶσσες, τὸν ἔκαμαν νὰ νοιώσει τοὺς ρυθμοὺς και τίς τάσεις τῆς μεγάλης Τέχνης. Ἐτσι, ἀπὸ τέτοιες ἐπιδράσεις, βγήκε ὁ βαθυστόχαστος τεχνίτης κι' ὁ μεγαλοφάνταστος πατριώτης, ὁ ποιητῆς κι' ὁ πολεμιστῆς.

Δὲ θὰ σὰς ἀναλύσω ἐδῶ τὸ ἔργο του, γιατί δὲν εἶναι ἐδῶ ὁ τόπος· θὰ ἐξετάσω ἐδῶ τὸν πατριώτη Μαβίλη. Ἡ ψυχὴ του λαχταροῦσε νὰ μάθει τὰ μυστικὰ τοῦ ἀγνώστου. «Μόνον ὁ πόθος αὐτὸς θὰ με φάει» λέει σ' ἕνα στίχο του, κι' εἶναι ὁ πόθος αὐτὸς ἡ προσπάθεια πρὸς δοκιμάζει ἡ σκέψη τοῦ σοφοῦ για τὴν κατάκτηση τοῦ ἐπιστητοῦ, εἶναι ἡ πάλη:

τῆς ἀλήθειας με τὸ ψέμμα
τοῦ φωτὸς με τὸ σκοτάδι
(ὅπως ὁ ἴδιος λέγει).

Ἀλλὰ περισσότερο ἀπὸ ὅλα τὸν

φλογίζει ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα, τὴν Ἑλλάδα.

Μάννα μου Ἑλλάδα τί δὲν εἶσαι τώρα
σὰν πρῶτα ὄρθη, ψηλὴ, στεφανωμένη
με δάφνες; Τί δὲν εἶσαι με τὰ δῶρα
τῆς ἀθάνατης Νίκης στολισμένη;
Ἄχ πότε θ' ἄρθη πότε θ' ἄρθη ἡ ὥρα
ν' ἀστράψη πάλι ἡ ὄψη σου ἡ σβυσμένη
και τὴν ἐρημωμένη σου τὴ χώρα
μ' ἐλπίδα νὰ φωτίσης, ὦ ἀνδρειωμένη;
Πατρίδα μου σηκώσου: Ἄς λάμψη πάλι
στὸν αἰθέρα ψηλά τὸ μέτωπό σου...

Ἐτσι ξέσπασε τοῦ ἀγνοῦ του πατριωτισμοῦ ἡ λάβρα σ' ἕνα σονέττο του γραμμένο τὸ 1878.

Σ' ἕνα ἄλλο ποίημα τοῦ γεμάτο λαχτάρια κι' ἀγάπη πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἥλιο και τὴν ἑλληνικὴ θάλασσα και τὴν ἑλληνικὴ φύση, ἀρχίζει:

Πατρίδα σὰν τὸν ἥλιο σου ἥλιος ἄλλοῦ
δὲν λάμπει.
πῶς εἰς τὸ φῶς σου λαχταροῦν οἱ θάλασσες
κι' κάμπυι.

Ἀλλὰ ἡ ἀγάπη τῆς Πατρίδας δὲν εἶναι για τὸν Μαβίλη ἀφηρημένη ἰδέα, εἶναι πραγματικότητα, εἶναι κάτι ποὺ τὸ ζεῖ.

Ἐλευθεριά, για σένα ζῶ, για σέ μόνο
κι' ἂν εἰς τὸν κόσμον δὲν σέ βρῶ ἄλλοῦ
ἢ σέ γυρεύω.

Γι' αὐτὸν ἡ σκλαβιά τῶν ἀδελφῶν του τοῦ ματώνει τὴν καρδιά κι' ἔτσι ὁ Μαβίλης σὲ κάθε πόλεμο και σὲ κάθε ἐπανάσταση εἶναι πάντα πρῶτος.

Ἡ ἐπανάσταση τῆς Κρήτης στα 1896 τὸν φέρνει ἐθελοντὴ στα βουνὰ τῆς ἠρωϊκῆς μεγαλονήσου ποὺ ἀπεληπτικὴ φώναζε κατὰ τὸν ποιητῆ:

Ἐλάτε νὰ χαρῆτε μες στῆς θείας
ἀγκαλιᾶς μου τὸ σφιξιμὸ ἐνωμένα,
Πρὸςφυγες τῆς Ζωῆς, δῶρα ἅγια τρία:
Θάνατο, Ἀθανασία κι' Ἐλευθερία.

Ἐκεῖ τότε πολεμώντας πάνω στα βουνὰ τῶν Σφακιῶν ἐμπνέεται τὸ ὠραῖο σονέτο «excelsior» ὅταν ἀνέβανε τὸ ἀτέλειωτο χαλικοστρωτο Κρητικὸ φαράγγι με τοὺς συντρόφους του ποὺ τοὺς θέρεινε ὁ πόθος τοῦ θανάτου με τ' ἀγιασμένα δαφνοστέφανά του.

Τὸ 1897 τον βρίσκει πάλι ἔτοιμο, τὸν τραβάει ἡ Ἡπειρος πού τὰ σκλαβωμένα της βουνά τόσες φθῆρες τὸν εἶχαν συγκινήσει. Πληγώνεται στὰ Πέντε Πηγάδια, μὰ τὸ αἷμα του ἐκεῖνο δὲν ἔφερε ἀποτέλεσμα.

Τῆς μάννας μας Πατρίδας τ' ἄγία στήθη
τὰ ξέσκισε τῆς μόρας τὸ δρεπάνι,

μοιρολογοῦσε ὕστερα ἀπὸ τὴ θλιβε-
ρὴ ἀποτυχία τοῦ πολέμου ἐκείνου.

Ἀπὸ τότε ζῆ στὴν ἀγαπημένη του
Κέρκυρα μ' ἀχώριστη συντροφιά λι-
γοστοὺς μὰ διαλεχτοὺς φίλους, ἀνα-
χωρητῆς τῆς Τέχνης, περιμένοντας
τὴν εὐκαιρία νὰ πολεμήσει γιὰ τὴν
πατρίδα.

Οἱ πολεμικοὶ παιᾶνες τοῦ 1912 γέ-
μισαν ἀγαλλίαση τὸν πατριδολάτρη
ποιητῆ πού πίστευε στὴν ἐκπλήρωση
τῆς Μεγάλης Ἰδέας καὶ τὴν ἐθνικὴ
ἀποκατάσταση κι ἔτσι κατατάσσεται
ὡς λοχαγὸς στὸ σῶμα τοῦ Γαριβάλ-
δη. Στις 28 Νοεμβρίου τοῦ 1912, ὕ-
στερα ἀπὸ μιὰ ἡρώικὴ μάχη,
ἐπεφτε ἐδῶ στὸ Δρίσκο ὁ πολεμόχα-
ρος τῆς πατρίδας βάρδος, μεθυσμένος
ἀπὸ τὴν ἀφθαστὴ χαρὰ πού δοκίμα-
ζε ἡ ψυχὴ του σὰν εἶδε κάτω τὰ
θρυλικά Γιάννινα μὲ τὴ χιλιотραγου-
δισμένη λίμνη τους. «Περίμενα πολ-
λές τιμές ἀπὸ τὸν πόλεμο τοῦτο, ἀλ-
λὰ ὄχι καὶ τὴν τιμὴ νὰ σκοτωθῶ
γιὰ τὴν Ἑλλάδα», ἦταν τὰ τελευ-
ταῖα του λόγια καὶ ξεψύχησε. Ὁ

Παπα-Φώτης τοῦ σταύρωσε τὰ χέρια
καὶ τοῦ κλείσε τὰ μάτια καὶ οἱ συν-
τρόφοι του τὸν ἔθαψαν ἐκεῖ κάτω
ἀπὸ τὰ δένδρα τῆς βρύσης γὰ νὰ ρη-
χονται οἱ χωριατοποῦλες καὶ τὰ
τσοπανόπουλα νὰ τὸν σχωρᾶνε, ὅ-
πως ἀπαράλλαχτα πῆγαιναν στὸν
τάφο τοῦ κλέφτη Γεροδήμου τὰ κλε-
φτόπουλα καὶ κρεμοῦσαν τ' ἄρματα
κ' ἔπλεναν τὶς λαβωματιῆς τους
καὶ σχωρνοῦσαν τὸν πεθαμένον κλέ-
φτη.

Στὸ λιτὸ κι' ἀπλὸ αὐτὸ μνημεῖο,
πού μοιάζει τὴν ἀπλὴ ψυχὴ καὶ τὴ
λιτὴ τέχνη τοῦ ποιητῆ, δὲ νομίζω
καλύτερο ἐπιτύμβιο ἀπὸ ἐκεῖνο πού
ἔγραψε ὁ ἴδιος ὁ ποιητῆς στὸν Ἄγ-
γλο Cl. Harris πού σκοτώθηκε στὰ
Πέντε Πηγάδια τὸ 1897.

Χερουβικῆς χαρᾶς χρυσὸς ἀθέρας
Σ' ἐφλόγισε πατώντας τῆς Ἡπείρου
Τὸ χῶμα . . . . .

Καὶ σὲ λόγου σου τότε ἔκαμες τάμα
Νὰ φτάσης ὅπου αὐτὸς ξαμόνει
Ποῦναι ποιητῆς καὶ μάρτυρας ἀντάμα.
Τοῦ Ἀπόλλωνα ὄχι ἡ χάρη, ἡ δόξα μόνη
Σούλειπε τοῦ θανάτου — κ' ἔνα βόλι
Σ' ἔστειλε ἥρωα στὸ ἡλύσιο περιβόλι.

Καὶ ὁ ποιητῆς καὶ μάρτυρας ἀντά-
μα πού πῆγε ἥρωας στὸ ἡλύσιο περι-
βόλι, εἶναι ὁ Μαβίλης.

ΧΡΙΣΤΟΣ Ι. ΣΟΥΛΗΣ

ΣΑΤΥΡΙΚΗ ΓΩΝΙΑ

FILIPPO PANANTI

ΠΛΟΥΣΙΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

Κάποιος ποιητῆς, κατάφερε ἓνα σπάνιο πρᾶγμα:
μὲ τὴ σακκούλα στὴν Πατρίδα του γυρίζει
ἀπὸ λεφτὰ γεμάτη ξέχειλα, τί θαῦμα!
Καὶ τοῦ εἶπε ἓνας πού τὴ ζωὴ καλά γνωρίζει:
—Νὰ φκειάσεις πῶς κατάφερες λεφτὰ στὴ γῆς;
ἢ κλέφτης εἶσαι, ἢ δὲν εἶσαι ποιητῆς.

(Ἄπ' τὸ Ἰταλικό)

Μεταφρ. Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ

ΜΕΣΟΝΥΧΤΙ (1)

Στὸν ἀδελφὸ μου Σπύρο

Μὲς στὸ βουβὸ τὸ μεσονύχτι
πού δρόσιζε τὴ λαύρα τοῦ Ἀλωνόρη,
χωρὶς ἀγέρι νὰ φυσήξει
ἄνοιξε ἡ πόρτα ὡς ἀπ' ἀνθρώπου χ' ἄρι.
Γύρισα κι' εἶδα: μπρὸς μου
ὁ πεθαμένος ἔστεκε ἀδερφός μου:

Σπύρο, τοῦ λέω, πῶς ἦλθες; μήπως
τὸ δάκρυο γιὰ νὰ μού γυρέψει
πού τότε ἀπὸ τὰ μάτια μου δὲν εἶχε στάξει;
Στὸ κόσμῳ αὐτόν, καλὲ μου, πού κι' ὁ ἥλιος λάμπει
πάνου σὲ δίκαιους, εἶπα, καὶ σὲ ἀδίκους,
με τοὺς νεκροὺς αἰ' κάλλιο! παρὰ με τοὺς λύκους.

Στριγγόφωνο νυχτόμερα δὲν παύει
τῶν Ἄρπυιων σὰν καὶ τότε τὸ τραγοῦδι,
νὰ πλημμυράει τὸν οὐρανὸ μας;
τὸν οὐρανὸ γαλῆνιο ἢ φοβερό πού ὕψωθη,
ἀσύγκριτο γιὰ τοὺς αἰῶνες πλάσμα,
τὸ Αἰσχύλειο καὶ τὸ Σοφόκλειον ἔσμα.

Κατὰρα ἢ ξόρκι ἂν ἔχεις ἐκεῖ μάθει,
στὴ χώρα τὴν ἀμίλητη τῶν Ἥσκιων,
πές μου το νὰ τὸ πῶ, νὰ διώξω πέρα,
στῶν Ὑπερβόρειων τὰ χιόνια καὶ τοὺς πάγους,
τὸ σκοτεινὸ κι' ἀπάνθρωπο κοπάδι,
πού κάνει τὴν Ἑλλάδα πιὸ φριχτὴ ἀπ' τὸν Ἄδη.

Στις 26 τοῦ Ὀκτώβρη πέθανε ὁ ποιητῆς
Ἄγγελος Σημηριώτης. Δημοσιεύουμε σή-
μερα τὸ ἀνέκδοτο ποιημὰ του «Μεσονύ-
χτι», πού γράφτηκε στὴν Ἀθῆνα τὸν Ἰού-
λιο τοῦ 1942, λίγους μῆνες μετὰ τὸ θά-
νατο τοῦ ἀδελφοῦ του Σπύρου, τότε πού
ἡ σκλαβιά, ἡ πείνα κι' ἡ δυστυχία πού ἔ-
φερε ὁ καταχρητῆς, ἀπλώναν τὸ μαρᾶζι
τους πάνω ἀπ' τὴν Πρωτεύουσα, πού οἱ
σειρήνες καὶ τ' ἀεροπλᾶνα γέμιζαν μὲ

τὸν ἀπαῖσο βόμβο τους τὸν αἴθριο ἀττικὸ
οὐρανὸ. Τὸ ποιῆμα τοῦτο, πού ξεχειλίζει
ἀπὸ τὸν πόνο τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴ συμ-
φορὰ τῶν συναθρώπων του καὶ πάλλεται
ἀπὸ πατριωτισμὸ κι' ἀπὸ μῖσος γιὰ τὸν
κατακτητῆ, δὲν μποροῦσε ὡς τώρα νὰ δεῖ
τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος. Τὰ «Η. Γ.» τὸ
δημοσιεύουν σήμερα, γιὰ εὐλαβικὸ μνη-
μόσυνο τοῦ πεθαμένου ποιητῆ.

«τὸ Η. Γ.»

Σάν απ' όργη θεοῦ σταλμένο
θανατικό, στογγυλοκάθισε ἐδῶ χάμου,
καί παίρνει σβάρνα ζωντανά κι' ανθρώπους·
κοκόρου φάναγμα, γαύγισμα σκύλου
πιά σαν ἀκούς· καί τὰ φαντάσματά εἶν' ἐκεῖνα
οἱ ἀγαπημένοι σου, πού βόσκει ἡ Παινα:

Μέ ἄτονα μάτια σέ κοιτοῦν καί πάνε
κι ὄψη ἀλλαγμένη τόσο, ὁ νοῦς σου πού ἀμφιβάλλει
ἄν τοὺς παρόμοιους σωστά γιά μὴ ἦταν ἄλλοι:
Κι οὐδέ εἶναι πιά δεσμός, ὅσο ἅγιος, νά κρατάει·
ἡ μάννα ἐδῶ τὸ σπλάχνο της ἀρνιέται,
στοὺς δρόμους βγαίνει καί σειοτῆ πάει καί πουλιέται.

Αἴσχος, μὰ κι' ἀπὸ τοῦτο πιὸ μεγάλο,
αὐτῶν, πού μέ τις σάρκες μαθημένοι
τῶν ὁμοίων τους νά θρέφονται εἶναι, νά πλουτοῦν,
νά μὴν ἰδρώνουν·
ληστές, ληστῶν συντρόφοι, ξεγυμνώνουν
πλοῦσιους, φτωχοὺς, ἀδιάφοροι καί μιξοκλαίνε,
πῶς τάχ' αὐτοὶ θά χαίρουνται καί θά χορταίνουν,
σά νοιώθουν οἱ ἄλλοι (πύγδυσαν) ν' ἀργοπεθαίνουν.

Μαυραγορίτες ὦ! Ταρτοῦφοι! ἀνάθεμά σας!
Γιά σας τῆ στήλη τῶρ' αὐτῆ τῆς ἀτιμίας ὑψῶν
παντοτεινὸ μνημόσυνο σας νῆναι!
"Α! ποιὸς νά τόλεγε λέπρα πῶς εἶχε τόση
ἡ Ἑλλάδα! Ἄπ' τοὺς ὄχτροὺς πιὸ ὄχτροὶ πού μέ
|τὴν ἀναπνιά τους
μολέψανε ὡς καί τ' Ἄγια τῶν Ἁγίων - τὰ παιδιὰ τους!

Μὰ ἄδολος, πρῶος καί λευκός ἐσύ, ἀδελφέ μου,
μῆδ' ὡς ὄνειρο πιά νά μὴν ξανάλθεις ἐδῶ κοίτα!
Δάκρυο ἄντις στὸν τάφο σου, πού δὲν τὸν εἶδα,
τοῦ νοῦ μου τό χρυσάφι πάρε καί τό μύρο.
Καί μιά καί σπλαχνικός ὁ θάνατος σέ πήρε,
στὸν κάτω κόσμο εὐτυχισμένος, μέ τοὺς Ἠσκιουσὺρε.

Ἀθήνα· Ἰούλιος 1942

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

ΦΡΙΞΟΥ ΤΖΙΟΒΑ

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ

Ἀπάνω στὸ τραπέζι μου καρτεροῦν
ἀνοιχτά τὰ «Ἀπαντα» τοῦ Καρυωτάκη.
Ἐξω ἡ Ὀκτωβριανὴ βροχὴ ἀνοιεὶ καί
μοις ἀκούεται (οἱ ὑπομονητικὲς σὰν ἀγ-
γελοὶ βροχὲς πού γράφει ὁ Λαφόργκ
ὁ ποιητικὸς καθοδηγητὴς τοῦ Καρυωτά-
κη). Σκέφτομαι τίς γλῶσσες πού θὰ βλαστή-
σουν σὰ βγεῖ ὁ παράξενος χινοπωρινὸς
ἥλιος μέ τὴ γυναίκεια καλωσύνη του,
σκέφτομαι τὰ κλήματα τῶν ἀμπελιῶν,
τὰ χρώματα πού θὰ παιγνιδίζουν στὴ
δόση καί στὰ γυαλιὰ τῆς γειτονίας καί
τὴ λεπτότατῃ ἐκεῖνῃ ἀθυμιά πού ἔχουν
οἱ δρόμοι, οἱ στορόφες, τὰ σύματα τοῦ
τηλεφώνου κι' ἀκόμα τὰ παρήγορα βράδνα
ὅταν πέφτουν γεμάτα τρυφερὲς φωνές καί
παιδικούς ὑπνους...

Ὁχι, οἱ σελίδες τοῦ Καρυωτάκη εἶ-
ναι ἐντελῶς τὸ ἀντίθετο. Ἐδῶ ὑπαρχει
τρομερὴ ἔλλειψη ὀξυγόνου, κανένα χᾶδι
γιά τὴν εὐαισθησία μας, τίποτα πού νά
μᾶς στερεώνει τὸ βῆμα, ὄχι γι' ἀγῶνες
μὰ - τ' ὀλιγώτερο - γιά τὴν ἀνοχὴ τῶν
ἡμερῶν μας. Πῶς νά ζητήσουμε τὰ παρα-
πάνω ἀπὸ ἓναν ἄνθρωπο πού δὲν κατά-
φερε νά στερωθῆ τὸν ἑαυτό του, νά τὸν
κάνει κινεῖται ἀνεταμέσα στους ἀνθρώπους
ἀπὸ ἓναν ὀργανισμό ἐντελῶς ἀνίκανο νά
βρεῖ κάποια χαρὰ; Καί τὸ τελευταῖο εἶ-
ναι τὸ σοτεινὸ πεπρωμένο του, ἡ κα-
ταδίχη του. Δὲν εἶναι καθόλου περισ-
σότερο δυστυχεῖς αὐτοὶ πού φέρουν μιὰ
βερσιὰ προγονικὴ ἀρρώστια. Τὸ παρα-
μορφωμένο σῶμα, ὅταν δὲν πόνει, εὐκο-
λα ξεχνιέται, μὰ ἡ ψυχὴ; Πῶς νά σερ-
νεῖς τὴ βαρυθυμία της, τίς πληγὲς της,
μέσα σὲ φῶτα, σὲ ὀράματα νησιῶν γα-
λαζίων, σὲ ἑαρινὰ δωματῖα πλημμυρισμένα
ἀπὸ μουσικὲς κι' ἀρώματα; Ὡς ἓνας πο-
νόδοτος· εἶναι ἱκανὸς νά μᾶς δείξει τὴ
βαρύθυμη κι' ἀλγεινὴ ἀτμόσφαιρα τῶν
πληγωμένων. Τὸ δράμα τοῦ Καρυωτάκη
δὲν προέρχονταν ἀπὸ ἐξωτερικὲς αἰτίες·
κάποιοι ἀδένες μέσα του τοῦ προξ-νου-
σαν τὴν ὀδύνη καί τὸ μαρασμό:

Ἐχῶ κάτι σπασμένα φτερά
Δὲν ξέρω κᾶν γιὰτί μᾶς ἦρθε τὸ κα-
λοκαίρι αὐτὸ.

«Σάν δέσι ἀπο τριαντάφυλλα...»

Ὁ γάλλος γραφολόγος Ζιὺν Καρτερέ
βλέποντάς τὴ φωτογραφία τοῦ Καρυωτάκη
χωρὶς νά τὸν γνωρίζει, εἶπε: «Μὰ εἶμαι
βέβαιος ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς αὐτοκτό-
νησε.»

Ἡ αὐτοκτονία τοῦ Καρυωτάκη ἐπι-
ρῆασε μιὰ ὀλόκληρη γενιά κι' ἔκανε νά
προσεχτεῖ ἓνα ἔργο ἀγνωστο σχεδὸν μέ-
χρι τοῦ 1928. Ἐχεῖ μιὰ μακρονή συγ-
γένεια (σὰν περίπτωση) μέ τὸ Γκαίτε, πού
ἔδωσε συμπυκνωμένο τὸν αἰσθηματικὸ
κόσμο τῆς ἐποχῆς του, τίς εὐδιάθετες
ροπές μέ τὸ ὀξὺ ρομαντικὸ τους πάθος,
στὸ ρομάντζο του «Βέρθερος». Τὴν ἐπο-
χὴ πρὸ κυκλοφορήσε ὁ Βέρθερος, ἓνα
πνεῦμα ἀκρατοῦ ρομαντισμοῦ ἐφορμοῦσε
στὴ Γερμανία. Κάθε τι τὸ ἄλογο μὰ ἡ-
ρωικὸ εὐροῖσε θεομὴν ὑποδοχῆ. Ἀρκε-
τοὶ νέοι αὐτοκτόνησαν μετά τὸ διάβασμα
τοῦ βιβλίου. Σκεφτεῖτε μέχρι ποιοῦ ση-
μείου ἓνα ἔργο, ὅταν ἀντανανκλᾷ τὸ
πνεῦμα τοῦ καιροῦ του ἐπιβάλλεται. Τὰ
«Ἐλεγεία καί Σάτιρες» τοῦ Καρυωτάκη,
ἡ αὐτοκτονία του, ἐκφράζοντας ἐντελῶς
τὸ πνεῦμα μιᾶς ἐποχῆς ναυαγισμένης, ἐπι-
βλήθηκε φανερὰ καί ὀριστικὰ σὲ τέτοιο
σημεῖο, πού χρειάστηκε μιὰ δεκαετία πε-
ρίπου γιά νά βγοῦμε ἀπὸ τὴν ταραχὴ
τῆς αὐτοκτονίας του καί ἀπὸ τὴ δηλητη-
ριώδη ἀτμόσφαιρα τῶν «Νηπενθῶν». Χρεια-
στήσαν ἀρκετὰ χρόνια γιά νά κα-
τορθῶσει τ' αὐτὶς μιὰ συλλαβὴ καί ἡχὸς
ἄλλων ποιητῶν τῆς ἐποχῆς τοῦ Καρυωτά-
κη, περισσότερο εὐγενικούς, ἐλεγειακούς,
μουσικούς, γαλήνιους, καί γι' αὐτὸ ἴσως
πιὸ πολύτιμους. Κατῶρθωσε νά συλλά-
βει τὸν κανονικὸ καί φυσιολογικὸ ρυθ-
μὸ τους, τὴν τάξη τους, (τὴν αἰῶνα
τάξη τοῦ σύμπαντος καί τῶν ἐποχῶν,
τὸ ρυθμὸ τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος
καί τῶν σφγγμῶν μας): Ὁ Καρυωτά-

κης είναι το άρρυθμο, το προσωρινό, το χαοτικό γεγονός που μάς συνταράζει. Οι άλλοι—όταν στέκουν πλάι του—μάς δίνουν την έντύπωση της διάρκειας (μετρομημένη με τη ζωή μας), του δμαλοῦ του περιτέχνου. Είναι ή ίδια ή ζωή με τὰ ὄρια της. Οι γαλήνιες ὥρες, οι ἐρωτικές συγκινήσεις, ή φύση, οι αὐθόρμητες χαρές μετά ἀπό μιὰ καλή πέψη, νὰ τί είναι οι στίχοι τοῦ Βάρναλη, τοῦ Ουράνη, τοῦ Παπατζῶνη, τοῦ Ἄγρα τοῦ Παράσχου, τοῦ Στασιγόπουλου, τοῦ Παπανικολάου, ἀκόμα και τῶν νέων, Ἐλύτη, Ἐμμανουήλ, Ἀντωνίου, Μπάρα, Καββαδία, Ρίτσου, Ρίτας Μπούμη.

Κάθε ταραγμένη ἐποχή ζητᾷ τὸν ἥρωα πὸ ἀσφαλῶς θὰ εἶναι και τὸ θῦμα. Ὑψώθηκε με κραυγὲς διάτορες ὁ Καρυωτάκης ἀπὸ τοὺς νέους στυλοποιητὴς τὸν περιέμενε τὸν Πρίγκιπα ποιητή. Ὑψώνεται και στὴν ἐκτίμησή μας πὸ βιάδιζε πρὶν ἀπὸ μᾶς τὸν ἴδιο δρόμο, τὸν δίχως χιλιμετρικὰ σημάδια, και στέκει—ἔστω και μισοδρομῖς,—φωτεινὸ, σὺν ἀστέρι τοῦ βορρᾶ, στόχος και λατρεία. Ἐμεῖς οἱ πὸ νέοι χρονολογικά, ἀπὸ τοὺς νέους τοῦ Καρυωτάκη, ἔχουμε νὰ ἐξετάσουμε τὸ ποιητικὸ μόνο ἔργο, ἔξω ἀπὸ τὴν ἐπιρροή ἑνὸς διαβήματος πὸν δὲ βρῖκει θέση στὴν ἐποχή μας και περισότερο αὔριο πὸν τὰ πόδια μας θὰ προχωροῦν πὸ χαρούμενα, πὸν τὸ στήθος μας πρέπει— και θὰ γίνει—νὰ ἀναπνέει διαρκῶς τὸ δξυγόνο ἀνοιχτῶν ὀριζόντων. Οι νέοι τοῦ Καρυωτάκη πίστευαν ἕνα ἔργο πὸν στάθηκε ἀδύνατο νὰ τὸ πλησιάσουν. Λάτρευαν ἕνα διάβημα πὸν ἡ ἐφαρμογή του τοὺς γέμιζε μυστικὸ τρόμο, γι' αὐτὸ ἔμειναν νὰ κοιτάζουν με δέος τὸν ἀστεριώδη και μεταξὺ τους μιλῶντας τοῦ ἔδωσαν, ἀπὸ προκατάληψη ἕνα ἐκτυφλωτικὸ φῶς πὸν δὲν ἔχει.

Γεννήθηκε στὴν Τρίπολη τὸ 1896. Ὁ πατέρας του ἦταν μηχανικός, ἡ μητέρα του ἀπὸ ἀρχοντική οἰκογένεια. Ἦταν παιδί ἀνάθρεμμένο αὐστηρά, σιωπηλὸ και ντοπιάρικο, δηλ. ἔχει τὰ στοιχεῖα ἑνὸς παιδιοῦ μὴ κανονικοῦ, ἀπὸ ἡ βάση μᾶς παιδικῆς φύσεως εἶναι ἡ θορυβώδης σπατάλη φωνῶν και κινήσεων. Ὁ

σκυθρωπὸς χαρακτήρας τὸν ἀκολούθησε σ' ὀλάκιον τὸ βίον του με ἑλαχιστα ακοτομα φωτεινὰ διλήμματα γλεντιοῦ και φάρσας:

Τὰ χρόνια πὸν περάσανε μ' ἀφίσαν παράξενο παιδάκι γερασμένο

«Τοῦ ἀδελφοῦ μου»

Σπούδαξε νομικὰ και διωρίστηκε νομολογικός ὑπολήτης στὴ Σαλονίκη, μετὰ στὴ Σύρα— Ἀθήνα— Ἄρτα— Πάτρα και τέλος στὴ μωρία Πρέβεζα, ὅπου αὐτοκτόνησε στὴ 1928. Τεξίδεψε σὴ Ρουμανία, στὴν Ἰταλία, στὸ Παρίσι. Ὁ τόπος πὸνθενὰ δὲν τὸν εὐχαριστοῦσε. Καθόταν σὺν σὲ ἀναμμένα κάρβουνα, ἔτοιμος νὰ δραπετεύσει. Οι ρίζες του δὲν μποροῦσαν νὰ βροῦν τροφή, ἀκριβῶς γιατί δὲν εἶχε σχεδὸν ρίζες στὴ ζωῆ, δὲν εἶχε ἐσωτερικὸ ἀντρισμὸ νὰ ὑπομένει, τὰ νεῦρα του ἦταν ξεχαρβαλωμένα:

Εἴμαστε και ἀπίστευτες ἀντένες...
Εἴμαστε και διάχυτες αἰσθήσεις,
χωρὶς ἐλπίδα νὰ συγκεντρωθοῦμε...

Ὁ Καρυωτάκης δὲν εἶχε ἀκούσει κάποιες βαθειὲς πηγὲς παρηγορίας πὸν κελαρύζουν μέσα μας, κάποια νερά φαρμακευτικὰ πὸν στάζουν ἀπὸ τὰ πὸν βαθειὰ σπῆλια τῆς ψυχῆς μας και μᾶς δίνουν ἕνα βλέμμα χαρούμενο, μᾶς συνδέουν με τὸ λάλημα τοῦ σκουργιτιοῦ, με τὴ σιωπὴ ἑνὸς θάμνου, με τὸ πέσιμο ἀνοξείαιτης βροχῆς στὸ λαιμὸ μας, με τὰ σύννεφα, τὰ λεύτερα σύννεφα, με τὴ παιδικία, με τοὺς ταπεινοὺς χωρικούς, ἀκόμ και ὅταν ταξιδεύεις γιὰ ἕνα παραμεθόριο χωριὸ με βωδαμάξι:

Ρίξε τὸ δπλο και σωριάσου πρηνης
ὅταν ἀκούσης ἀνθρώπους.

«Υποθήκαι»

Στὴν περίπτωσι Καρυωτάκη—σὲ ψυχικές ἱστορίες—οἱ ἀνθρώποι δὲν παίζουν πάντα τὸν πρῶτο ρόλο. Τὸ περιβάλλον εἶναι σημαντικό και ὑπολογισμός παράγοντας, τὶ ὅμως μπορεῖ νὰ πράξει ὅταν χτυπήσει στὸ χαμόγελο, στὰ παιδιὰτικα μίτια μας, σὲ ἀνοιχτὴ μας φτερά πρὸς τὴν ἠλιόφωτη χώρα τοῦ ὄνειρου, πρὸς τοὺς παραμυθένιους κήπους τῆς χαρᾶς; Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς εὐτυχίας μας εἶναι στὴν παλάμη μας σὺν ἕνα πουλάκι,

θέλουμε τὸ θεομαίνουμε, ἔλουμε τὸ σὲ ἀγαλλίζουμε.

Στὸ ἀποχαιρετιστήριο γράμμα πρὸς τοὺς δικούς του, γράφει: «...ἠλθῶν για ὄσους, καθὼς ἐγώ, δὲν ἔβλεπαν κανένα ἰδανικὸ στὴ ζωῆ τους, ἔμειναν πάντα ἔρμαια τῶν δισταγῶν τους, κι' ἔθεώρησαν τὴν ὑπαρξὴ τους παιχνίδι χωρίς οὐσία. Τὸς βλέπω νὰ ἔρχονται ὀλοένα περισότεροι μαζί με τὸν, αἰῶνες. Σ αὐτούς ἀπευθύνομαι. Ἀπὸ ἔδοκίμασα ὄλες τὶς χαρές!! εἶμαι ἔτοιμος τώρα γιὰ ἕνα ἀτιμωτικὸ θάνατο...»

Ἀπὸ τὰ ἑκατὸ, περίπου, ποιήματα πὸν ἔγραψε ὁ Καρυωτάκης, μόνο τὰ 16, νομίζω πὸς στέκουν σὺν δείγματα γνήσιου ποιητικῆς λόγου. Αὐτὰ εἶναι: Ἀθήνα, Μόνι, Ὑπνος, Ὑστεροφημία, Φύγε ἡ καρδιά μου νοσταλγεῖ, Οι ἀγάπες, Ἐνα ἐρρὸ δαφνόφυλλο, Παιδικὸ, Σὺν δέσμη ἀπὸ τριαντάφυλλα, Ὡδὴ σ' ἕνα παιδάκι, Αἰσιοδοξία και τὰ σατιρικά: Ὁ Μιχαλιός, Μικρὴ ἀσυμφωνία εἰς λαμεῖζον, Ἀποστροφή, Στιδιοδρομία, Ὑποθήκαι. Τα παραπάνω ποιήματα ἔκτος πὸν φέρουν τὰ τυπικὰ γνωρίσματα τῆς ποιητικῆς οὐσίας και τοῦ ὕφους τοῦ Καρυωτάκη, φέρουν ἐκείνη τὴν ἀόριστη μέθη, τὴν ὀρυτῆτητα ἑνὸς καλλιτεχνήματος πὸν δὲν εἶναι ἀπλῶς ζήτημα γραμμῶν, διαστάσεων, ἔξωτερικῆς διακόσμησης, ἀλλὰ ζήτημα ψυχικοῦ βάρους. Εδῶ τίποτα τὸ στεγνὸ, τὸ ὄσιο, και πὸν ἔχασε τὴν ἄξια του ἀπὸ τὴ διαρκῆ φθορά τοῦ Καρυωτάκη. Ἡ βαθειὰ ταραχὴ τῆς ὑπὸ ἔξως του, ἡ νοσηρὴ κατάσταση, τὸ ἀδιῆδο, τὸ πληγωμένο περπῆτημα, οἱ δξυτατες κραυγὲς, παίρνουν, σὺν ποιήματα πὸν ἀνάφρα, ἕνα εἰσητήριο πὸν τοὺς ἐπιτρέπουν τὴ διαμονὴ στὸ χῶρο τῆς διαρκούς ἀναγνώρισης. Νομίζω πὸς ὁ Καρυωτάκης πρέπει νὰ διαβῆται μόνο ἀπὸ ἀνθολογίες. Τὰ ἄλλα ποιήματά του εἶναι ἕνας σωρὸς κατασπενασμένων λέξεων πὸν φέρουν ὄλα τὰ ἔξωτερικὰ γνωρίσματα τῶν στίχων του, μὰ μοιάζουν με τοὺς Γάλλους ἄσους πὸν ἀγόρευαν τίτλους εὐγενείας. Αὐτὸ συμβαίνει γιατί ὁ Καρυωτάκης δὲν εἶχε μεγαλὴ φλέβα. Κι' ἂν διαρκῶς ἡ ζωῆ του, ἀμφιβάλλον ἂν εἶχε νὰ

προσθῆσει και στὸν ψυχικὸ του πλοῦτο ἀπὸ ὄδους πρὸς τὴν ἀποσύνηση. Ἐνῶ οἱ ἄλλοι δέχονται τὴ ζωῆ σὲ μέγιστο ὄδωρο, αὐτὸς τὴ θεορῶσε ζυγὸ και στὸ τέλος τὸν τίναξε Ὅταν ἡ ψυχὴ σου γεμίζει με μῖσος γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, με ἀνείπωτη θλίψη και ἀηδία—βάρους ἀνυπολογιστων τόννων, ἢ θὰ καταστραφῆς τὰ γῶρα σου, ἢ ἡ ὀρυή σου, τὸ δηλητήριο πὸν σόριασε ἡ ἀπόγνωση, θὰ στραφῆ στὶς φλέβες σου, νὰ πυροπολήσει το πάν, νὰ σὲ γεμίσει με στίχη και διαθεση γιὰ ἕνα παντοτεινὸ ὕπνο:

Φύγε, ἡ καρδιά μου νοσταλγεῖ τὴν ἀπει-
Ταράζει και ἡ ἀνάσα σου τὰ μαῦρα τῆς
νερά, πὸν με πηγαίνουν, ὅπως εἶμαι ναυ-
ἐκεῖ στὸ ἀπόλυτο Μηδέν, στὴν Ἀπεραν-
τῶσύνη.

«Φύγε ἡ καρδιά μου νοσταλγεῖ...»

Στὸν Καρυωτάκη δὲν ὑπάρχουν στίχοι θαυμαστοὶ σὲ ἀποτυχημένα ποιήματα, ὅπως συμβαίνει με ἄλλους. Ἡ τὸ ποιῆμα θὰ εἶναι ὄλο ἐξαιρετο, ἢ δὲ ἄξιζει καθόλου.

Σὲ μερικὰ ποιήματά του ὅταν ἀφήνει τὸ σαρκασμὸ, τὴν ἀπαισιοδοξία, γίνεται τρυφερὸς ὡς τὸ κλάμα Νοιώθεις μιὰ θηλυκία εὐαίσθησια νὰ ποτίζει τοὺς στίχους και τὸν ποιητὴ νὰ κατερχετο στὸς πρῶτους κύκλους τῆς ζωῆς μᾶς, με τρέμυλο και ἡδυπάθεια—ὁ ἀποστάτης γιὰ νὰ βρεῖ τοὺς βουλιαγμένους μυθικούς Παραδείσους τῶν χρωμάτων, τοῦ ἀρώματος, τῆς ἔγγονιασίας, τῆς παιδικῆς καλωσύνης:

Γλυκὰ νὰ κοιμηθοῦμε σὺν παιδάκια γλυκὰ. Και τὰ κορίτσια τοῦ χωριοῦ μας ἀγριαπιδιές, θὰ στέκουν τριγύρω και, σκύβοντας, κρυφὰ θὰ μᾶς μιλοῦνε γιὰ τὰ χρυσὰ καλύβια, γιὰ τὸν ἠλιο τῆς κυριακῆς, γιὰ τὶς ὀλάσπρες γάστρες, γιὰ τὰ καλά τὰ χρόνια μας πὸν πάνε. Τὸ χέρι μας κρατῶντας ἡ κυροῦλα, κι' ὅπως ἀργὰ θὰ κλείνουμε τὰ μάτια, θὰ μᾶς δηγιέται—ἄχρη—σὺν παραμῦθι τὴν πίκρα τῆς ζωῆς. Και τὸ φεγγάρι θὰ κατεβῆ στὰ πόδια μας λαμπὰ τὴν ὄρα πὸν στερνά θὰ κοιμηθοῦμε στὸ πρᾶσινο ἀκρογιάλι τῆς πατρίδας. Γλυκὰ θὰ κοιμηθοῦμε σὺν παιδικία πὸν ὄλη τὴ μέρα ἐκλάσαν κι' ἀποστάσαν.

«Υπνος»

Έγκαταλείπεται σὲ μιὰν ἀγιότητα—τὸ ἅγιο καὶ τὸ παιδικὸ ἔχουν τὴν ἴδια σύσταση—, καὶ ὅπως ὁ Φραγκίσκος ὁ ἅγιος τῆς Ἀσίζης ἀναφωνεῖ « Ἀδελφε μου ἄνεμε, ἀδελφὴ μου βροχὴ », ὁ Καρυωτάκης σὲ τόνο ποῦ δὲ γίνεται ἀπλότερος καὶ γι' αὐτὸ τόσο ἀγαπῆτος, τόσο τρυφερός καὶ ἄθωος, στιχουργεῖ:

Τώρα ἡ βραδυὰ
γλυκειά ποῦ φτάνει
θὰ μοῦ γλυκάνει
καὶ τὴν καρδιά...

Κλαίοντας θὰ πῶ:
« Ἄστρα μου, ἀστράκια
τ' ἄλλα παιδάκια
θὰ τ' αγαπῶ.

Ἄς μὲ χτυποῦν
πάντα κι' ἀκόμα.
Θάμαι τὸ χῶμα
ποῦ τὸ πατοῦν.

Ἄστρα, καθὼς
ἄστρο καὶ κρίνο
ἔτσι θὰ γίνω
τώρα καλὸς »

« Παιδικὸ »

Ἄλλοτε πάλι, μπαινει κατω ἀπὸ τὴν προσεταιρευτικὴ σκέπη τῆς μνήμης ἑνὸς παιδιοῦ. Πόσο εὐθραυστα στηρίγματα βρῖσκει τὸ κολασμένο βῆρος του! Καὶ νὰ σκεφτοῦμε πῶς δὲν εἶναι κατὰ τὸ χειροπιαστό, ἓνα κερφάλα, δυὸ ματάκια παιχιδιάρικα, λίγα ψευδᾶ λόγια, ποῦ ἔγιναν πραγματικὸς σκῆπος καὶ στηρίγματα κάποιων ἔρημων πατεράδων, κάποιων ἀπελεισμένων συγγενῶν. Εἶναι μιὰ ἀνάμνηση γλυκιάτατη μὲν, ἀλλὰ ἡ οὐσία τῆς εἶναι τόσο φευγαλέα, σὰν ἓνα φθινοπωρινὸ δελινοῦ ποῦ ἡ λιακάδα του μόλις πᾶει νὰ μᾶς εὐχαριστοῦσε κι' ἀνυψώνεται γρήγορα στὶς σκεπές, σὰν ἡ σταγόνα ἑνὸς ἀφώματος ποῦ τυχαία μᾶς βρῖσκει στὸ πέτο δταν βγαίνει ὁ δίσκος τῆς ἐκκλησίας:

Εὐτυχίζω σὲ σένα
τὶς ἐρχόμενες τύχες,
τὴν ἀγνοία τοῦ κόσμου
τὸ χαμόγελο ποῦ εἶχες,
ὦ ἄγγελε παραστάτη,
ὦ πᾶρηγορο φῶς μου!

« Ὡδή σ' ἓνα παιδάκι »

Μερικὰ τὸν ποιήματα ἀναδίνουν φω-
νὲς καθαρὲς καὶ συγκινητικὲς, ὅπως τῶν

πολὺ μικρῶν παιδιῶν δταν τὶς νύχτες πᾶσχουν ἀπὸ κάτι παραδοξὲς εὐαισθη-
σιες.

Στοὺς στίχους αὐτοῦ: ὁ Καρυωτάκης ξεχνᾷ τὴν πληγὴ του, ξεχνᾷ τὸ Μπωντε-
λαῖρ, τὸν Πον, τὸ Λαφόργκ, ποῦ τόσο βραδυὰ τὸν ἐπηρέασαν καὶ μὲ χαμηλὴ φωνὴ γράφει λόγια ποῦ τόσο γλυκὰ νανουρίζουν τὴν ψυχὴ μας τῆ θρεμμένη μὲ συμβολισμό καὶ νεορωμαντισμό:

Ἄστρο ἔπρεπε νὰ γίνουιν. Μόνο ἡ νύχτα
δὲν ἔπρεπε γλυκειά ἔτσι τώρα νάσαι,
νὰ παίζουιν τ' ἀστέρια ἐκεῖ σὰ μάτια
καὶ σὰ νὰ μοῦ γελάνε.

Ἄλλοῦ, ἀφήνει μιὰ κραυγὴ τόσο τρομαγμένη, τόσο φορτωμένη ἄλγος καὶ φρίκη ποῦ, κατὰ τὴ γνώμη μου, ξεπερνᾷ σὲ ἔνταση ὅλες τὶς γνωστὲς ἐφιαλτικὲς ἢ τρυφερὲς κραυγὲς ποιημάτων. Τὸ Nevermore (ποτέ πιά) τοῦ Πόε, δηλώνει μιὰ δυστυχία, χρονικὰ ἀπομακρυσμένη, ποῦ ἐξελισσεται σὲ ἀναπόληση καὶ ἀκριβῶς γι' αὐτὸ χαμηλωμένη σὲ ἔνταση.

Ἡ κραυγὴ τοῦ Κόλεριτζ στὸ ποίημα «Κοῦμπλα Καν» «Φυλαχτήτε!». ἔννοεῖ νὰ φυλαχτοῦν οἱ παρερισκόμενοι ἀπὸ κάποια μαγεία ποῦ ἴσως εἶναι καὶ ποθητὴ σὲ ψυχρὲς χορτασμένες ἀπὸ τὴν καθημερινότητα. «Καλ' νύχτα Μπίλ, καλ' νύχτα Λούι, καλ' νύχτα Μέη», τοῦ Ἐλιοτ—πᾶει κι' αὐτὸ στὶς κραυγὲς—εἶναι ἓνα μουσικὸ εὔρημα μὲ διαστάσεις χώρου (δίνει τὴ διάσταση τοῦ βᾶθους τῆς νύχτας ὅπως ἀποχαιρετοῦνται κάποιοι). Στὰ νεοελληνικὰ γράμματα δὲ γνωρίζω ἄλλη κραυγὴ ποῦ νὰ πλησιάζει σὲ ὀξύτητα τῆ λέξη τοῦ Καρυωτάκη: Δ υ σ τ υ χ ί α!

Εἶναι μὲ ἀφάνταστη ὑποβλητικότητα τοποθετημένη στὸ τέλος ἑνὸς πενταστίχου καὶ ὄχι μονάχα εἶναι ἀναντικατάστατη, ἀλλὰ σηκώνει ὅλο τὸ ποίημα σ' ἓναν ἐξαιρετικὰ δραματικὸ τόνο:

Ἄνοιξα τὶς ἀραχνιασμένες κάμαρες.
Ἐλπίς. Ἄπ' τὸ παράθυρο, τοῦ τελευταίου
ἔβλεπα τὴ σκιά. Κ' ἐφώναξα στριγγὰ στὴν
ἄβυσσος.

« Δυστυχία! »
Ἡ φριχτὴ λέξι μὲ φωτιὰ στὸν οὐρανὸ
ἔγραφε.

Δέντρα τῆ δαχτυλοδειχτοῦν, ἀστέρια τῆν
ἔπαιζον. Ἐπιγραφή τῆν ἔχουνε τὰ σπῖτια κι' εἶναι
ἔκδομη θὰ τὴν ἄκουσαν οἱ σκύλοι κι' ἀ-
ἄνθρωποι δὲν ἄκουιν.

Ἡ λέξι αὐτὴ χαρακτηρίζει ὀλάκαιορ
τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸ ἔργο.

Τὰ σατιρικά τὸν εἶναι ἡ ἄλλη ὄψη τοῦ νομίσματος: ἓνας μορφασμὸς ποῦ φανερώνει πικρία, ἓνας κλαυσίγελος μαχητικὸς ποῦ διαρκῶς βουίζει στὴν ἀκοή μας: ἐδῶ ἡ ὀρμὴ τῆς ἀπόγνωσης στρέφεται καὶ πρὸς τὰ ἑξῆ. Ὅταν κανένας φτάνει στὴν ἔσχατη κατάσταση ἀδυναμίας καὶ λύσσης, ἢ βρίζει ἢ εἰρωνεύεται.

Ἡ Καρυωτάκης σαρκαίνει.
Ἄν κάποιος δὲ γνωρίζει τὸ δράμα του, τὸ ναυαγίῳ του, παρεξηγεῖ ἀσφαλῶς τὴν πληγὴ καὶ τὴ σύσταση τῶν σατιρικῶν του. Θὰ τὸν νομίσει γιὰ κανέναν ἀνθάδη ποῦ ἀκονίζει, γιὰ διασκέδαση, τὴν κατὰ φύρην, σὲ βᾶρος τοῦ Κάλβου:

Κράτει λοιπὸν, ὦ γέροντα
τὴν ἐπιτόμβιον πλάκα.
τὸ πεπταλαιμένον σου
τραγοῦδι κράτει. Φύγε,
Παραίτησόν μας.

« Ἐἰς Ἄνδρῶν Κάλβου »

Ὁ ποιητὴς ποῦ δὲν τραγοῦδησε ἐλεγεστικὰ τὴ γυναῖκα, τὴν σαυλακῶνι μ' ἓνα σατιρικὸ σὲ σημεῖο ἀνεπανόρθωτο. Μόνο ἂν λησμονηθεῖ τὸ ποίημα, σοῦ φαίνεται πὸς οἱ γυναῖκες θὰ γίνουιν τὰ ἀξέμεραστα πλάσματα ποῦ—γλυκὰ παραγμένοι—θὰ τὶς ἀφήσουν οἱ ἄντρες πάλι νὰ κινουῦν τὰ νήματα τῆς ζωῆς. Εἶναι γραμμένο μὲ μιὰ προῖόξικη ἐξυπνάδα ποῦ στάζει χολὴν καὶ ὄξος:

Ἐκεῖ ἀπειράριθμες παίρνετε πόδες.
Σάντι σελήνη πρὶν ρομαντικὲς,
αὐτὸ Παναγίε, ὅσο προχτές,
ἀκούοντασ τὴ Valencia, σκαμπρόδες.

Ἐνα διάστημα παίζετε τὸ τέρας
μὲ τὰ τέσσερα πόδια κολλητὰ.
τρέχετε καὶ διαβάετε μετὰ
τὸν ὀδηγὸ σὰς «διὰ τὰς μητέρας»

ὦ, νὰ μπορούσε ἔτσι κανεὶς νὰ θάλει,
μέγα ρόδο κάποιας ὄρας χρυσοῆς,
ἢ νὰ βυθομετροῦσατε καὶ σεῖς
μὲ μιὰ φουρκέτα τᾶδειο σας κεφάλι!
Ἄτίθασσα μέλη, διαφανὴ ροῦχα,
γλοιοῦδη στόματα ὑποκριτικά,

ἀνυποψίαστα, μηδενικὰ
πλάσματα καὶ γι' αὐτὸ προνομιοῦχα...

Τὸ ἀριώτερο σατιρικὸν του εἶναι «Ὁ Μιχαλῖος». Πόσους τέτοιους σὰν τὸ Μιχαλῖο, εὐαίσθητους φουκαράδες, κωμικούς καὶ ταπεινοὺς, δὲ συνάντημε στὸ δρόμο μας! Μήπως ὄφιοι μὲνες στιγμὲς, ἰδίως δταν βρισκόμαστε σὲ περιβόλλον ἀταίριαστο μὲ μᾶς, δὲν εἶραστε κι' ἐμεῖς μιὰ παραλλαγή τοῦ Μιχαλῖου; Ἄ! ποσο μὲ συγκινεῖ ὁ τύπος τους, αὐτὰ τὰ χαμένα παιδιὰ τῆς Παναγίας, οἱ ἀγαθούληδες... Θάθελα νὰ τοὺς χαρίσω ἓνα βρασιλεῖο γαλήνης, ἀπομονωμένο, μακριὰ ἀπὸ τοὺς τυραννοὺς τῆς καθημερινῆς ζωῆς:

Τὸ Μιχαλῖο τὸν πήρανε στρατιῶ η.
Καρυωτὰ: ξεκίνησε κι' ὀρμα
μὲ τὸ Μαρὴ καὶ μὲ τὸν Παναγιώτη.
Δὲν μπόρεσε νὰ μάθῃ κὰν τὸ «ἐπ' ὄμου».
Ὅλο ἐμουρμούριζε: «Κὺρ-Δεκανέα,
ἄσε με νὰ γυρίσω στὸ χωριὸ μου»....
Κι' ὁ Μιχαλῖος ἐπέθανε στρατιώτης.
Τὸν ξεπροβόδισαν κατὰ φαντάρου,
μαζὶ τοὺς ὁ Μαρὴς κι' ὁ Παναγιώτης.
Ἀπάνω του σκεπάστηκε ὁ λάκκος,
μὰ τοῦ ἄφισαν ἀπέξω τὸ ποδάρι.
Ἦταν λίγο μακρὺς ὁ φουκαράκος.
«Ὁ Μιχαλῖος»

Ὁ Καβάρης μᾶς δίνει τὸ αἰσθημα τῆς πληρότητας, κατὰ ποῦ ὁ Καρυωτάκης σὲ πολὺ λίγα, σ' ἐλάχιστα ποιήματα τ. κατορθώνει. Ὁ Καβάρης προσφέρει—σὲ πλάγι τοῦ ὄθλο— μὲ τύπου: γενικοῦς, κατιστάσεις ποῦ ὄλοι τὶς ζοῦν κι εἶναι τόσο δικῆς του, π.χ. «Ὁ γέρος». Στέκει σχεδὸν πάντα αὐστηρὰ ἀντικειμενικὸς καὶ στὰ προσωπικώτερα αἰσθηματα. Ὁ Καρυωτάκης κραυγάζει, σὰ νὰ θέλει νὰ δειξοῖ στὰ πλήθη μιὰς πλατείας τὴν πληγὴ του. Πρέπει νὰ εἶναι κανένας ὑψηλὸς ποιητὴς γιὰ νὰ δίνει στὶς κραυγὲς, στὸ προσωπικὸ αἰσθημα, δταν τὸ ἐκφράζει ὑποκειμενικὰ (καὶ τὸ ὑποκειμενικὸ εἶναι τὸ πολυτιμώτερο στὴν ποίηση), τὸν λυρικὸ παλμό, τὸ πρωτότυπο χῶμα, ἐκεῖνο ποῦ δὲν ξανακούστηκε, ἐκεῖνο ποῦ διαρκῶς συγκινεῖ. Ὁ Καρυωτάκης γιὰ τὸ σημερινὸ ἀναγνώστη ποιημάτων, τὰ ἔδωσε σὲ πάρα πολὺ περιορισμένο βαθμὸ. Γιατὸ «Ὁ Μιχαλῖος» παρ' ὅλη τὴ θεματογραφία, μᾶς

αγγίζει βαθειά στο αισθητικό σημείο, αλλά και στο ηθικό. Η διπλή συγκίνηση, έδω δὲν μ' ενδιαφέρει ή ποιητική καθαρότητα, μᾶς γεννά την αίσθησι του Θουμασίου.

Η δξύτητα του πόνου του πού ήταν νομίζω, ψυχολογία (το περισσότερο μέρος της ωφέλετο σε ένδοκρινεις αδένες), βεβαρμένη (το λιγώτερο) από περιβάλλον ταπεινωτικό, δὲν τὸν ἄφησε ν' αντικρύσει τή μάνα φύση, τή μεγάλη αὐτή παρηγοριά του ανθρώπου, με τις ἄπειρες ἑναλλαγές της, τή ἀδιαφορία της πρὸς τὸ ὑποκειμενο πού ἀτσιλώνει τὰ νεύρα, πού μᾶς χαριίζει ἐκείνους τοὺς χαρούμενους τόνους τῶν χρωμάτων της, γιὰ παράδειγμα, ἐκείνη τή βαθειά πράσινη αἰσιοδοξία τῶν τοπίων της. Ὑπῆρχε πῶς ἰσορροπημένος διανοούμενος ἀπὸ τὸν Ἄξελ Μούντ; Ὁ Ἄξελ Μούντ εἶχε δοθεῖ ὀλάκαιρος στὴ φυσιολατρεία καὶ στὴν παρατήρηση τῆς κάθε ζωῆς. Ἀφέθηκε σ' αὐτὴ τὴ μαγικὴ κουνια κι' ὄχι μόνο ἀνακάλυψε τὴ βαθύτερη ὑπαρξή του, μὰ χάρισε στὸν πολιτισμό μας — κλασσικό πρότυπο ἰσορροπίας διανοητικῆς καὶ ψυχικῆς εὐγένειας τὸ ἔργο του. Ὁ Καρνωτάκης, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Ἄγρας, εἶδε τὴ φύση μόνο ἀ σ τ ι κ ᾶ.

μ' ἕνα χορτάρι ἀνάμεσα στὶς πλάκες δάσους τῆς αὐλῆς.

ΠΛΗΞΗ

Μέσ' στοὺς ρεμβώδεις κόσμους σας
σιγνουχτώθηκα
δέντρινα φάσματα τῆς σιωπῆς
καὶ πέταξε ἡ ψυχὴ μου ἄστρο στ' ἀστέρια
καὶ ἐξάγρυπνη ἔτσι ἀπόμεινα μιά νύχτα ἀκέρη
ὀλάκερη μιά νύχτα προσευχῆς
Καὶ ἔξημερώθηκα
μέσ' στοὺς ρεμβώδεις κόσμους σας...

ΘΑΛΕΙΑ ΙΩΑΝΝΟΥ

πού τὸ σαλεύει μοναχὸ ἡ πνοὴ τοῦ Σεπτεμβρίου.

Οἱ 24 γνωστὲς μεταφράσεις του τραγουδιῶν ξένων ποιητῶν, εἶναι ἐξαιρετικές. Ἐχωρίζω, γιὰ τὴ δύναμη τῆς διατύπωσης, γιὰ τὸ λύγισμα τῶν στροφῶν καὶ τὴν ὅλη τους μουσικότητα τὰ ποιήματα: «Στὸν Francis James» τοῦ Γκαρὲν, «Οἱ σκιές» τῆς Νοάιγ, «Ἀνθρώπινο! πολὺ ἀνθρώπινο» τοῦ André Spire «Ainsi j' ai dans ma belle pipe...» τοῦ Καρκό, «Μπαλάντα τῶν κυριῶν τοῦ παλατοῦ καιροῦ» τοῦ Βιγιόν, «Spleen» τοῦ Μπωντελαίρ, «Τώρα ἀνοιξιὰτικο» τοῦ Χαϊνε.

Τὸ ὕφος τοῦ Καρνωτάκη πεζολογικό, σὲ τέλεια ἀνταπόκριση ἐρχόμενο μετὰ τὴν ἐποχὴ του, ὅπου ἡ ὕλη ἀντικρύζονταν ὄχι σὰν ἕνα πανίσχυρο μέτρο ἀξιολόγησης τοῦ ἀτομου. Γιὰ τοῦτο τὸ ὕφος του θεωρήθηκε μοντέρνο. Τὸ ὕφος καὶ ἡ γλώσσα του — μίγμα δημοτικῆς καὶ καθαρεύουσας — ἐρχονται σὲ ἀπόλυτη ἀρμονία μετὰ τὸ δράμα του. τὸ στεγνὸ, τὸ ἐπιλεκτικό, τὸ ἐρημομένο ἀπὸ ποικιλία ἐπισοδίων, καὶ πού τὸ φαντάζομαι σὰ μιά εὐθεία γκρίζα ἀκτὴ πού τελειώνει σ' ἕνα ναυάγιο καραβιοῦ...

ΦΡΙΕΟΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Ἀπὸ μῆνα σὲ μῆνα

ΕΝΑΣ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

Τὰ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ἀνέταλαν στὸν Ἡπειρωτικὸ πνευματικὸ ὀρίζοντα κατὰ τὴ διάρκεια τῆς κατοχῆς καὶ εἶχαν τὴν εὐτυχία νὰ κατορθώσουν νὰ συνεχίσουν ἴσαμε τώρα τὴν ἐκδοσὴ τους καὶ ἔτσι νὰ αἰσθανθοῦν τὴν ἀνέκφραστη χαρὰ καὶ τὴν πνευματικὴ ἀγαλλίαση καὶ μῆς ἄλλης Ἀνατολῆς: τῆς δεύτερης Ἡπειρωτικῆς Λευτερίας. Τὸ τεῦχος αὐτὸ εἰδικὰ ἄρχισε νὰ στοιχειοθετεῖται λίγες μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσή μας, λόγοι ὅμως τεχνικοὶ καὶ νομισματικοὶ ἔχουν συντελέσει ὥστε νὰ καθυστερήσει μέχρι σήμερα ἡ συμπλήρωση καὶ κυκλοφορία του.

Στὰ μάτια τοῦ προσέκτικου μελετητῆ τῆς ὕλης τοῦ δημοσιεύθηκε στὰ τεύχη πού βγήκαν ἴσαμε τώρα, ἐμφανίζεται ἔκτυπος ὁ βαθύτερος καὶ κεντρικώτερος σκοπὸς τῆς ἐκδόσεως τῶν Η. Γ.: Ενσυνείδητη τάση καὶ ὑποσυνείδητη πίεση νὰ τονωθεῖ στοὺς δύσκολους καιροὺς τῆς ξενικῆς κατοχῆς καὶ τῆς σκοτεινῆς σκλαβιάς πού περάσαμε, τόσο τὸ ἔθνικὸ καὶ πατριωτικὸ ἠπειρωτικὸ αἶσθημα ὅσο κι ἡ ἔθνικὴ ἀντίσταση, πού τόσο πηγαῖα καὶ τὰ δυὸ ἀναβλύζουν ἀπὸ τὴς παλιές κι' ἐνδοξες σελίδες τῆς φυλετικῆς μας ἱστορίας. Καὶ οἱ καιροὶ πού ζήσαμε ὅλοι μας ἦταν πολὺ δύσκολοι, ἡ βία πού δοκιμάσαμε πολὺ ὄμη, ὁ ψυχολογικὸς καταναγκασμὸς τοῦ ξένου ἀφάνταστα βαρῦς, ἡ προπαγάνδα τοῦ ἐπιστημονικὰ δολερῆ καὶ χωρὶς καμμιὰ ἀνάπαυλα.

Τὰ Η. Γ. γεννήθηκαν μέσα στὴν ἀποπνικτικὴ αὐτὴ ἀτμόσφαιρα. Δὲ στέκει βέβαια στὶς στήλες αὐτές νὰ ὑπογραμμίσουν τὴς δυσκολίες πού συνάντησαν οἱ συντάχτες τους στὸν κοπιαστικὸ τους δρόμο. Τὰ Η. Γ. ὅμως προχώρησαν στὸ δρόμο τους αὐτὸ σταθερὰ καὶ νικηφόρα, χωρὶς νὰ ἐπιτρέψουν σὲ κανένα, οὔτε καὶ σ' αὐτοὺς τοὺς Γερμανοὺς, πού ἐπανειλημμένα τὸ ἐπεδίωξαν, νὰ τὰ χρησιμοποιήσει γιὰ σκοποὺς, πού θὰ ἦταν ἔξω ἀπὸ τὸ πατριωτικὸ καὶ λογοτεχνικὸ πλαίσιο μέσα στὸ ὁποῖο εἶχαν ἐντειχίσει τὴν προσπάθειά τους.

Αὐτὴ εἶναι ἡ σύντομη ἱστορία τους.

Τὰ Ἡπειρωτικὰ Γράμματα ἐφιλοδόξησαν ἀπ' τὴν ἀρχὴ καὶ φιλοδοξοῦν στὸ μέλλον νὰ συγκεντρώσουν στὶς σελίδες τους τὴν Ἡπειρωτικὴ γενικὰ φιλολογικὴ καὶ λογοτεχνικὴ παραγωγή καὶ νὰ βοηθήσουν, μέσα στὸ πλαίσιο τῆς δράσεως τους, τὴν προσπάθεια περισυλλογῆς κι' ἐμφάνισης στὸ Πανελλήνιο τοῦ λαογραφικοῦ καὶ ἠθογραφικοῦ Ἡπειρωτικοῦ στοιχείου. Συνεχίζοντας τὴν κατευθυντήριό αὐτὴ γραμμὴ δὲν πρόκειται βέβαια, οὔτε καὶ θὰ τὸ μπορούσαν νὰ μὴ παρακολουθήσουν καὶ τὰ νέα λογοτεχνικὰ καὶ πνευματικὰ γενικὰ ρεύματα: Ἡ ἐποχὴ μας

είναι γεννήτρια νέων ιδεολογικών ζυμώσεων και περίοδος μεγάλων συγκρούσεων και μεγάλων καταστροφών από τις οποίες πρόκειται να βγει κάτι διαφορετικό από τα μέχρι τώρα γνωστά μας.

Τὰ Ἡ. Γ. ὅμως θὰ μείνουν τὸ Ἑπειρωτικὸ Περιοδικὸ ποῦ θὰ ἐπιδιώκει νὰ εἶναι πάντοτε ὁ συγχρονισμένος καθρέφτης τῆς Ἑπειρωτικῆς πνευματικότητας καὶ τῆς Ἑπειρωτικῆς ψυχῆς.

Στοὺς στενότερους κύκλους τοῦ περιοδικοῦ εἶναι ἀρκετὰ γνωστὸ ὅτι ἀνάμεσα στοὺς ἰδρυτὲς τοῦ ὑπῆρξαν ἀνέκαθεν καὶ πρῶτοι—πρῶτοι οἱ κ.κ. Λ. Παπαβρανούσης καὶ Δ. Σιωμόπουλος, οἱ ὁποῖοι οὐσιαστικὰ ποτὲ δὲν ἔπαυσαν νὰ εἶναι μέλη τῆς Συντ. Ἐπιτροπῆς τῶν Ἡ. Γ. Λόγοι μόνον σχετιζόμενοι μὲ τὴν ξενικὴ κατοχὴ ἔχουν γίνει ἀφορμὴ ὥστε τὰ ὀνόματά τους ἢ νὰ μὴ ἐμφανισθοῦν μέχρι σήμερα στὴ σχετικὴ θέση τοῦ περιοδικοῦ ἢ νὰ παύσουν νὰ ἐμφανίζονται γιὰ ὠρισμένο χρονικὸ διάστημα.

Τὰ Ἡ. Γ.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

Πέθανε ὁ ἄγγελος Σημηριώτης. Στις 26 τοῦ Ὀχτώβρη ἔκλεισε γιὰ πάντα τὰ μάτια ὁ ποιητὴς ποῦ τραγούδησε τοὺς καημοὺς καὶ τίς χαρὰς τῆς Ἑλλάδας τοῦ σὰ νᾶταν δικῆς τοῦ χαρῆς καὶ καημοῦ δικοῦ του. Τὸ ξεσκλάβωμα τῆς Σμύρνης στὰ 1920 ἀντιλάλησε ἀπ' τίς χορδὲς τῆς λύρας του, στὰ γεμάτα ἐνθουσιασμὸ «Τραγούδια τοῦ Λυτρωτοῦ». Τὸ δάκρυ τῶν προσφύγων ποῦ ἔφευγαν ἀπ' τὴν πατρίδα του μὲ τὴν καταστροφὴ τοῦ 1922, ἔγινε λυγμὸς ἀκράτητος στὴ συλλογὴ του «Ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλωνος». Ἐξῆσε τὰ πικρὰ χρόνια τῆς τελευταίας σκλαβιάς μας γιὰ νὰ δεῖ καὶ νὰ τραγουδήσει ἀκόμα μιὰ φορὰ τὸν πόνον τῶν ἀδερφῶν του ποῦ μαράζωναν κι' ἔσβυναν κάτω ἀπ' τὸ ζυγὸ, στὸ ποίημά του «Μεσοῦχτι», ποῦ δημοσιεύουμε σήμερα. Ἐφτασε ὡς τὰ ἑβδομήντα τρία τοῦ χρόνιου, καρτερῶντας νὰ δεῖ ξανά τὴν Ἑλλάδα τοῦ ἐλεύθερου. Κι' ἔδωκε ἀντιλάλησαν οἱ παιᾶνες τῆς Νίκης, ὅταν ξεδιπλώθηκαν παντοῦ οἱ γαλανόλευκες σημαῖες μας, ὅταν οἱ βάρβαροι ἔφυγαν, «πουλιὰ σκιαγμένα», ἀπ' τὰ χόματά μας, ὁ ἄγγελος Σημηριώτης ἔγειρε γιὰ πάντα στὴν ἀγκαλιὰ τῆς «μάνας του τῆς γῆς». Ἡ κηδεῖα τοῦ ἔγινε μὲ δημόσια ἔξοδα, κι' ὁ Πρωθυπουργὸς ἀκολούθησε τὴν ἐκφορά. Δὲν ἔζησε γιὰ νὰ πονέσει ἀκόμα μιὰ φορὰ, βλέποντας τὸν ἐσωτερικὸ σπαραγμὸ τῆς ἀγαπημένης του Ἑλλάδας. Ἐφυγε γαλήνιος, εὐτυχισμένος, ἀκούγοντας, ἀνάμεσα στὰ χίλια μηνύματα ποῦ δεχότανε ἢ ποιητικὴ ψυχὴ του, τὸ τελευταῖο ἀπ' ὅλα:

«Ἐνα θὰ ρθεῖ, καὶ γὼ, στὸ κάλεσμά του,
θὰ σηκωθῶ, καὶ μὲ χαρούμενη ψυχὴ
τὴ γυνῆ μὴ θὰ σμίξω μουσικὴ, ποῦ ἔχει
στὸ ξάγναντο τοῦ ἀνύπαρχτου θανάτου

Ν. Σ. Σ.

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

Ἐναν ἀκόμα χάνουμε, ἀγαπημένο κι' ἐκλεκτὸ, στίς κρίσιμες κι' ἱστορικές τοῦτες μέρες: τὸν ποιητὴ Τέλλο Ἄγρα.

Ἐκλείσε ἔτσι ἀπάντεχα καὶ ξαφνικὰ τὸ βιβλίον τῆς ζωῆς τοῦ λεπτοῦ ποιητῆ τῶν «Καθημερινῶν».

Ἦταν βαρὺ τὸ πλῆγμα γιὰ μᾶς ἰδιαίτερα τοὺς νέους. Γιατί ὁ Τέλλος Ἄγρας στάθηκε ἀληθινὸς φίλος τῶν νέων καὶ πολυτίμος ὁδηγητὴς.

Κι' εἶναι τὸ χτύπημα διπλὸ γιὰ τὸν χάνουμε τόσο πρόωρα — στὰ σαράντα πέντε χρόνια του — καὶ τὴ στιγμὴ ποῦ μὲ ὠριμασμένες καὶ σταθερὲς πνευματικὲς δυνάμεις ξεκινούσε γιὰ τὴ μεγάλη πνευματικὴ του μάχη. Τί λέω μάχη! Αὐτὸς ὁ ἐξαιρετικὰ εὐαίσθητος καὶ λεπτὸς δὲν ἔδινε ποτὲ μάχη, ἔσω καὶ μὲ τὴν πέννα. Τὸ ἦθος του ἦταν ὑπόδειγμα ἀνθρώπου πνευματικοῦ καὶ τὸ καλλιτεχνικὸ δημιούργημα ἦταν γι' αὐτὸν «δικαιολογία ζωῆς» (ἴσως ἢ μοναδική) καὶ ἓνα «ἀνώτερο πρᾶγμα». Κι' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα — ἔγραφε σ' ἓνα τελευταῖο του σημείωμα — «οἱ σημερινοὶ καιροὶ τὸ θέλουν πρὸ παντός λ ε π τ ὁ: πρὸ παντός λεπτοῦργημένο, ἀνάλαφρο—ἀραχνοῦφαντο»

Ἀληθινὰ, ὅλη ἡ ποίησή του στάθηκε τέτοια: λ ε π τ ἦ. Κάτι σὰν μακρινὲς μουσικὲς νότες ἀνάλαφρες καὶ διακριτικὲς ποῦ ἀναλύονται ἀπαλὰ σ' ἔρωτικούς ὕμνους, σὰ «Νοσταλγίες», σὲ προσφιλεῖς θανάτους.

Ὅλη του ἡ προσωπικότητα κλείνεται στὸ θαυμασιὸ ἐκεῖνο ποίημά του: «Ἦταν μὲς στὸν κόσμον» ἓνα παιδί: Ἐνα παιδί ἦταν ὁ ποιητὴς ὡς τελευταῖα, ἓνα μεγάλο καὶ ἐξαιρετικὰ εὐαίσθητο παιδί ποῦ στάθηκε ἀδύνατο νὰ διαφύγει τὴν κακία τοῦ κόσμου στοὺς δαιδαλώδεις δρόμους τῆς «Λεύτρης» Ἀθήνας.

Αὐτὸν τὸν λογοτέχνη χάνουμε καὶ σὲ σαγιὰ ποῦ ἡ παρουσία του θὰ μᾶς ἦταν ἐξαιρετικὰ χρήσιμη, ἀ-

ναντίρρητα ὠφέλιμη. Ἡ συμβολὴ του στὴν πρόοδο τῶν νεοελληνικῶν γραμμάτων λογαριάζεται, ἤδη, μεγάλη καὶ σταθερή.

Τὸ ἔργο του — ποιητικὸ, κριτικὸ καὶ μεταφραστικὸ—δὲν θὰ μᾶς ἀπασχολήσει στὸ σύντομο, ἄλλωστε, τοῦτο σημείωμα· αὐτὸ θὰ γίνει, ἴσως, σύντομα. Ἐδῶ θὰ θέλαμε νὰ υπογραμμίσουμε τὸ μέγεθος ποῦ παίρνει ἢ ἀπώλεια ἓνος τέτοιου ποιητῆ γιὰ μᾶς τοὺς φίλους τῆς τέχνης του, τοὺς μαθητὲς του.

Μόνον αὐτὸ.

Καὶ μ' αὐτὸ μᾶς ἔρχονται στὴ μνήμη οἱ τελευταῖοι στίχοι ἀπὸ τὸ παραπάνω ποίημα τοῦ ποῦ στάθηκαν κάπως ἀληθινοί:

Μὲς στοῦ κόσμου τὴν ὀχλαγωγὴ
τί ν' ἀπόγινε τ' ὄχρὸ παιδί
δίχως μοναξιά καὶ συλλογὴ,
ὄνειρα, ταξίδια οὔτε σπουδῆ;

Τὴν ἀπάντησιν τὴν ἔδωσε τὸ τραγικὸ τοῦ τέλους.

ΝΙΚΟΣ ΛΕΒΕΤΣΟΣ

Σημ. Ὁ Τέλλος Ἄγρας (Εὐάγγελος Ἰωάννου τὸ πραγματικὸ του ὄνομα) γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 1899. Ἡ κατὰ γοῦ του εἶναι Ἑπειρωτικὴ. Σπούδασε στὸ Πανεπιστήμιον Νομικὰ καὶ διορίστηκε ὑπάλληλος στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη. Τραυματίστηκε στὴν Ἀθήνα ἀπὸ «ἀδέσποτη σφαῖρα» καὶ πέθανε σὲ λίγες μέρες στὸ Νοσοκομεῖο, στὰ μέσα τοῦ περασμένου Νοέμβρη.

Ἀπὸ τὰ ἔργα του βγήκαν σὲ βιβλία: τὰ «Βουκολικά καὶ τὰ ἐγκώμια» καὶ οἱ «Καθημερινές» ποιήματα, μετάφραση τῶν Στροφῶν τοῦ Μωρεᾶς καὶ ἐκλογή ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Μωρεᾶς. Ἀνέκδοτα ἔμειναν τὰ «Νέα ποιήματα», ὅλη ἡ ὑπόλοιπη ποιητικὴ του ἔργασια, μεταφραστικὴ ἐκλογή ἀπὸ τὸ ἔργο τῶν Γάλλων Συμβολιστῶν καὶ πολυάριθμα ἄρθρα, μελέτες καὶ κριτικὲς ποῦ τόσο ἐκτιμήθηκαν ἀπ' τὴν ὑπεύθυνον Ἑλληνικὴν κριτικὴν.

Ν. Λ.

ΗΡΘΑΝ Τ' ΑΔΕΡΦΙΑ ΜΑΣ!

Στά 1937 πέθανε ένας μεγάλος φιληπειρώτης, ο Γάλλος René Puaux, διακεκριμένος συνεργάτης της σπουδαιότερης εφημερίδας του Παρισιού, «Le Temps».

Ο δικός μας Περικλής Βιζουκίδης, δημοσίευσε στα «Ηπ. Χρονικά του 1937 λεπτομερειακή νεκρολογία για τον «άνθρωπον αυτόν των γραμμάτων, τον δημοσιογράφο, τον λογοτεχνικό, αλλά πρό πάντων τον ένθουσιωδη λάτρην του ωραίου, και ζωηρόν κι ακατάβλητον άγωνιστήν πάντων καλού άγώνος», όπως τον χαρακτηρίζει, και προσθέτει ότι, τον Ρενέ Πυώ «δυνάμεθα να θεωρήσωμεν ως Ιδικόν μας και μάλιστα ένδοξάτως, όχι μόνον δι' όσα ειπε και έγραψε και έπραξεν ύπερ της «δυστυχούς Ηπειρου», αλλά και δι' όσα όφείλει να κάμωμεν καθόλου ο Έλληνισμός, ύπερ των δικαίων του όποίου έπάλλετο πάντοτε μετά νεανικό σφρίγγος η εδγενής και ίπποτική γαλατική του ψυχή».

Αλλά δεν πρόκειται εδώ να έπαναλάβουμε όσα εκεί γράφει ο Π. Βιζουκίδης για την όλοψηχη και συναισθηματική ύποστήριξη των δικαίων της Ιδιαίτερας μας Πατρίδας από τον Ρενέ Πυώ. Θα αναφέρουμε μόνον τις τελευταίες φράσεις της τελευταίας του ανταπόκρισης από την Έλλάδα για το Ήπειρωτικό ζήτημα, γιατί είναι τόσο επίκαιρες, τόσο ζωντανές που φαίνονται σαν να γράφτηκαν προχτές:

«Διέτρεξα, γράφει ο Ρενέ Πυώ, όλην την χώραν ταύτην (δηλ. την Ήπειρο), ήν κοσμοκρατορικά όνειρα θελουσι να αποσπάσωσιν εκ της Έλλάδος, προς την όποιαν όμως συνδέουσιν αυτήν τα πάντα, ήτοι γλώσσά τε και παράδοσις και θρησκεία και ανατροφή, αλλά και αίωνων πατριωτικόν μαρτύριον. Την στιγμήν καθ' ήν έπιστρέφω εις την Γαλλίαν, άφου ήκουσα την Ιστορίαν τόσων πόνων, άφου άντελήθηθην διά των ίδιων μου όφθαλμών την θαυμασίαν δύναμιν του πατριωτισμού, όν ούδεν ήδυνήθη ποτέ ν' άπελπίση έγνοώ πληρέστατα τον υιδόν εκείνον, όστις την πρωίαν της παραδόσεως του Μπιζανίου, την στιγμήν, καθ' ήν οι πρώτοι εϋζωνοί ένεφανίζοντο εις τον «Άγιον Ιωάννην, έτρεξεν εις στό νεκροταφείον και εκκενών το όπλον του άνωθεν του τάφου του πατρός αυτού, όστις τώ είχε κληροδοτήσει την έλπίδα της άπελευθερώσεως, ήν εκείνος όμως δεν ήδυνήθη να ίδη πραγματοποιουμένην, άνέκραξε: — Πατέρα! πατέρα! ήλθαν οι Έλληνες!»

Έέρω και τώρα μερικούς που έτρεξαν

σε κάποια νεκροταφεία για να ψιθυρίσουν, σιγά όμως κι ύποβλητικά σε κάποιους προσφιλείς των νεκρούς, που τόσο λαχταρούσαν για τη μεγάλη μέρα της όριστικής μας Λευτερίας:

— Ήρθαν τ' αδέρφια μας!...

Δ. Σ. Σ.

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ

ΑΝΑΧΡΟΝΙΣΜΟΙ

Ένας άνθρωπος της μεσαίας άστικής τάξεως ήθε τις προάλλες στο γραφείο μου κι άφου έξασφαλίστηκε, πως δεν είναι κανένας «άνεπιθύμητος τρίτος» να τον άκούσει, στρώθηκε σε μια πολυθρόνα κι άρχισε να ιστορεί τα βάσανά του.

— Είμαι παντρεμένος, άρχισε να μου λέει ο συμπαθητικός άνθρωπος. Παντρεμένος μά και σκληρά μετανοιωμένος. Όχι γιατί δε μπορώ να συνειθίσω στη νέα ατή κατάσταση. Είμαι μετανοιωμένος για τη σύντροφό που διάλεξα. Η γυναίκα μου δεν πάει καθόλου στα νερά μου.

— Μήπως είναι ζηλιάρης; τον ρώτησα.
— Όχι, κύριε. Ποτές δεν της πέρασε από το μυαλό της μια τέτοια ιδέα. Και πως, αλήθεια, να της περάσει; Είμαι τόσο πιστός κι άφοσιωμένος σύζυγος... Το κακό είναι άλλο, πολύ μεγαλύτερο. Έγώ ήθελα το σπίτι μου να γίνει κιβωτός του Νώε. Να καρπίσει σ' αυτό ο λόγος του Δημιουργού! «αυξάνεσθε και πληθυνεσθε...» Κι ό α σκέφτομαι, πως έπεσα έξω στους λογούς μου, με πιάνει κακή αγανάχτι...

Κι ο άνθρωπος, με ζωγραφισμένη την αγανάχτηση στο πρόσωπο, εξακολούθησε: — Δυό χρόνια παντρεμένος, κύριε, κι ενώ θα μπορούσα να ταχταρίζω δυό κουκουάρια στην άγκαλιά μου και να βαδίζω για το τρίτο, η γυναίκα μου μόλις τελευταία κι ύστερα από παρακλήσεις, πιέσεις δεινές κι έπεμβάσεις συγγενών και φίλων συγκάτευσε να γίνει μητέρα.

— Αϊ, μια φορά που έγινε η άρχή και γεννήθηκε ο Ρουβήν, θάρθει κι η σειρά του Βενιαμίν. Δεν πρέπει να εϊστε δυσαρεστημένος, του ειπα μισοσοβαρά μισασατεία.

— Τι λέτε, κύριε; Τώρα άρχίζουν τα μεγάλα βάσανα.

— Υπάρχουν λοιπόν, κι άλλα βάσανα; — Αν υπάρχουν; Καλά που, έστω ύστερ' από χίλια βάσανα, το παιδι γεννήθηκε, μά για να ζήσει, και μερ' αλώσει, να γίνει γερός άνθρωπος, πρέπει να τραφεί με το γάλα της μάνας του. Κι αυτή δε θέλει, με κανένα τρόπο, να το βοζάξει. Δε θέλει, λέει, να γίνουνε πλαδαρές οι

σάρκες του στήθους της και χαλάσει έτσι το σολούπι της.

— Νομίζω, άγαπήτη μου φίλε, πως οι έπεμβάσεις των συγγενών και φίλων, που φέρανε το μεγαλύτερο άποτέλεσμα, τη γέννηση, θα φέρουνε και το θηλασμό, που είναι άσφαλώς το μικρότερο. Δε δοκιμάζετε;

— Τα δοκίμασα όλα. Έφτασα, μάλιστα, στο σημείο να επικαλεσθώ και τα φώτα του γιατρού μου, έλπίζοντας, πως με το κύρος του θα της άλλαζε τα μυαλά και θάτηνέφερνε σε θεογνωσία. Όλα χαμένα. Στάθηκε άδύνατο ν' αλλάξει γνώμη. Κι ο άνθρωπος, άφου άναστέναζε βαθεία, πρόσθεσε:

— Και τώρα, ύστερ' από όλα αυτά, άναρωτιέμαι: Μιά που οι ξένες τροφές — οι γιατροί το λένε και το διακηρύσσουν— δε μποροϋν ν' άντικαταστήσουν το μητρικό γάλα, πρέπει να μείνω με σταυρωμένα τα χέρια βλέποντας, με άπαθεια, τον κίντυνο, που διατρέχει η ζωή κι υγεία του παιδιού μου;

Σκέφτηκα, πως δεν είχα ιδιότητες τραγικού ποιητή, για να διεκτραγωδήσω το δίλημμα του νέου αυτού Άμλέτου. Και του ειπα:

— Και τώρα τι θέλετε από μένα φίλε μου; — Τι θέλω; μου άπάντησε με άπορία κι έκπληξη. Άπλούστατα, κύριε, ν' αναλάβετε την ύπόθεσή μου.

Καταλάβατε, λοιπόν; Ο άνθρωπος ήρθε στο γραφείο μου σαν πελάτης και δεν ήθελε παιητική καθαρση της τραγωδίας, που τον βασάνιζε. Σάν πραχτικός άνθρωπος έπιζητούσε μία πραχτική λύση. Και την έβρισκε — νομίζε, τουλάχιστο, πως την έβρισκε — στη δικαστική προστασία της γαλούχησις του παιδιού του.

Όμολογώ, πως βρέθηκα σε πολύ δύσκολη θέση ν' άπαντήσω στην άπροσδόκητη αξίωση του πελάτη μου. Από τα βάθη των αιώνων ο γέρω Πλούταρχος με πρόσταξε: «Δει δε αυτές τας μητέρας τα τέκνα τρέφειν, και τούτοις υπέχειν τούς μαστούς». Μά από τα νομοθετικά κείμενα όρθωνόταν άλύγιστη κ' άπειλητική η διάταξη: «Ο πατήρ είναι ύπόχρεως κατά πρώτον λόγον εις διατροφήν του τέκνου του».

Για να μη κακοκαρδίσω τον αγαθό άνθρωπο — αλήθεια! τι αγαθός να περιμένει από το νόμο ν' άντικαταστήσει quod natura omnia animalia docet — του ειπα να περάσει την άλλη μέρα για να του δώσω θετική άπάντηση.

Έκεί που σχεδιάζα τη.. γνωμοδότησή μου—χι και τόσο ευνοϊκή για την ύπόθεσή του πελάτη μου—κι έβλεπα, πως ό κό-

πος μου πάει τζάμπα, (στά Γιάννην νομικές συμβουλές δίνονται δωρεάν) έπιασε η μανία να έκδικηθώ, σύμφωνα με την άρχή του «άντιπεπονητός»: στην άπροσδόκητη αξίωση να δώσω άπροσδόκητη άπόκριση. Και την άλλη μέρα έδωσα στον πελάτη μου την παρακάτω άπάντηση, που έχει ένα μεγάλο προσόν: δεν έχει καθόλου νομικό περιεχόμενο. Έτσι, μπορείς να τη διαβάσεις και συ, άμοιρε των νόμων, άναγνώστη μου.

Έγραφα, λοιπόν:

«Άνθρωπέ μου, με την αξίωσή σου φαίνεται, πως έξακαλουθείς να πιστεύεις, πως ο γάμος είναι ο βωμός, όπου η γυναικία θυσιάζει το καλύτερο μέρος του έαυτού της—την έλευθερία της και την όμορφιά της—για να δημιουργήσει την οικογενειακή έστία. Ό! πόσο άνόητος και καθυστερημένος είσαι. Δε μπορείς να καταλάβεις μερικά πράγματα, που είναι για κοινό μυστικό για τον κάθε, με συγχρονισμένη άντίληψη, άνθρωπο. Κι' αναγκάζομαι, για αυτό, να σου έπαναλάβω χιλιοειπωμένες κοινοτοπίες. Ζητάς από τη γυναίκα σου, καλέ κι' άνίδει άνθρωπέ μου, να εκτελέσει ένα μέρος των ύποχρεώσεών της, που άπορρέουν από τη σύμβαση, που έχεις συνάψει μαζί της εδώ και δυό χρόνια, δηλαδή να σου γεννήσει παιδιά και να γίνει η παραμάνα τους. Μα ξεχνάς, πως οι γυναίκες στον είκοστό αιώνα προορισμό έχουνε να κερνάνε το μέλι κι όχι να γονιμοποιούνται με τη γύρη τους. Μπορεί η γονιμοποίηση κάποτε να ήταν εύλογημένη από το Θεό και να αποτελούσε τη χαρά και την περηφάνεια της κάθε παντρεμένης γυναίκας, μά πια δε συμβιβάζεται με τη σημερινή αισθητική του γυναικείου σώματος. Γιατι έχει παραμορφωτικές συνέπειες. Και την εποχή, που άποκαταστήνουμε έγχειρητικά την αίσθητική των κρεμασμένων και χαλασμένων μαστών, θα ήταν έγκλημα να προκαλοϋμε εμείς οι ίδιοι αισθητικές άνωμαλίες. Η αξίωσή σου για παιδοποιία και θηλασμό, άνθρωπέ μου, άντιβαίνει — για να έκφρασοϋμε σε νομική γλώσσα, που, τόσο, φαίνεται, σου άρέσει—στον κώδικα της αισθητικής, που η σημερινή γυναίκα ύπολογίζει και σέβεται περισσότερο από κάθε άλλο κώδικα ήθικης και καθηκοντολογίας.

Μά ως προχωρήσομε και λίγο παραπέρα. Αύριο μεθαύριο διαπιστώνεις με τα μάτια σου παράβαση από μέρος της γυναίκας σου της συζυγικής της πίστωσης. Άπίθανον δεν είναι καθόλου μία γυναίκα σαν τη δική σου, με τον άπεραντο αισθητισμό και την τόση φιλαρέσκεια, που ό,τι κάνει τό κάνει για ν' ά-

ἔσει, θὰ φθάσει στὰ «ἔσχατα». Σὲ τέ-
οια περιπτώση ποιά θὰ εἶνε ἡ στάση
σου; Σὲ βλέπω ν' ἀφρίζεις, νὰ κοκκι-
νίζεις, τὰ μάτια σου νὰ γουρλώνουνε,
νὰ σηκώνονται οἱ τρίχες τοῦ κεφαλιοῦ
σου καὶ μὲ τὸ πιστόλι στὸ χέρι νὰ ζητᾶς
νὰ φύτεψεις μιὰ σφαῖρα στὸ μέτωπο
ἐκείνου, ποὺ ἐπιβουλεύτηκε τὴν τιμὴ
σου. Ἦθελα τότες νὰ ἤμωνα κοντά
σου γιὰ νὰ σοῦ πῶ: Καλέ μου φίλε,
μοιάζεις μὲ τὸν ἄνθρωπο τῆς παροιμίας,
ποὺ ἔφαγε ἓνα βόδι κι ἀπόστασε στὴν
οὐρά. Σ' ὄλο τὸ διάστημα τῆς συζυγικῆς
σου ζωῆς ἡ γυναῖκα σου, μὲ τὸ ντύσιμό
της, τὰ φερσίματά της, τὶς συνήθειες
της καὶ τὸν ἰδιαιτέρο τρόπο τῆς ζωῆς
της, ἔγραψε κάτω ἀπὸ τὰ μάτια σου
ἓνα βιβλίον γεμάτο ἅπὸ σκάνδαλα. Καμ-
μιὰ φορὰ δὲν βρέθηκες νὰ δυσανασχε-
τήσῃς καὶ τώρα ποὺ ἔφτασες στὸν ἐπι-
λογο, ποὺ δὲν εἶνε παρὰ τὸ ἀναπόφευ-
κτο κάποισμα μιᾶς τόσο πλούσιας ἀν-
θαφορίας, κάνεις αὐστηρὴ λογοκρισία
καὶ σὰν πειριτανὸς Ἑγγλέζος μὲ μιὰ
ψαλλίδα στὸ χέρι βάλθηκες νὰ ψαλλιδι-
σεις τὶς ἀκόλαστες σελίδες τοῦ βιβλίου.
Δὲν ἀεροκοπανᾶω καθόλου. Πληροφο-
ρήθηκα ὅλα τὰ καθέκαστα τῆς ζωῆς
σου. Ἐμαθα πὺς, ἐκτός ἀπὸ τὴν ἀθε-
ράπευτη μανία σου γιὰ παιδιὰ, σ' ὄλε-
τ' ἄλλα δεικτικὰ ἓνας ἀπόλυτα συγχρο-
νισμένος σύζυγος. Ποτές δὲν εἶχες τὴν
ἀδιακρισία νὰ ρωτήσῃς τὴ γυναῖκα σου
ποὺ διαθέτει τ' ἀπογεύματά της καὶ καμ-
μιὰ φορὰ δὲν εἶχες τὴ χωριατιά νὰ τὴν
συννοθεύσῃς στὶς συχνὲς ἔξοδές της, παρὰ
τοὺς κανόνες τῆς ἐθιμοτυπίας νὰ πᾶς
μαζὶ της στὰ φιλικὰ σπ.τια, ποὺ σὰς κα-
λοῦσαν σὲ τσαί ἢ σὲ μαστίχ. Μὰ καὶ
τότες περιοριζόσουνε στὸ θεαματικὸ ρό-
λο: νὰ βλέπεις τὴ γυναῖκα σου νὰ
φλερτᾷ, νὰ γλυκομιλάει νὰ κρυφοφι-
λιέται — αὐτό, βέβαια, δὲν τῶβλεπες,
μὰ, μὲ τὴ στοιχειώδη διορατικότητα,
μποροῦσες νὰ τὸ μαντεύεις — καὶ νὰ
σφιχταγκαλιάζεται μ' ὅλους τοὺς ἄντρες
στὸ χωρὸ, ποὺ, ἂν γιὰ τὶς κοπέλλες, ὅ-
πως εἰπώθηκε, εἶνε ὁ προθάλαμος τοῦ
νυκτικοῦ θαλάμου, γιὰ τίς παντρεμένες

εἶνε αὐτὸς ὁ νυκτικὸς θάλαμος μὲ...
πολλοὺς ἄντρες. Καὶ τώρα, ὕστερ' ἀπ'
αὐτὴ τὴν ἔνοχη ἢ καὶ συγχρονισμένη —
δὲν ξέω — παθητικὴ στάση σου πηδᾶς
ξαφνικά στὴν ἐπιθετικὴ αἴφωνα. Κι ἂν
ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἔπαιρνες αὐτὴ τὴ στάση,
θὰ ἦσουνε ἓνας καθυστερημένους κι
ἀσυγχρόνιστους. Τώρα, μὲ τὰ ξαφνικά
αὐτὰ πηδημάτά σου, δείχνεσαι ὀλότελα
γελοῖος.

Αὐτὰ θὰ σοῦ ἔλεγα τότες, μὰ δὲν
ἔξρω, ἂν στὸν ἐρεθισμό σου ἐπᾶνον, θὰ
ἦταν βολετὸ νάρθεις στὰ λογικά σου.
Μὰ τώρα σὲ βλέπω ν' ἀναμετράς κάποι-
τὰ λόγια μου καὶ σὰνπραχτικὸς ἄνθρω-
πὸς, ποὺ εἶσαι, νὰ ζητᾶς μιὰ συμβουλή.
Σοῦ τὴ δίνω πρόθυμα. Ἄκου, λοιπόν:
Ὁ ἄντρας, ποὺ παντρεύεται σήμερα,
δὲν πρέπει νὰ φαντάζεται, πὺς στὸ γάμο
θὰ βρεῖ ὅ,τι βοήθη ὁ πατέρας του στὴ
μάννα του ἢ ὁ παπποῦς στὴ γιαγιά του.
Μητρότητα, ἐξασφάλιση καὶ συντήρηση
παιδιῶν, συζυγικὴ πειθαρχία καὶ περι-
ορισμοὶ τῆς πολυγαμικῆς ἀνθρώπινης
φύσεως ἀνήκουνε στὸ παρελθόν. Ὁ
γάμος, ποὺ εἶνε ἀποχλειστικὰ μιὰ χημικὴ
ἔνωση ἢ καλύτερα ἓνα μηχανικὸ μίγμα,
ἂν ἐξακολουθεῖ νὰ ὀνομάζεται γά-
μος, εἶνε γιὰ τὸ βρέθηκε ἀκόμα ὁ κα-
τάλληλος χαρακτηρισμὸς. Ὅσο γιὰ τὸν
ἄντρα, ποὺ φανταζόταν, πρὶν παντρευ-
τεῖ, τὸ ἀντίθετο, πρέπει νὰ τὸ πάρει
ἀπ' φασὴ: ἢ νὰ βουλευτεῖ — ἂν εἶνε βο-
λικῆς ἰδιοσυγκρασίας — ἢ νὰ χωρίσει.
Ἐκεῖνος, ποὺ σκοτώνει, διαλέει τὸ χει-
ρότερο τρόπο. Ἀπλούστατα: κάνει μιὰ
ἀνόητη κι ἀνώφελη πράξη».

Ἔτσι ἀπάντησα ^{**} στὸν πελάτη μου
καὶ νθμίζω, πὺς ἡ ἀπάντηση αὐτὴ, ἂν
δὲ βγαίνει ἀπὸ τὸν παράδεισο τῶν νο-
μικῶν ἐννοιῶν, μπορεῖ νὰ τοῦ χαρίσει
ὡστόσο τὸν παράδεισο τῆς ἡσυχίας καὶ
τῆς γαλήνης του.

Π. Φ.

Σημ. — Τοῦ τεύχους τούτου ἡ στοι-
χειοθέτηση καὶ τὸ τύπωμα, γιὰ λόγους
τεχνικῶν δυσκολιῶν, συνεχίστηκαν καὶ
τελείωσαν τὸ Δεκέμβριον τοῦ 1944.

Τὰ Ἡ. Γ.